BROJ 11. 1909. GODINA XVII.

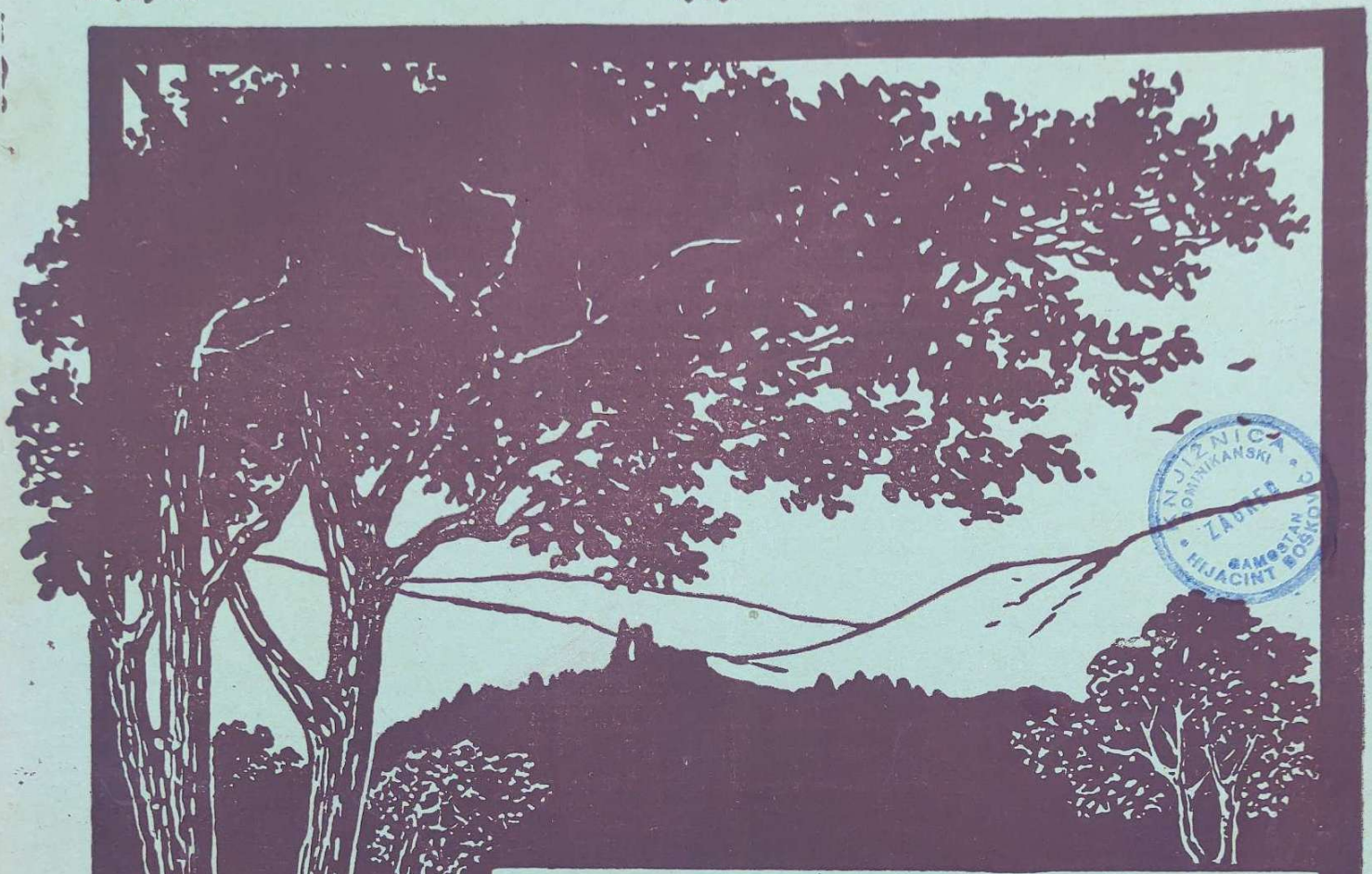

KNJIŽNICA DOMINIKANSKI SAMOSTAN HIJACINT BOŠKOVIĆ ZAGREB

PROSVJETA

SADRŽAJ 11. BROJA:

JUNIUS: Zašto? Roman. (Nastavak). — M. SABIĆ: I ja u svj'et sam spustio se bj'eli . . . — M. SABIĆ: Fides. — M. SABIĆ: Kiša. — B. BRUSINA: Josip Kašman. — MILAN PAVELIĆ: Labud i žaba. — TEODOR JESKE-CHOINSKI: Kad sunce zalazi. (Nastavak). — M. ŠP.: Kr. sveučilišna biblioteka u Zagrebu, njezin postanak i razvitak. — DON MARKO VEŽIĆ (Vrpoljac-Šibenik): Je li u nas? — LISTAK.

SLIKE:

Josip Kašman. — Podmaršal Ivan vitez Tomičić od Gorice. — Miše: Suton. (Po uljenoj škici). — Kr. sveuč. biblioteka: Jedan od hodnika; Čitaonica profesora; Revizija; Niz dvorana; Jedna dvorana; Katalozi; Čitaonica djačka. — Marcel Prevost. — Gjuro pl. Neumayer. — Novi šeik-ul-islam Sahib Molah. —Frédéric Mistral. Patuljak. (Po slici g. Franje Jovanovca). — Alg. A. Swinburne. — George Meredith. — Veliki i Mali Malovan u Velebitu. (Umj. prilog.)

„Prosvjeta" izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. • Godišnja cijena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. • Za inozemstvo 20 kruna. • Pretplatu prima: Uprava „Prosvjete", Zagreb, Gajeva ulica br. 7. • Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje Oton Szlavik. Naklada „Pljeva društva".

Prvim siječnja započela je „Prosvjeta“ svoj XVII. tečaj. Zadnji brojevi pokazali su, da se uredništvo i vlasništvo jednako brinu, kako bi udovoljili svim pravednim očekivanjima prijatelja našega lista. On se je lijepo razvio, a do njegovih prijatelja stoji, da ga podupru koli pretplatom toli suradnjom, da se na započetom putu uzmogne i dalje razvijati. Što se je prijatelja do sad našlo, koji su nam svoje mnijenje rekli, svi su se u tome složili, da je list znatno pokročio, te da je pravim putem udario, a lijepi porast u broju pretplatnika svjedokom je, da i šira publika cijeni napore uredništva i i vlastnika lista.

U novom tečaju donijet će „Prosvjeta“ prije svega socijalni roman iz zagrebačke sadašnjosti, pod naslovom „Zašto?“ Pisac, koji za sad želi ostati nepoznat, uvadja nas u milieu sadašnjega zagrebačkoga društvenoga života, te nam u tom milieuu predvodi sudbinu dvaju parova zaljubljenika, koji se medjusobno razlikuju ne toliko staleški, koliko po svojim nazorima o svijetu i o dužnostima, koje im prema drugima valja vršiti. Pisac ne moralizuje nigdje. Ta stvari i dogadjaji govore sami po sebi, a logika činjenica jasnija je od svakoga moralizovanja.

Uz ovaj roman donaša „Prosvjeta“ i jedan historijski roman od Poljaka Teodora Jeske-Choińskoga. Roman nas prenaša u doba cara filozofa Marka Aurelija, kad su se na sjevernim granicama rimskoga carstva već sakupili oni tmasti oblaci, iz kojih je udarila kasnije ona žarka munja, što je imala da razori silnu rimsku državu. Od tradicijonalnih rimskih krjeposti već je tako malo ostalo, da glavnoga junaka romana općenito smatraju čudakom, jer se jošte drži tradicija. Općenita pokvarenost, pomanjkanje svakoga smisla za običnu, makar i hinjenu čestitost, depravacija otmenih krugova i posvemašnja poživinčenost širokih masa puka, to je onaj ambijenat, u koji nas pisac sigurnom rukom vodi. Historička vjernost zahtijevala je, da se germanskom elementu poda u tom romanu ona važnost, koju je u istinu i imao. Tko ima oči da vidi, tome je jasno, da ovakova rimska država ne može dugo opstojati, a ta sigurnost napunja dušu glavnoga junaka nekom plemenitom sjetom, od koje ga niti onaj njegov starorimski ponos ne može sačuvati. Zato se i njegova ljubav prema plemenitoj Muciji, koja postaje kršćankom, tako nesretno svršava. Jedno i drugo ljubi svom silom svojega srca Rim, jedno i drugo žali njegov pad, ali jedno i drugo vidi, da se taj pad može odgoditi, ali nikako posve zaustaviti. Uz ovaj par dovodi nam pjesnik jošte jedan drugi. Germani su to, ljudi koji jošte nisu izgubili naravnoga svoga poštenja. On je od mladosti u rimskoj službi, te je dotjerao do legata. Ali, kad mu zaručnicu otme rimski lihvar i carinik, kad mu Rim ne će da pomogne, kako bi došao do svoga prava, on ga ostavlja i vodi svoje čete proti njemu. Nu ovaj jošte prečvrsto stoji; jošte nije došao dan njegova pada. Zato osvetnik svoje svrhe ne može da postigne. Roman svršava apoteozom Markaurelijeva nuscara, a čitalac osjeća, da je Rim, to gnijezdo poganske iskvarenosti, na kraju svojega opstanka.

Uz ova dva romana donijet će „Prosvjeta“ jošte mnogo manjih stvari, dijelom originala, dijelom prijevoda iz svjetskih. ponajpače slavenskih književnosti. U ovom su tečaju prvi put izašli pred našu publiku mladi i snažni talenti S. Hrabr. Graničar i Lodola, koji i jedan i drugi već svojim prvim debutom zasvjedočiše svoj lijepi dar, te opravdavaju i najljepše nade. Oni će i nadalje u našem listu objelodanjivati svoje proizvode.

I poučni će dio „Prosvjete“ kao do sad, tako i od sada, nastojati, da zadovolji svim pravednim zahtjevima. Već u prvim brojevima donijela je „Prosvjeta“ putopis od braće Seljana iz južne i srednje Amerike, urešen krasnim ilustracijama koje su nam pisci pribavili. Nadalje imademo u zalihi članaka iz gotovo svih grana prirodnih nauka, iz tehnike, zemljopisa, povijesti itd. od uvaženih stručnjaka.

Što se ilustracije tiče, to je „Prosvjeta“ do sada pokazala, da budnim okom prati sve, što se u svijetu zbiva, te tako u istinu nadoknadjuje našemu svijetu skupe tudje listove. Ona će tim putem nastaviti. I savijesni naš kroničar nastavit će svoj posao, te i dalje donositi kroniku, koja je toliko omiljela našim štiocima.

Žao nam je, što svoga obećanja glede kazališta nismo mogli održati. Uzroci su tu lih vanjski. Kazalište je naime „Prosvjeti“ oduzelo slobodan ulaz, kao i ostalim zagrebačkim beletrističkim i književnim listovima. Veli se, da su ekonomske prilike tuj odlučivale. Tko znade, kako se naše kazalište slabo posjećuje, taj znade i to, kako je taj razlog neopravdan. Uz ovako „masreglovanje“, koje ona nije ničim zaslužila, „Prosvjeta“ ne može da podupire zavoda. Da pako naš list ne prenosi krivnju na one, koji nisu ništa skrivili, zato svjedoče gotovo svi brojevi našega lista.

Prvim brojem počela je „Prosvjeta“ opet donositi zagonetke, rebuse i slično. Našao se je stručnjak, koji je svoje sile „Prosvjeti“ ponudio, te tako mislimo, da ćemo i time ugoditi svojim štiocima, pružajući im tako zabavu, koja u novije doba i opet sve to više „ulazi u modu“.

Tako je sa strane uredništva i sa strane vlasništva učinjeno sve, da „Prosvjeta“ postane obiteljski list u najboljem smislu riječi. Sad je red na publici, da to nastojanje podupre.

PROSVJETA

BROJ 11. o o o
1. LIPNJA 1909.

Zašto ?

Junius.

Roman.

Dobro dakle, ja ću vam dokazati. Čujte dakle. Vi ne vjerujete, da i ja mislim, kako je svoj nesreći i svemu zlu u današnjem svijetu samo to jedno krivo, što su ljudi ostavili Boga. Vi mi toga ne vjerujete, akoprem sam vam to rekao. A zašto mi ne vjerujete? Jer se nisam odma dosjetio, da vi na Boga ne mislite, kad govorite o tome, kako ne smijemo zabaciti svih onih priznatih istina, na kojima se društvo temelji. Zar sam ja morao baš na Boga misliti, kad ste govorili o „priznatim istinama"? Zar nema i drugih priznatih istina, na kojima se družtvo temelji, a da ove nisu baš od Boga, barem ne neposredno? Mi smo onda bili u veselom družtvu, a ne u crkvi ili ovdje na podnožju Susjedgrada, gdje nas sve, kud okom svraćamo, sjeća baš Boga. Zar sam ja tada baš morao misliti na Boga? Budite pravedni prema sebi i prema meni, te mi recite po duši, zar sam baš morao?"

Govorio je sad šaljivo, ali je nešto bilo u njegovom glasu, što je odavalo njegovu duševnu premoć, što je vrijedjalo njezinu samosvjest i njezin ponos. Bila je razdražena, ogorčena, jer je osjećala, da je predaleko pošla. A i nešto drugo ju je ljutilo: zašto mu je pokazala, kako joj je baš to žao, što njemu ne može vjerovati! Bila je dakle ljutita i na se i na njega. Ta se je ljutost opažala i u razdraženom odgovoru:

„Morali, morali! Ta nitko ne mora morati! To je jasno, to se razumije samo od sebe. Al o tome se i ne radi, nego o nečem drugom. Vi niste mislili na Boga, kad ste ono pitanje na mene stavili, a ni onda, kad sam vas sjetila na naš razgovor od one večeri. Da ste u istinu na Boga mislili, bili biste mi to i rekli."

„Ele, ele," nasmija se dobroćudno Krajinović. „Ta tko bi mislio, da ćete mi tako lako kušati umaknuti. Ali kad se ja prepirem, ne popuštam tako lako, osim kad mi nije stalo do onoga, s kim se prepirem. Zar se je u istinu o tome radilo, a ne o nečem drugom? Niste li vi rekli, da sam morao misliti na Boga? A nisam li vas za tim upitao, da mi po duši kažete, jesam li morao? Ta istina je, ja nisam na njega mislio, kao što ste to vi činili; to priznajem bez svakoga okolišanja; vi ste na njega mislili, i to priznajem. Ali ne priznajem, da sam morao u onom kontekstu riječi, kako ste ih vi one večeri izrekli, baš pogoditi, da mislite na Boga, a ufam se, kad zrelo i mirno promislite, da ćete mi i vi to priznati. A ako to priznate, onda morate i nešta drugoga, to jest, da ste mi tešku krivicu nanijeli, kad ste rekli, da mi ne možete vjerovati. Meni je samo do toga i do ničega drugoga."

Već joj je bilo na jeziku, da ga pita, zar mu je u istinu toliko stalo do toga, da se uglavi njezina nepravda, a njegova pravičnost. Ali ona se je bila umirila, njezina pravednost održa pobjedu; ona uvidi, da mu je u istinu nanijela nepravdu. S ljubeznim mu smiješkom pruži ruku i reče:

„Imate pravo, nanijela sam vam nepravdu, oprostite!"

Pri tom mu pogleda otvoreno u oči, ali odma i sama obori pogled, jer je nešto čudna u njegovom pogledu opazila, nešto, čega kod njega jošte nikada nije vidjela. Bio joj se je primaknuo, ruke joj iz svojih ruku nije više pustio, te joj je duboko, duboko zavirio u oči. Pri tom su njegove velike, crne oči bile širom otvorene, pogled nešto ukočen, a kroz njegove poluotvorene, lijepe i crvene usnice vidjela je, kako je čvrsto stisnuo zube. To ju je nekud zastrašilo. Nije znala, što da misli. Stala je uzmicati, ali je on nije pustio.

„Čekajte, gospodjice," nastavio je svojim običnim, mirnim glasom, koji se je slabo slagao s njegovom uzrujanosti, „čekajte. Prije nego li vas pustim, morate mi odgovoriti jošte na jedno pitanje, na koje ste mi dužni odgovor: kakovu zadovoljštinu ću dobiti za nepravdu, koju ste mi nanijeli?"

„Zadovoljštinu?" upita ona pola nasmješljivo, a pola ljutito. „Ja sam do sad mislila, da samo gospoda medjusobno davaju zadovoljštinu, a od gospodja da ju ne traže." Nakon energičnoga napora otela mu je svoju ruku, te ju sakrila za ledja. Nešto neobični napor, a nešto stidljivost natjeraše joj živu rumen u obraze, te mu se je pričinila ljepšom i dražesnijom, nego li ikada.

„Ja ju tražim od svakoga, tko mi je nanio krivicu, te ne pitam, da li je to muškarac ili žensko. U ostalom mislim, da će i vaša pravednost uvidjeti, da ni gospodje nemaju prava, nanašati drugima krivicu."

On je govorio u šali, ali njegov pogled postajao je sve ozbiljniji, sve žarči i oštriji. Ona obori oči, kao da traži nešto po zemlji u onom vlažnom šljunku, po kome su gazili. Krajinović se je hitro ogledao, da li su jošte sami, a onda joj se jače približi, te reče prigušenim i drhtavim glasom:

„Vi mi ne odgovarate? Hoćete li, da i ja budem tako nepravedan, kakovi ste netom vi bili, te da vas upitam, zar vam je u istinu tako teško biti pravednom? Ili vam je to baš prema meni tako teško?"

„Ja vas ne shvaćam, gospodine inžiniru; ja ne znam, kakovu biste hotjeli zadovoljštinu. Ja mislim, da je to dosta, kad sam priznala, te vas i za oproštenje molila." I opet mu pogleda u oči.

„O, tako jeftino mi ne ćete proći," nasmijao se Krajinović. „To bi mi bilo dosta od svakoga drugoga ali od vas ne; od vas tražim više, jer me svaka nepravda od vas i više boli."

Ni sama nije znala, zašto ga ne pita, kako to, da ga od nje može nešto više boljeti, nego li od svakoga drugoga. Ona je samo osjećala, da u tim njegovim riječima leži veliko i ozbiljno priznanje; priznanje, kako ga ozbiljan čovjek ne daje lakoumno, jer si je svjestan, što to znači. Šutjela je dakle, te je svojom malenom cipelicom stala

okretati nekaki oveliki, okrugli kamen, koji je baš pred njom ležao. Oči je sveudilj držala oborene, a lica su joj se sve to više žarila. I on je zašutio; i njemu je bilo nekako pri duši, kao da je prekoračio prag, što ga je morao dovesti u novi, posve novi i njemu nepoznati odsjek života. Pa kako naglo se je to dogodilo! Svako od obojega znalo je posve dobro, što drugo misli, a oboje se je bojalo, dalje govoriti. Šutnja medjutim nije dugo trajala. Za čas počme opet Krajinović:

„Gospojice, zar mi u istinu ne ćete odgovoriti?"

„Ali što da vam odgovorim?" digne ona oči, te ga pogleda onim svojim velikim, u taj par plahim okom, u kome je čitao toliko povjerenja, a ujedno i toliko iskrene molbe, neka ju štedi. On je tu molbu jasno čitao, ali nije bio voljan uslišati ju.

„Hoću da znam, kakovu ćete mi zadovoljštinu dati za uvredu, koju ste mi nanijeli," odgovori odlučno.

„Ali ja ne znam, kako da vam zadovoljim," odgovori ona, te i opet obori oči.

„Dobro, tad ću vam ja pomoći," nasmiješi se on, te ju uze i opet za ruku, koju mu nije više otimala. „Recite mi, da vam je žao, što ste ono rekli; recite mi, da mi vjerujete; recite mi, da me držite svojim iskrenim prijateljem!"

„Ali čemu da vam to reknem? Ta to je suvišno; vi i onako znate, da je tako. Čemu dakle jošte naročito reći?" Govorila je nešto drhtavo ali odlučno, a izraz njezinih očiju, koje je sad i opet u nj uprla, bio je tako bezazlen i tako pošten, kao u kakova djeteta.

„Dobro je, gospojice," dometne on brzo i odlučno, „ali onda je na meni red, da pitam dalje. Kad mi vjerujete, tad znate, da ne mislim na se, nego na vas, ako vam stavim ovo pitanje: Kad bi danas stupio pred vas čovjek, kome vjerujete, te kojega držite svojim prijateljem, pa kad bi vas upitao, da li hoćete biti njegovom ženom, biste li mu mogli dati čisti i bistri odgovor? Imade li kakova zaprijeka, koja vam to ne bi dopustila? Razumijete li me dobro? Imade li itko na svijetu pravo, da se stavi medju toga prijatelja i medju vas, osim vašega vlastitoga srca? Biste li mu mogli dati miran, jasan i odlučan odgovor?"

Sve je to izrekao tako naglo i tako odlučno, da se je i sam prestrašio, kad su riječi bile izrečene. Ni sad mu nije ustegnula ruke. Lagano digne velike, modre oči prema njemu, a on opazi, kako su te oči pune teških suza.

„Ja ne znam, za što me to pitate, gospodine inžiniru," reče nekako trpkim glasom, „ja ne znam, da li je moja uvrjeda bila prije tako velika, da ste njom dobili pravo na takovo pitanje. Vi ćete znati, kako se u takovim stvarima postupa. Ali prije, nego li vam odgovorim, moram vas i ja nešto upitati: ako li mi tim svojim pitanjem nanosite krivicu, tko će od vas za mene tražiti zadovoljštinu?"

„O krivici nema tuj ni govora. Ja na svoje pitanje moram dobiti odgovor, jer o tome za me odvisi mnogo, gotovo sve. Meni se je učinilo, da se za nekoga drugoga zanimate, pak hoću da jasno vidim prije, nego li sam stavim odlučno pitanje. U kratko, gospodjice, recite mi ono, što bih hotio znati: kad bi pošten čovjek, kome vjerujete, te koga držite svojim prijateljem, vama stavio to pitanje, što biste mu odgovorili?"

Na ove riječi Anka je problijedila. Činilo joj se je, da se cijeli svijet u vrtlogu oko nje okreće. Da je i hotjela, nije mogla u taj par pustiti njegove ruke, jer bi se bila srušila. Ona je razumjela sve, a nije mogla vjerovati; ona nije znala, što da kaže, što da mu odgovori. Suze joj potekoše niz lice, a da ni sama nije znala, zašto. To smete i njega. Opazio je, da je pogriješio; vidio je, da je bio prenagao, prenedelikatan, a ipak je već predaleko pošao, a da bi smio na pola puta stati.

„Ne ljutite se, gospojice Anko," stane je moliti. „Ja vas nisam hotio dirnuti u srce, ne plačite. Ta nije nikakovo zlo, a bome ni uvjeda, kad čovjek, pošten čovjek ovakovo pitanje stavlja. Ali sad, kad sam ga već izrekao, a vi kad ste razumjeli, sad valjda ne mogu natrag. Vi mi morate odgovoriti. To zahtijeva i vaša čast i moja. Ta, vidite, ja vas toliko volim, ja moram znati, smijem li vam se približiti, smijem li se nadati . . ."

Ona mu se samo kroz suze osmijehnu, ona samo sagne glavu, a ne reče ništa. On prinese lagano njenu ruku svojim ustima, te najprije pritisne lagani, dugački i topli cjelov na tu malenu, drhtavu i posve kao led hladnu ruku, a onda stupi za po koraka od nje, pogleda joj duboko u oči i upita lagano, prigušenim glasom, naglasujući ipak svaku pojedinu riječ:

„Gospodjice Anko, hoćete li biti mojom ženom?"

Ona i opet kimnu glavom, pogledav ga toli milo i tolikim pouzdanjem, da bi ju bio najvolio ovdje s mjesta, na otvorenom šetalištu, ogrliti i poljubiti. U taj par čuje glasove ljudi, koji su se približavali. Bili su očevidno jošte dosta daleko, ali Krajinović nije hotio, da ih zateku. I ona je bila čula te glasove, te si stala u neprilici trti oči, koje su joj jošte uvijek bile pune suza.

„Podjimo dalje gore, medju ruševine," reče najednom Krajinović posve glasno, „da se naužijemo i pogleda prema istoku, koji je takodjer veoma lijep."

Ona ga je odma shvatila, te mu je bila zahvalna, što nije dao, da ju tako zaplakanu tko nadje. Zaputiše se dakle uskim puteljkom, koji je veoma strmo vodio gore medju one stare i klimave zidine, koje već od toliko godina izgledaju, kao da će se sad na srušiti. I prije, nego li su ostali došli na mjesto, na kom je njih dvoje nekom stajalo, nestade ih u šikari. Gore, na samoći, gdje se nisu trebali bojati, da će ih tko iznebuha zateći ili da ih nezvano oko vidi, otare Krajinović brižljivo suze s njenih očiju, te ju nježno poljubi u usta i u oči. Ona je sve to mirno snosila. Zatvorila je oči, spustila ruke, te sva blažena pustila, da oko nje tetoši, da ju tješi i miri. Ledjima se je naslonila na hladnu gradinu, ruke su joj visjele niz tijelo, glavu je ponešto digla i tako mirovala, a da se nije ni maknula. On je jedva osjetio, da mu uzvraća cjelov, te nije prestao miriti ju i govoriti joj tako ljubežljivim i tako tihim glasom, kao što majka govori svome bolesnome čedancu. Ogrlio je nije; ni sam nije znao zašto. Ali pričinila mu se je u taj par tako andjeoskom, čistom i djetinjom, da se nije usudio dirnuti je, osim u ruku. On, zrio čovjek, jako je dobro shvaćao osjećaje i čuvstva, koja je taj čas probudio u njenom čistom i nevinom srcu. Kao što je on prekoračio prag novoga života, tako je vidio, da je ovaj čas i nju, tu čistu i bezazlenu djevojačku dušu uveo u novi, njoj do sada posve nepoznati kraj. Ona se nije mogla snaći, ona je oko sebe gledala, kao da ne zna, što se to s njom zbiva. Ti su osjećaji za nju bili isto tako slatki, kao i bolni, jer nepoznati i novi. On je sve to znao, on je takodjer i to znao, da je to mlado srce meki vosak u njegovim rukama, a ta duša da je posve njegova, da će za nju odgovarati pred Bogom i pred svojom savješću. Tu se je hotjelo velike nježnosti, samozataje i brige s njegove strane. Čas takova preokreta u životu mlade djevojke je čas odlučan, čas svet i uzvišen. Taj čas mora da prodje mirno, bez bure. Na život ljubavi valja da se ovako djetinje srce probudi lagano, nježno i postepeno. Hoće li on to umjeti? Ne će li njegova muška desnica biti i odviše nagla i brutalna? Da, njegovo je srce udaralo žestoko, njegovim je žilama tekla burna krv, a valovi strasti razlijevali su se čitavim mu tijelom. Pa ipak se je svladao, a mlado djevojče, koje se je tuj pred njim naslonilo na ono starinsko kamenje gradine, pričinjalo mu se je uza svu njegovu strast i uzrujanost kao neka nevina žrtva, koja od njega traži smilovanja. Tražio

je najljubežljivije riječi, te ju stao mirili i tješiti, kao da joj nanaša najtežu nepravdu. Ona se nije ni micala. Zatvorenim očima slušala je slatke njegove riječi i uživala u njegovoj brizi i njegovoj ljubavi. Suze su prestale teći, a oko njenih malenih usana pojavio se je blaženi smiješak. U svojoj uzrujanosti nije on toga ni opazio. Već stao i na to pomišljati, da se je prevario, ili barem mnogo prenaglio; pobojao se je, da i ona nije znala, što radi, da se kaje, što je učinila, da su oboje došli sve nehotice u neugodni položaj, u krivu situaciju. Ne znajući više, što da počme, stane ju pitati, da li ju je uvrijedio, da li hoće, da ju pusti na samu. Da, stao joj je obećavati, ako joj je neugodna njegova prisutnost, da će s mjesta poći, da će nastojati, da joj nikad, nikad više ne dođe na oči.

Napokon otvori i ona svoje oči, te ga pogleda dugačkim, snatrivim pogledom, kakova jošte nikada u nje nije opazio. On se začudi. To dijete je za nekoliko časova postalo ženom.

Ona lagano strese glavom.

„Ne govori tako," reče napokon, te se najednom zacrveni, opaziv, da mu je rekla „ti". „Ne govori tako. Sad nema više puta natrag. Ti si mi sve rekao, što si mi reći imao, a ja, ja sam sve to čula, ja sam sve to razumjela, ja sam sretna, tako sretna, da nikad nisam mogla ni slutiti, da takove sreće imade na svijetu. Sad vidim, kako te volim; vidim i to, da te već davno volim. Ta zar bih ti bila dopustila sve to, da te ne ljubim i da ti ne vjerujem?"

Lagano pristupi k njemu, uhvati ga obim rukama za glavu, sagne ga k sebi dolje i pritisne svoja usta na njegova. A kad je osjetila, kako ju je ogrlio, kako ju je k sebi privinuo, ovije i ona svoje ruke oko njegova vrata, te nasloni glavu na njegova prsa.

Tako su jedan časak stajali zagrljeni. Onda lagano razriješi ruke, stavi mu ih na ramena, te ga upita uprvši oči u njegove:

„Ivane, ja sam sad tvoja pred Bogom i pred nama samima. Hoćeš li to ikada požaliti?"

„Nikada, nikada!"

„Ja sam vrlo siromašna djejvojka, ja nemam ništa, nego sebe samu, svoje poštenje i svoju marljivost. Je li ti to dosta?"

„A što ja i hoću drugo, nego li tebe? Ta ja imadem dosta za oboje."

„Ja sam sestri Klementini, mojoj drugoj majci, obećala, da bez njezine privole ne ću učiniti ništa važna. Ja sam to eto ipak učinila. Ona će mi to oprostiti, ali jedno te ipak molim. Čim joj reknem, da smo se zaručili, poći ćeš sa mnom do nje, da te upozna. A sve dotle ne ćemo nikome ni riječi reći. Ne ljuti se, ali ja sam joj to dužna. Nitko ne smije prije nje ništa saznati. I u malenkosti valja održati riječ, a kamo li ne u tako važnoj stvari. Ne ljutiš li se?"

„Ne ljutim, srce," odgovori on prijazno. „Samo jedno te molim: učini to čim prije. Meni se čini i tebe i mene nedostojno, da to pred ikim tajimo. Ta nismo li slobodni? Čemu tajiti, čemu i otezati? Čemu odgadjati sreću?"

„Sutra ću jošte poći do nje, a onda ćemo i drugima reći, jesi li zadovoljan?"

„Kakogod ti hoćeš," odgovori Krajinović.

Još jedan cjelov, a onda se rastaviše, te stadoše jedno malo podalje od drugoga, te naslonivši se na zid, zagledaše se tobože u daleku ravnicu, koja se je pred njihovim očima širila. Čuli su razgovor, čuli su, kako se pod nogama onih, što su ovamo dolazili, runi kamenje i šljunak. Napokon se ogledaše i opaziše, kako se iza zidine pomalja siva odora stare gospodje Kružićke. Sad im je odlanulo. Ispod oka pogleda Anka njega, a on nju, te si potajice namignuše, kao da hoće reći: Hvala Bogu, kad samo nisu oni drugi.

„No, djeco, nije li to pravi proljetni dan?" upita starica bezazleno, te upre svoj pogled u daljinu. Ona je jako dobro opazila uzrujanost Krajinovićevu i crvene Ankine oči, ali se je i sad pričinjala, kao da ne vidi ništa. Ostadoše jošte jedan časak gore. Govorila je samo starica, a ono dvoje odgovaralo je samo sa „da" ili „ne". Ona se ni zato nije brinula. Bilo joj je prije svega do toga, da se oboje umiri, prije nego li sidju dolje k ostalima. Starica je dobro vidjela, kako se Anka bori sa svojom uzrujanošću, kako nastoji, da ju svlada, te nije o tome dvojila, da će joj to skoro za rukom poći.

Tako i bude.

Onda sidjoše dolje, gdje su ih na klupi čekali Irma, njezin muž i Dolinić. Kad je društvo bilo na okupu, predloži stara gospodja, da se po malo vrate dole u gostionu, jer da zrak postaje već hladan, a da nisu ništa sa sobom ponijeli, da se zaogrnu. Podjoše dakle. Naprijed koracaše Krajinović s Ankom, za njima dr. Kružić sa svojom materom, a na koncu Dolinić s Irmom . . . Razmak izmedju ovoga zadnjega para i ostaloga društva postajao je sve to većim. Mogli su dakle posve lijepo razgovarati, a da ih nitko ne čuje.

„Niste li ništa opazili?" upita Irma, te ga nešto nazlobno pogleda.

„A što to, milostiva?" stade se Dolinić pretvarati.

„Dakle u istinu ništa?" upita ponovno Irma. „Ta to je slijepac morao opaziti. Dakle niste ništa opazili, kako se onaj mladi par čudno drži?" upita i opet Irma, te mignu prema Krajinoviću i Anki.

„Mladi par? Čudno drži?" . . . čudio se tobože Dolinić.

„Molim vas, ne pretvarajte se," nastavi Irma nestrpljivo. „Ta valjda niste slijepi."

„A što sam to morao opaziti?" upita Dolinić, koji je jako dobro znao, o čemu se radi, ali je hotio naljutiti Irmu. On je i sam dobro znao, da se je danas moralo nešto dogoditi izmedju Krajinovića i Anke, a jer se nije mogao dovinuti, što bi to moglo biti, bio je ljut, te mu je ugadjalo, kad je mogao drugoga naljutiti. Na to, da su se Anka i Krajinović možda već i zaručili, nije ni mislio. On je dobro poznao ljude, te je posve ispravno sudio, da Krajinović ne bi toga tajio ni pol sata .

Irma stane, te ga pogleda od glave do pete. Za tim pruži ruku prema onima, o kojima je govorila, te reče zadovoljno:

„Ono dvoje se je danas sporazumjelo?"

„Što to znači? Zar su bili zavedeni? Ja nisam u istinu posve ništa opazio."

„Ne pripovijedajte mi ništa. Velim vam, da je ono dvoje jedno u drugo zaljubljeno, a danas su se sporazumjeli. Eto sad znate, ako niste do sada ništa opazili."

Njezin poled je bio slavodobitan i zloban u isto vrijeme. Kao da ga je pitala: a šta ćeš ti na to?

„U istinu? A zašto to taje? Ta slobodni su; ne trebaju se nikoga strašiti. Bit će ipak, da se varate, milostiva gospodjo. Ta može koji izlet proći i bez ljubavnoga očitovanja."

On je to rekao posve mirno i posve bezazlenim glasom, ali ona je ipak osjetila otrovni žalac u njegovim riječima. Nije se medjutim radi toga ljutila, nego se je dapače radovala, jer je sad istom jasno vidjela, da Anka Doliniću u istinu nije ravnodušna. Kako dobro je dakle učinila, što je njima pružila danas tu zgodu, da se izjave. Sad je Dolinić izigran!

„Da se varam? Ne bojte se, ne varam se ja. Ovo dvoje je zaljubljeno; ovo dvoje se je danas izjavilo. Samo pazite, već sutra sve ćemo znati. Mladi su, pak se stide."

„Mladi? Anka da, ali Krajinović valjda ne pozna ipak tako djetinjastih obzira. Ja jošte uvijek ne vjerujem," uporito je tajio Dolinić.

„A vi ne vjerujte," otrese se Irma dosta nemilostivo, te pobrza dalje. Da je vidjela onaj pogled ledene ironije i mržnje ujedno, kojim ju je pogledao njezin pratilac, svedj koracajući uza nju, bila bi se prestrašila.

*

Kad su došli u gostionicu, počeo se hvatati mrak. Skrbni gostioničar naložio je veliku peć, a toplina u sobi ugodno je djelovala na goste. Smjestiše se dakle oko stola. Zabava je bila vrlo animirana, a gospoda su se upravo trsila, da se gospodje što bolje zabavljaju. Krajinović je bio upravo jogunast, a Doliniću je bilo veoma mnogo do toga stalo, da Irma ne opazi njegove ljutosti. Anka je bila sva blažena i svaki čas na smijeh spremna, a Irma je brzo zaboravila na Dolinićev prkos. Za nju je bilo glavno to, što joj je osnova tako divno uspjela. Sve drugo bilo joj je posve nuzgredno. Dr. Kružić bio je danas cio dan osobito široke volje, a njegova majka bila je mirna i vedra kao obično. Tako je dakle sve bilo kao naručeno za veselu zabavu, koja se je protegla dosta kasno u noć. Krajinović i Anka gotovo nisu jedno s drugim ni govorili, nego samo s ostalim gostima, a da nije bilo tako živahno kod stola, bio bi to morao i Kružić opaziti.

Bila je davno prošla deveta, kad su se spremali na povratak kući. Na povratku su se drugačije smjestili. U prvim kolima sjedio je Dolinić s Irmom, a u drugima dr. Kružić s Krajinovićem i ostalim gospodjama. U ovim drugim skrbio se je poglavito domaćina za zabavu, dok je Krajinović većinom šutio i mislio na dogadjaje današnjega dana i na svoju sreću.

Dolinić i Irma prilično su dugo šutili. On je Irmu dosta dobro poznavao, te mu prema tome nije bilo ni najmanje teško dosjetiti se, da to nije bilo bez njezine pomoći, ako je danas došlo do nečega izmedju Anke i Krajinovića. Pak da možda i nije sam došao na tu misao, morao je na nju doći iza onih riječi, koje mu je Irma dobacila, kad su se vraćali sa Susjedgrada. To ga je s jedne strane ozlovoljilo, ali s druge strane tješilo, jer se odatle izvodio posve osnovani zaključak, da Irma nije prema njemu ravnodušna, a za svoje osnove trebao je prije svega Irmu i njezinu ljubav. Odlučio je dakle upotrijebiti lijepu priliku, koja mu se je sada u kolima pružala. Ipak je morao biti oprezan, da Irma ne opazi, kako on samo glumi, jer bi mu to bilo moglo veoma lako sve račune pomrsiti. Morao je dakle čekati, dok vidi, kako će se ona prema njemu držati.

Irma se je medjutim zavezla u razne misli i maštanja. Ona nije bila sretna. Otkada su se vratili sa svadbenoga putovanja, otkada je počela za nju obična proza života, ma bila i uljepšana lagodnim, bučnim i bezbrižnim životom bogatašice, uvidjala je od dana do dana sve to više, da je imala pravo, kad se je onda opirala materinoj želji, da podje za Kružića. Ona ga nije ljubila. Ali to nje ne bi ni toliko smetalo. da nije on ljubio nje. Da nije bilo te njegove ljubavi, ona bi bila bez svakoga grizodušja primala sve iz njegovih ruku; da, ona bi mu dapače ostala i vjerna žena — tako je bar mislila. Ali ovako, ovako toga nije mogla lako podnositi. Ta svaki njegov dar, svaki nježni obzir, svaki pogled smetao ju je, jer ju je sve sjećalo na to, da je njegova žena, da on imade na nju prava, kojih se nikad, ni pod kojim uvjetom ne će odreći. On joj se nije svojom ljubavi narivavao; on joj nije došao ni blizu, kad je opazio, da joj to nije po volji. A ona je mislila, da bi i to laglje podnosila, nego one njegove vječne nježne obzire, ono skrajno štovanje, koje joj je uvijek i uvijek iskazivao. Postajao joj je baš tim nesnosan, što je nastojao, da to ne bude. Ljutila se je, što nije imala nikakovoga prava, na njega se ljutiti, nestrpljiva je bila, što se nikako nije pružila ni najmanja zgoda, da se s njim zavadi, da mu pruži priliku, na nju se razljutiti, te da tako barem dan dva sprovede s njim u zavadnji, da ga ne mora gledati kod stola, u svojim sobama, u društvu. Željela je, da se pruži bilo kakova zgoda, da makar samo na nekoliko dana umakne njegovoj prisutnosti, njegovim blagim, ljubećim pogledima, njegovoj pažnji, njegovoj ljubavi. Ta trebala je samo reći, da želi na nekoliko dana otići. Znala je, da bi joj i tu molbu uslišao, ali tad bi i to izgubilo za nju svaku dražest i svaki čar, i to već zato, jer bi i to bio njegov dar. S druge strane je znala, da bez njega i opet ne može ništa. Ta jedva je prošlo nekoliko mjeseci, što se je udala, a već su njoj, koja je prije živjela u potajnoj oskudici i brizi, postale sve one nebrojene malenkosti dnevnoga života, koje je uživala kao njegova žena, tako potrebite, kao da ih je imala od poroda. Ona si nije više mogla predstavljati života bez sjaja, bez zabave, bez toaleta. Ona, koja je bila neosporivo kraljicom stanovitoga društva, nikako si nije mogla ni predstaviti, da bi to moglo jednom prestati. Pa baš ta misao, da sve te lagode, sve te vanjske prednosti, bez kojih nije mogla više ni živjeti, zahvaljuje samo njemu, tome nespretnome čovjeku, kako ga je zvala, ma da to i nije bila istina, ogorčivala ju je sve to više prema njemu. Ta zašto nije Dolinić bio taki prema njoj, dok je s njim ljubakala? Zašto joj nije kratio slobode, koju joj sad njezin muž krati? A da ju je tko upitao, kakova je to sloboda, za kojom teži, ne bi bila znala ni odgovoriti.

Za mirnih časova, kad nije bila uzrujana, tješila se je mišlju, da će sve to s vremenom proći, da će se na to „sužanjstvo" priučiti, da će se naučiti snositi Kružića i njegovu vječnu prisutnost. Ali, ma da je u takovim časovima stvarala najljepše odluke, nikada na njih nije mislila onda, kad je to najviše morala činiti. Nikada ju nisu putili, da bez prijegora i bez samozataje nema ni života ni sreće. Kad je bilo zlo i tijesno u kući njezinih roditelja, tješila se je mišlju, da će se bogato udati, da će se tad svijeta naužiti, te tako nadoknaditi sve ono, što je morala propuštati za svog djevojaštva. Kad se je odrekla Doliniča, tješila se je mišlju, da će zato dobiti dobra, ugledna i zaljubljena muža, te da će kraj njega na sve zaboraviti, što je nekoć bilo. Ali i u jednom i u drugom se je prevarila. Kao žena nije mogla — pa ni kraj basasvjesnih nazora društva, u kom se je kretala — uživati one slobade, koju je uživala kao djevojka. S druge strane se je do mala uvjerila, da Kružić nije čovjek. koji bi mogao nadoknaditi Doliniča. I u svojoj najnježnijoj ljubavi nije zaboravio na svoje poslove, na svoje materijalne brige. Bio je dobar, nježan, susretljiv ali pri tome miran i ozbiljan. Svoju sreću i svoje zadovoljstvo pokazivao je svakom prilikom i to na način, koji je Irmi znao biti i neugodan. Irmu je uzeo u najboljoj vjeri, da i ona njega ljubi, a jer si je bio svjestan da čini sve, što može mladu i razmaženu ženu usrećiti, nije imao nikakovoga povoda o njezinoj sreći ni najmanje podvojiti. Ona je to opažala, a jer se je radi toga jedila, ona ga je dapače nazivala sebičnjakom!

Uz to ti vječni posjeti Dolinićevi! Sad vatren kao kakav mladenac, sad nonšalantan kao kakav aristokrat, a uvijek zaljubljen! Poznao ju je dobro, te je jako dobro znao, da će mu najposlije pasti u krilo, kao što pada zrela jabuku sa drveta. A ona je znala za te njegove misli. Ta nije ih pred njom ni tajio. Ona je znala, te im se nije otimala. Djelovala je tuj njezina taština, njezina želja za užitkom, a prije svega njezina neobuzdana mašta, koja je bila neprestano budna i neprestano tražila novih zabava i novih doživljaja. Ta morala je prispodabljati Kružića s Dolinićem. Kolika razlika, osobito za nju, koja je u tom

pogledu bila toli razmažena! Elegantni, živahni, dosjetljivi Dolinić i onaj njezin ugledni doduše, ali nespretni, mirni i mrtvi muž! Kolike li razlike medju ovim životom i onim, što bi ga mogla sprovoditi, da je kojom srećom Dolinić tako bogat, kao što je Kružić! . . .

Pa taj Dolinić sad sjedi kraj nje u tijesnim kolima, u mraku, sjedi i puši svoju smotku, a mislima se zavezao bogzna kamo. Pa šta je njoj do Dolinića, šta je njoj do Kružića! Njoj je samo do same sebe i do nikoga drugoga. Ona hoće veselja, zabave, promjene, ona hoće užitka, a u tome ju smeta onaj njezin muž, koji ju je „kupio" za novce. Da, Dolinić ima pravo, što se Kružiću, tome slijepome i gluhome čovjeku, tome tvorničaru cementa, tome .. ruga, jer on i jeste smiješan, kad misli, da se takova žena, kao što je Irma, može na ovako laki način kupiti. Da, a da Kružić sve njezine misli znade? O, on bi bjesnio, on bi ju okrivio, on nikako ne bi dopustio, da je samo on sam svemu kriv, a ne ona! Zašto ju je uzeo? Zašto imade on one novce, a ne drugi, koji bi nju, krasnu Irmu, zavrijedio? Zar je ona tome kriva? Da, pošla je za njega, prevarila ga je, da ga ljubi, ali ona je i mislila, da će ga moći ljubiti, a sad se je eto prevarila i sama. Pak ako se je prevarila, zar da zato do groba pati? Ta i onako ne može ovako stvar potrajati, a bilo kad bilo, Kružić će svakako nju kriviti, nju, koja mu je prinijela najveću žrtvu, kad je za njega pošla. Oh, kako ga je iz dna duše mrzila, kad je na to samo pomislila!

Stane ju ljutiti i Dolinić i njegova smotka i ova kola, u kojima je sjedila, i sav svijet.

Okrene se naglo prema Doliniću, uzme mu smotku iz ustiju, te ju baci na polje.

Dolinić ostane posve zabezeknut. Tome se nije u istinu nada. Ali u brzo se snadje. Uhvati ju za ruku, te joj vruči cjelov na nju pritisne. Ona se nije branila. Bez ijedne riječi ležala je u njegovom naručaju, dok su kola stala pred vratima stana. Kad je izašla iz kola, bila je ljutita i uzrujana. Reče, da joj je zlo, te se ukloni u svoju sobu. Dolinić je samo rekao, da ne zna, što joj je, da se je nekoliko puta potužila, da joj nije pravo, da joj se je smučilo itd.

Gore nisu dugo ostali zajedno. Rastadoše se i svako podje svojim putem.

Kružić je ostao sam i zamišljen u svojoj sobi. Nešto mu se je čudno činilo ponašanje njegove žene, ali na zlo nije nikakovo mislio. Hotio je govoriti s majkom si, ali je znao i predobro, da Irmi nije sklona, te se je nje bojao. Dok se je svlačio, neprestano je mislio na sve ono, što je danas doživio, osobito na razgovor s Krajinovićem prije podne. Vratio se je kući veoma dobre volje. Taj dan proživio je tako lijepo i ugodno, kao malo njih. Pa ipak je nešto bilo na dnu njegova srca, tamo u skrajnjem kutiću njegova razuma, što ga je uznemirivalo, što mu nije dalo mira, što ga je progonilo čitavo popodne. Neprestance je morao misliti na neke riječi, što ih je danas od Krajinovića čuo. Nije li on sam danas Krajinoviću rekao, da je za svaku čestitu djevojku uvrjeda, ako joj se kaže, da čovjek, kakav je Dolinić, u njezinim očima nešto vrijedi? Nije li se na te riječi Krajinović nekako čudnovato držao? A nije li dapače branio tim Anku, da je rekao, kako bi to bila uvrjeda ne samo za nju, nego i za sve druge djevojke, kojima je Dolinić nešto vrijedio? Nije li se i on sam iza toga zamislio? Zašto? Zar je imao kakovoga razloga? Zar izmedju njegove žene i Dolinića u istinu ne opstoji nekakav vez? Imade li on kakova uzroka o njoj dvojiti? Pa onda, zar mu nije i sam Krajinović rekao, da on drži Dolinića svojim takmacem? Da, a nije li bila baš Irma ona, koja ga je na to upozorila, da se Krajinović zanima za Anku? Odakle ono zanimanje za tu djevojku, koje u početku, kad se je vratila, nije hotjela pravo ni pogledati? Da li se i Irma pretvara, kako je Krajinović ustvrdio, da se sve žene pretvaraju? Da li je to u opće istina, da se sve žene pretvaraju? Zar se i njegova majka pretvara? O ne, ona sigurno ne. Ta ona je tako iskrena, tako mirna i čestita žena. Ali možda ipak? Sad mu se pričini, da se je njegova majka već sto i sto puta pretvarala ovom i onom zgodom, da on toga prije nije ni opazio. Ako li se pako pretvara majka, zašto da se ne pretvara i Irma? Ako se Irma pretvara, što onda? . . .

Nije se usudio ni pomišljati dalje na to. I opet ga snadje ona neodredjena, mukla i čudnovata slutnja blize

Josip Kašman.

nesreće, koja mu prijeti, te koja će mu razoriti ovo gnijezdo zemaljske sreće i prije, nego li se je pravo ugrijalo.

Dugo nije mogao zaspati, a kad je napokon usnuo, mučile su ga čudne sanje. Nije se pravo sjećao, što je sve snio, ali se je jednoga dobro sjećao: Vidio je pred sobom Dolinića, koji mu se je porugljivo smijao, a on je stajao pred njim zgrčenim šakama, htio ga je oboriti na zemlju, ubiti ga, zgnječiti, ali nije mogao ni s mjesta. Ruke su mu bile kao od olova, noge teške. Jedva mu se je primaknuo, teškom mukom zamahnuo je svojem jakom šakom, a kad je udario, srušilo se je i sam od zamahaja, a pod njim ležala je, ogreznuta u krvi Irma. Oči su joj bile zatvorene, usta od boli nakrivljena, kosa neuredjena, lice blijedo i upalo. On ju uzme obim rukama za glavu, te ju stade promatrati, zvati, milovati ali ne dobi nikakovoga odgovora. Na jednom opazi, da su mu ruke pune krvi. Prestravi se i skoči na noge, te stade zvati u pomoć, ali se nitko ne odazove. I opet se sagne prema Irmi, ali opazi, da to nije Irma, nego on sam. Medju obrvama opazi malu, krvavu rupicu, a na nju je svejednako tekla curkom krv. Sad začuje glas svoje matere, kako ga iz daleka zove, a on nije imao ni toliko snage, da joj se odazove. Buljio je sam u sebe mrtva, osjećao je, kako ga ostavlja život, kako mu koljena

klecaju, te se napokon sruši. Na jednom osjeti, kako ga netko drma za rame. Nije mogao ustati, a oči je jedva jedvice otvorio. Nada nj sagnuli se Dolinić i Irma. Držali su se za ruke, te gledali njega, a onda jedno drugo. On je bio doista mrtav. Osjećao je miris mrtvaca. O, da se je mogao uspraviti, samo jošte jednoć u životu uspraviti, te ih oboje ščepati za vrat . . . Onda je nestalo svega, on čuje lupu na vratima, te se probudi.

Bilo je već kasno. I sunce mu je već virilo kroz prozor. Začudjen skoči Kružić s kreveta. Glava mu je brujila, a u sljepočicama udarala žila, te je mislio, da će poludjti od glavobolje. Nikad toga jošte nije osjetio. Čutio se je gotovo bolesnim. Nerado je ustao; on, koji je inače tako rano ustajao, koji je sav svoj najvažniji posao obavljao u cik zore! Bilo mu je nekako neobično oko srca i oko duše.

Kad je pogledao kroz prozor, opazio je suncem obasjane krovove i prozore kuća, koje su se nalazile na drugoj strani ulice; znao je, da je proljeće, pa ipak mu se je svijet pričinjao nekako sumoran i tužan. Brzo se odjene i sjedne k svom pisaćem stolu, da radi, ali posao mu nikako nije išao od ruke. Svladavao se je upravo herojskim načinom, te mu je poslije teška napora uspjelo, da se okani misli i maštanja. Nije imao ni pojma o tome, da je to samo početak strašne, njemu doslije nepoznate borbe; borbe, koja se je mogla strahovitom katastrofom svršiti.

X

Irma i Dolinić pazili su savjesno, da nitko, pa ni njezina inače tako ustrpljiva majka, ne opazi ništa o odnošaju, koji su sad obnovili. Dolinić je rijetko k njoj dolazio. Sastajali su se obično na trećem kojem mjestu, a kako su bili oprezni, te od prije već vješti tome poslu, tome sakrivanju i hinjenju, nije im bilo ni toliko teško, zavarati svu svoju okolinu. Tako nije nitko ništa ni slutio o sramoti, koja se je nanašala imenu i poštenju Kružićevu. Kao nekoć, tako si nisu ni sada pisali. Što su si imali reći, to su činili u zgodan čas, potajice, kad im se je baš prilika pružila, i to naglo, kratko, s nekoliko riječi.

Irma si je i sama priznavala, da ne ljubi Dolinića, da sve što čini, čini samo od dosade i od lude neke želje, da se osveti Kružiću, koga je sve to više smatrala uzrokom svoje „nesreće". K tome je jako mnogo doprinašao Dolinić, koji nije propustio zgode, a da muža pred njom ne ocrni ili ne izvrgne smijehu i ruglu. Neopazice je i sama počela držati Kružića ludovom i nedotupavcem, koji je slijep i gluh, koji niti šta vidi, niti šta čuje, koji mora Bogu hvaliti, što je dobio takovu ženu, kakova je ona.

Pa ipak je u njezinoj duši bio kutić, u kom su se kupile čudne misli, posve različite od ovih. Pa ipak je bilo časova, kad si je morala priznati, da Kružić stoji visoko, visoko nad njezinim ljubavnikom. Ne samo što je to govorio svijet, koji je Kružića visoko cijenio, nego joj je to govorio i njezin vlastiti razum. Čudoredna vrijednost Kružićeva stajala je tako visoko nad Dolinićevom, da ju je morala opaziti i žena, kakova je bila Irma. Ozbiljno shvaćanje života, pošteni rad, neumorna marljivost i čisto i vedro njegovo čelo, koje nije ni pred ikim imalo ikakovih tajna, sve je to i na nju djelovalo. Ali je sve to samo povećavalo njezinu mržnju prema njemu, mjesto da ju umanjuje.

Kad muškarac tako mahnito ljubi ženu, kao što je Kružić ljubio Irmu, tad nije moguće, da ne opazi makar i najmanju promjenu, koja se s njom zbiva. Irma je krila svoj grijeh, toga grijeha dakako Bernard nije opazio, ali je ipak primjetio, da se je Irma promijenila. Bio je dovoljno pametan, te je znao, da onaj idealni odnošaj, koji je medju njim i Irmom opstojao, dok su bili zaručnici, te koji se je prvih tjedana njihovoga braka jošte potencirao, ne može uvijek potrajati. Ako dakle Irma nije od njega zahtijevala, da bude uvijek oko nje, da uvijek na nju misli, da joj pripovijedi svaku sitnicu, koja mu se je kroz dan dogodila; tad se on tome nije ni čudio. Ta to već zato nije moglo ostati, što je i život sam po sebi odviše ozbiljan, a da se to sve ne bi moralo malo po malo izgubit i prestati. Ali nešto drugo je bilo po srijedi, što ga je uznemirivalo. Opazio je, da se Irma napreže iz petnih žila, kako bi sve ostalo pri starom, kako njihova ljubav ne bi popustila, kako bi bili i nadalje uvijek onako nježni, kao što su bili u prvim danima svoga braka. Njega je to radovalo, jer je sve to držao samo velikom ljubavlju. Ali je brzo opazio, da je taj sud prenagljen, da u vladanju Irminom imade nešto usiljenoga, neprirodna, da joj sve to ne ide od srca. Ta u bračnom životu imade sto i sto malenkosti, po kojima se može zaključivati, kako supruzi stoje jedno prema drugome. Te se malenkosti u početku ni ne opažaju, ali kako baš malenkosti daju čitavome bračnome životu temeljni kolorit, namiču se napokon tako, da ih čovjek mora opaziti, pa makar to i nebilo refleksno. Bernard nije ništa pozitivna znao, što bi mogao bio prigovoriti Irmi. Ta ona je s njim bila ljubežljivija, nego li ikada prije; ali ona to nije bila uvijek. A to je upravo ono, po čemu se takove stvari prosudjuju. Koliko puta mu se je pričinilo, da joj je na putu, da bi voljela, kad bi ju ostavio. A kad bi i najmanjim znakom pokazao, da to opaža, bila je opet tako mirna, tako ljupka, da je s mjesta na sve zaboravio. Ali što je Irma mogla postići u svojoj prisutnosti, toga nije mogla činiti, kad je nije bilo s njime. Ona ga je umjela umiriti, razigrati, udobrovoljiti, dok je bio s njom. Ali kad je otišao, kad nije gledao u njezine velike, crne oči, kad mu nije svoje meke ruke savijala oko vrata, tad nije imala ni vlasti nada njim. Misli su dolazile, te ga svega zaokupile, a nje nije bilo, da mu ih razgoni, da ga na druge svrati. Koliko puta se je zatekao, da sjedi u svojoj radionici, da pred njim leži kakav nacrt, kakav akt, kakova stručna knjiga ili kakav tvornički račun. On je sve pročitao, sve pregledao, što je pred njim na stolu ležalo, a na koncu ipak nije znao, što je pročitao, što je radio, što je računao. Najgore je po njega bilo to, što je u toj teškoj borbi sa samim sobom bio bez ičije pomoći. Njegova majka nije ni za živu glavu hotjela, da se nezvana umiješa u te stvari, jer je znala, da bi to bilo posve krivo, te da ne bi ništa pomoglo. Ona je svašta opazila. Oštro njezino oko i materinska ljubav moradoše napokon opaziti, da se s njim dogadjaju neke promjene, kojih si nikako nije mogla protumačiti. Bio je zamišljen, mrk, neveseo, izgubljen. A kad bi bio veseo, nije to bilo više ono bezazleno veselje, ona skoro djetinja radost, koja je njemu tako dobro pristajala. Povrh toga pričinjalo se je staroj gospodji, da ju od dana do dana sve to više izbjegava, da se čuva prilike, kad bi mogao s njom na samu biti. Tek dva, tri puta upitala ga je, što mu je, ali on je izbjegavao, te sa smiješkom na usnama odgovorio, da mu nije ništa. Na to je zašutila, te nije više u to dirnula. Slutnja teške nesreće ušla je i u njezino staračko srce, a jedina utjeha, koju je starica nalazila, bila je molitva. Sad, u svojoj neizvjesnosti, u svojoj dvojbi vidjela je istom, kakovu jaku potporu nalazi ljudsko srce u razgovoru s Onim, koji ga je stvorio, koji ga je kao slabu barku poslao na burno more života, te koji je svaki čas pripravan pružiti svoju ruku pomoćnicu onome, koji ju u istinu traži.

Anka i Krajinović nisu ipak onako učinili, kako su bili zaključili. Voljeli su, svoje zaruke za sada zadržati tajnima. Uzrokom je bio njezin brat.

Odma drugi dan iza onoga izleta na Susjedgrad pošla je Anka do sestre Klementine, da joj saopći svoje

zaruke s Krajinovićem. Redovnica ju je mirno saslušala, pomno ju ispitala o svim prilikama, naročito o zaručniku. Što joj je Anka umjela o njemu kazivati, zadovoljilo ju je posvema, ali je i sama znala, da zaručnice nisu onaj izvor, iz kojega se crpe najautentičnije vijesti o zaručnicima. S druge strane nije ni sebi samoj dovoljno vjerovala. Ta znala je, da nema u tome baš nikakovoga iskustva. Pa ipak je hotjela učiniti sve, što bi ikako moguće bilo, samo da Anka budne danas sutra u istinu sretna. Uza sve svoje neiskustvo ipak je koješta opazila u cijeloj stvari, što je valjalo prije urediti i razbistriti. Tako je n. pr. upozorila djevojku na to, da njezin brat upravo mrzi Krajinovića, a ipak da pod njim služi. Redovnica je posve pravo imala, kad je djevojci spomenula, da je već to samo po sebi neugodno, što njezin brat služi pod Krajinovićem i pod njegovom upravom; po gotovo je to neugodno, kad se znade, da on Krajinovića onako žestoko mrzi. Prije svega trebalo je dakle Kovačiću reći, da se je zaručila s Krajinovićem. Nadala se je neiskusna redovnica, da će to ublažiti njihov medjusobni odnošaj. Njoj se je posve prirodnim činilo, da takov praktični demokratizam, kako ga pokazuje Krajinović tim, što uzima sestru svoga radnika, mora djelovati povoljno na Kovačića. Anka se tome doduše nije nadala, jer je svoga brata i predobro poznavala, ali je napokon ipak uvidjela, da mora s njime o tome govoriti. Podje dakle do njega, i to u večer, kako je to obično činila.

Djeca igrala su se na dvorištu, po kome su se javljale prve vlati zelene trave. U prvoj sobi nadje Mariju, koja je sjedila do prozora, te popravljala odijelo maloga Jurice. Ljubezno se pozdraviše, a onda Anka upita, gdje je brat. Marija ne digne glave s posla, nad koji se je bila sagnula — već se je naime počeo hvatati mrak — nego samo pokaže na vrata nekadašnje Ankine sobice.

„Zar je tko kod njega?“ upita Anka tiše.

„Thalheim i Krümmel su ovdje,“ reče Marija, a na glasu joj se je poznalo, kako su joj ta imena nedraga.

„To mi je žao,“ primijeti Anka, „htjedoh vam naime obojemu saopćiti nešto veoma važna. Hoće li dugo ostati?“

„Kad ovi dodju, ne odu prije desete ili jedanaeste, a onda često i njega sa sobom povedu. Neka sam dragi Bog znade, kako će se to svršiti,“ uzdahne Marija.

„Dakle jošte uvijek, kao i prije?“ upita Anka, tek da nešto rekne.

„Gore, mnogo gore! Ja ga više ni ne poznam. Kao da nema ni žene ni djece. Uvijek je samo s njima, a kad j. kod kuće, tad samo čita i čita, a sve preda mnom krije. Oni su već gotovi gospodari u kući. Osobito Thalheim; taj je baš bezobrazan. On znade, da mi je nesnosan, da ga ne mogu ni živa vidjeti, a jer to znade, baš sa mnom razgovara svaki put, kad dodje.“

„Možda te hoće udobrovoljiti?“ upita Anka.

„Taj? O ne, tome nije do ničega, a najmanje do toga, što ja o njemu mislim. Taj mi se jednostavno ruga, jer znade, da sam nemoćna. Ugibam mu se, koliko samo iole mogu, ali on me sam traži. Potužila sam se njemu, pa znaš, što mi je rekao? Neka si samo ništa ne utvaram. Tko će mene gledati? Neka budem vesela, ako se „gospoda“ u opće na mene osvrću.“

„Baš danas da ne mogu s njime govoriti! A ipak ću morati. Kako bi bilo, da ga pozovem na polje?“

„Za Boga, samo to ne! Ako ti je drag mir u mojoj kući, kani se te misli! Pa zar je ta stvar tako važna, da se ne da baš nikako odgoditi?“

Anka je upravo hotjela odgovoriti, kad se otvoriše vrata pokrajne sobice, a ljudi izadjoše. Thalheim pozdravi nekom porugljivom i pretjeranom udvornošću, Krümmel dosta pristojno, a Kovačić se jedva dotakne šešira, koji je već u svojoj sobi metnuo na glavu.

Anka ustane, te mu pruži ruku.

„Molim te lijepo, Franjo, imaš li samo na četvrt sata vremena? Došla sam, da ti nešto važna kažem.“

„Drugi put, Anko, drugi put; danas mi je upravo nemoguće. Eto imadem veoma važna posla s gospodom, koja su po mene došla, te ne mogu ni časka izgubiti.“

„Ja ću se dakle požuriti, te ti posve u kratko sve reći; budi tako dobar, te podji sa mnom samo na časak preko u sobu. Odma ćemo biti gotovi.“

„Oprostite, gospodjice,“ prihvati Thalheim, te ju ironički pogleda, „ali nama se u istinu tako žuri, da danas gospodin brat nema ni časka da s njim raspolaže.“

Anka se zacrveni preko ušiju, pogleda drznika, te mu okrene ledja ne rekav dalje ni riječi.

Kovačić se trgne, kao da će na sestru planuti, ali se sukobi s njezinim oštrim i odlučnim pogledom, te ne rekav ni riječi, izadje s prijateljima na vrata.

(Nastavit će se.)

I ja u svj'et sam spustio se bj'eli . . .

M. Sabić.

I ja u svj'et sam spustio se bj'eli,
ne znajuć kamo, ne pitajuć kud —
ko širom zemlje moj da svj'et je cj'eli,
a širom svj'eta za me život svud.

I ja u kolu svatova, u piru
života, s braćom sjeo sam i ja —
i ja života njiho se na viru
i pehar slasti izpio do dna.

A s praznom kupom sad sam šuteć zasto, —
i na svoj dugi obzirem se put,
ko svih da nesta, što sam putem sasto,
A ja još samac u svoj gledam kut.

I nj'emo zurim — sanjalac ko ludi,
što snijuć samo grabio svoj plj'en.
Ah, život vas sam stiskao na grudi —
a samo pustu svuda grlim sjen . . .

Fides.

M. Sabić.

I.

Nad tobom sunce, vječna zublja, gori,
nad tobom zvj'ezde, vječne luči, sjaju —
a ti u tamu, koja daveć mori,
ti roniš — novom nadajuć se sjaju.

U bezdan roniš, kud tišina gluha
još s ljudskog nikad ne zadrhta glasa,
od kud do ljudskog ne dotitra uha
nit mrmor laki mrtvoga talasa.

II.

Uzalud okom, što se mutno trudi,
u tamni bezdan ti ćeš da pogledaš:
u iskri tamo, što tvoj pogled budi,
ti samo bljesak svoje zjene gledaš.

Uzalud srcem, što grud tvoju mori,
uzalud kličuć grobnu šutnju kušaš:
u glasu muklom, što se tamom ori,
ti samo jeku svojeg klika slušaš.

III.

U neizmjernu vaseljenu roni,
al kad se širom neizmjerja gubiš,
ti čistim srcem u dubine toni,
ko svu da srcem vaseljenu ljubiš.

I sklopi zjenu, što se s tame muti,
i gledaj u dno beskraju dubokom —
i gledaj srcem, koje žarko sluti
što hladnim nisi razabrao okom . . .

Kiša.

M. Sabić.

Sitna, polagana, gusta
škropi sa oblaka surih —
škropi, ko s bezkraja pusta
suza za suzom da curi.

Škropi — i golih sa grana,
tavnih sa streha se cj'edi
sumorom jesenjeg dana —
jesenjeg dana, što blj'edi.

— — — — — — — — —

Sitna, polagana, gusta
škropi sa oblaka surih —
s mojega srca ko pusta
suza za suzom da curi . . .

Josip Kašman.

B. Brusina.

Kralj baritona" Kašman, kako ga nazivlje cijela i ovogodišnja glazbena talijanska kritika, rodio se je dne 15. srpnja 1851. u Malom Lošinju na istoimenom otoku u našem sinjem Kvarneru. Otac Josip mu je rodom Slovenac iz Ljubljane, a službovao je u raznim mjestima, dok nije napokon kao pučki učitelj premješten na službovanje u Mali Lošinj. Ovdje se otac Josip oženio sa Eugenijom, kćerkom uvažene starosjedilačke lošinjske gradjanske obitelji Ivančić. Iz ovoga braka rodilo se više djece, a medju ostalima i naš Josip. Pučku školu izučio je Kašman u rodnom gradu, a gimnaziju u Senju i na Rijeci. Položivši ispit zrelosti uputio se u Italiju, u Padovu, da se po želji očevoj posveti pravnim naukama, te da nakon dovršenih nauka postane odvjetnikom. Ali usud inače je odredio, jer je Kašman ostavio pravne nauke, pa se sasma posvetio glazbi htijući postati skladateljem, jer u sebi nije čutio ni najmanje volje ni poziva, da bude pravnikom odnosno odvjetnikom, dok ga sva narav, sva pjesnička njegova duša vukla na glazbeno polje. Nu čovjek snuje, a Bog boguje, te kakogod je Kašman iz sve duše želio i težio, da postane skladateljem, to mu se ipak ta mladenačka želja takodjer ispunila nije; jer umjesto da postane skladateljem, postao je po nagovoru svojih učitelja glazbe pjevačem. I svakako je Kašman udarivši tim putem stupio na pravu stazu svog života, jer je na tom polju polučio toli divnih uspjeha, postao je baritonom svjetskoga glasa, komu se kazališno općinstvo širom velikog svijeta još i danas nakon potpunih 40 godina pjevačkog rada klanja i divi i pravom ga nazivlje „kraljem baritona".

Kašman započeo je svojim naukama u Udini u Italiji, gdje mu je profesorom pjevanja bio čuveni Talijanac Giovanini, koji je nazad više godina umro u Milanu. U Udini učio pjevanje u tako zvanom pripravnom tečaju dvije godine. Nakon dovršenog pripravnog tečaja kanio je poći na glasoviti talijanski konzervatorij u Milan, gdje bi imao

učiti pet godina. Medjutim naš Josip nakon dovršenog pripravnog tečaja nije ni zavirio u Milanski konzervatorij, jer je nakon dvijuh godina učenja bio već tako vrsnim i izvježbanim pjevačem, kao drugi nakon sedam potpunih godina učenja.

U jesen godine 1869. angažovao je Talijanac Andreazzi našeg Kašmana u svoje operno društvo, s kojim je još iste godine došao i u bijeli Zagreb na t. zv. talijansku opernu stagionu. U istomu društvu bio je i Slovenac Franjo Grbić. Kad je isteklo ugovorom odredjeno vrijeme za talijansku opernu stagionu, otišao je Andreazzi sa svojom družinom, dok su Franjo Grbić i Josip Kašman ostali u Zagrebu, jer se je radilo o tome, da se utemelji hrvatska opera, te su Grbić i Kašman doskora postali temeljnim stupovima hrvatske opere.

Iz dobe Andreazzine talijanske stagione u Zagrebu nisu nam se sačuvali kazališni oglasi, a i novinske vijesti vrlo su nepotpune i manjkave, tako da smo za to doba mogli jedino ustanoviti, da je Kašman pjevao u Donizetti-jevoj operi „Marija, kći pukovnije“, te da je pjevao s vrlo lijepim uspjehom.

Ivan pl. Zajc, koji je tada bio u Beču ravnateljem Carl-Theatra, bude po predsjedniku tadanjeg kazališnog odbora Franji Žigroviću-Pretočkom pozvan u Zagreb, da preuzme upravu kazališnog orkestra i zagrebačkog glazbenog zavoda, te da stvori hrvatsku operu. Pošto je tako hrvatska opera bila osigurana, to su Kašman, a uz njega i Grbić ostali u Zagrebu. U to vrijeme djelovali su u našoj operi: Lesić Matilda, Vormastini Marija, Kössler Sofija, Bart Franjica, Jankovska Eleonora, Neugebauer Antonija, Raverta Karlo, Tercuzzi Fernando, Anton Vaclav, Chlostik, Hynek Adolf, Novak itd.

U godinama 1870.—1875. pjevao je naš Kašman u operi i opereti, te držimo, da ćemo ugoditi čitateljima „Prosvjete“, iznesemo li iz te dobe čitav njegov repertoire, koji smo mogli sastaviti na temelju privatne zbirke kazališnih oglasa sadanjeg ravnatelja opere Nikole pl. Fallera, čija zbirka sadržava sve kazališne oglase počam od jeseni godine 1869. do dana današnjega, a koju će zbirku Faller jednom pokloniti našem kazalištu, te moramo ovdje istaknuti, da je to jedina potpuna zbirka kazališnih oglasa zagrebačkih. U tim je dakle godinama Kašman pjevao u slijedećim operama i operetama od Ivana pl. Zajca: Mislav (Mislav), Boisyjska vještica (Grisaille), Lazaroni (Pistacio), Župni sud (župni grof), otmica Sabinjanaka (Tulus), Ban Leget (ban Leget), Amelija: od Giuseppe Verdi-a: Trovator (Ferando i grof Luna), Ernani (Karlo V.), Rigoletto (Rigoletto); od Offenbacha: Blebetuša Saragoska (Sormiento); od B. Klera: Fridolin (Kunc, kovački djetić); od Vatroslava Lisinskoga: Ljubav i zloba (Obren); od Flotowa: Marta (Plumket); od Balfe-a: Ciganka (Devilsov); od Gounoda: Faust (Mefisto i Valentin); od Luigia i Ferdinanda Ricci-a: Crispino i kuma (Fabrizio, liječnik); od Donizetti-a: Lucrezia Borgia (vojvoda Don Alfonso d'Este); od Rossini-a: Seviljski brijač (Figaro); od Mozarta: Don Juan (Don Juan); od Carla M. Webera: Strijelac Vilenjak (knez Ottokar) i od Filipa Marchetti-a: Ruy Blas (Don Salustio de Bazan). Osim toga pjevao je Kašman u tim godinama i u raznim koncertima bilo u samom kazalištu, bilo u „Kolu“ i u glazbenom zavodu, te je u tim zgodama pjevao medju inim pojedine arije iz opera, kao na pr. iz Čuvidskog plesa, Don Carlosa, Fausta, Ernania, u Zajčevim kantatama: „Istočna zora“ i „Dolazak Hrvata“ i t. d.

Dne 16. i 17. svibnja 1875. obdržavao se u staroslavnom gradu Sisku prvi sastanak malo ne svih tada postojećih pjevačkih društava. Kod te krasne hrvatske slave davao se prve večeri uspjeli koncerat sa obilnim programom, a koncertom su ravnali Ivan pl. Zajc i pok. Gjuro Eisenhuth. Medju ostalim točkama izvadjala se Zajčeva

Podmaršal Ivan vitez Tomičić od Gorice.

„Istočna zora" i Ipavčev „Gdo je mar", u kojim su točkama Kašman i Grbić, članovi zagrebačke opere i Šifer pjevali solo-partije.

Listajući naše novine i časopise iz dobe Kašmanovog boravka u Zagrebu naišli smo na vrlo neznatne i vrlo površne kritike o tadanjoj zagrebačkoj operi u opće, a o Kašmanu napose, kao da za štampu i nije opstojala hrvatska opera, čijem su se osnutku toliko radovali Hrvati, a napose Zagrepčani. Tako na pr. za Kašmana tadanja kritika lakonički piše: u njega je krasan i snažan glas, pjevao je vrlo lijepo i toplo i t. d., a ipak je već tada Kašman — kao mladić — bio malo ne savršen i pjevač i glumac, a taj naš sud potvrdjuje i naš starina — a svakako još i danas u nas najkompetentniji sudac — maestro Ivan pl. Zajc. Zajc veli, da za svog dugogodišnjeg javnog djelovanja u Beču i u Zagrebu nije imao pod svojom upravom boljeg pjevača od Kašmana. Doslovne su Zajčeve riječi: „Boljeg, marljivijeg i savjesnijeg pjevača nisam nikada imao pod svojom upravom. Bio je uvijek dobar, mio i do skranosti ljubazan drug. Učio je uloge zamjernom lakoćom. U svom radu bio je uvijek poslušan i u tančine savjestan. Na prvom pokusu upućivao bih ga, kao mladog pjevača, kako mora pjevati, kako imade svojim glasom pojedinu notu izvesti. Kašman je sve lako i brzo shvaćao, a kad bi sliedeći dan došao na pokus, to je svoju ulogu pjevao skroz točno do preciznosti prama uputama, što sam mu ih dan prije podao. U kratko da kažem: boljeg, savjesnijeg i genijalnijeg pjevača nisam nikada imao, stog jedva da je itko od Zagrepčana više žalio od mene za Kašmanom, kad je godine 1875. ostavio zagrebačku pozornicu." — Ovdje neka mi bude dozvoljeno spomenuti, da je Kašman za svog sadanjeg boravka u Zagrebu prvoga posjetio starinu našeg Zajca. Pisac ovih redaka bio je prisutan tom susretu, koji je bio upravo dubokog dojma. Obojica padoše si oko vrata, a niz lica spustile se krupne suze. Ovaj susret bio je veoma dirljiv, te se razvio u dugi razgovor o reminiscencama, o lijepim danima — možemo mirne duše reći — malo ne najbolje hrvatske opere — iz godina 1870. do 1875., te u opće o društvenim prilikama one dobe.

Ali „Nemo propheta in patria". Već godine 1873. imao je Kašman prvi sukob sa tadanjom birokratskom kazališnom upravom. Ne marimo ispitivati kako se je taj spor svršio, jedino možemo navesti, da se je radilo o neznatnom mjesečnom povišenju Kašmanove plaće. Tom se je zgodom i odlični hrv. kritičar u „Vijencu", akoprem inače skrajni protivnik birokratizma u kazalištu, zauzeo nekim upravo čudom za upravu, akoprem je cijela publika bila na strani Kašmanovoj. Evo što „Vijenac" piše: „Opera pretrpila je veliku krizu. S toga ne bijaše izim jedne predstave „Amelije" i „Ernanija" — nikakove promjene; pjevao se svejednako „Faust". Povod toj smutnji bijaše oporost našega prvoga baritona g. Kašmana, koji bje vratio upravi uloge Mefista, Devilsova (u „Ciganki") i Plumketa (u „Marti"). Raspra došla je pače pred sud. Nam nije stalo do pravne pobjede g. Kašmana ni do pravničkih lovorika protivnog mu odvjetnika, nam je samo žao, da se je u opće ta raspra porodila. Odobriti ne možemo nikako vladanje g. Kašmana ni prama upravi, a još manje razumijemo onaj dio općinstva, koji prkosu našega baritonista pljeska. Drugdje bi se inače sud u dvorani kazališnoj krojio, kod nas — testimonium — —. Čujemo, da će nas g. Kašman za krako ostaviti. Žao nam je; zar naši umjetnici ne umiju biti i rodoljubi?" Doista, te riječi bile su sa strane kritike prama našem umjetniku veoma nepravedne, te da nije inače bio miljenikom općinstva, sigurno bio bi već tada Kašman ostavio Zagreb, a danas možemo mirno reći, da bi pravo bio i uradio, jer je lijepo i rodoljublje, ali od samog se rodoljublja živjet ne može. Nu, da nam prikaz o Kašmanu bude potpun, to već ovdje moramo istaknuti, da je on uvijek bio rodoljub, da je domovinu Hrvasku uvijek žarko ljubio i u tudjini kao prognanik za njom težio.

Ponovno je došlo do sukoba izmedju birokratske kazališne uprave i Kašmana godine 1875., (krivo Andrić u svojoj „Spomen-knjizi o kazalištu" spominje na više mjesta, da je Kašman na zagrebačkoj pozornici djelovao do god. 1878.) i opet radi plaće. Kašman molio je za neznatno povišenje plaće od 20 for. mjesečno, nu tu mu povišicu nikako nije htio podijeliti tadanji intendant pok. Ivan Vardijan. Radi tih kukavnih 20 for. došlo je do preloma, te je Kašman radi tjesnogrudnosti kazališne uprave ostavio zagrebačku pozornicu, te se odbio u daleki svijet kao što se odbiše Trpučeva, Vizjakova, Murska, Mallingerova i t. d., a kasnije Trnina i Kiseljakova s tom razlikom, da je Kašmana publika ipak volila. Nama je uvijek morala Evropa, a u novije doba i Amerika dokazivati, kakvi smo i što odgajamo na svojim grudima. Tako je Kašman posljedni put pjevao u Zagrebu u starom kazalištu na Markovom trgu dne 3. lipnja 1875. u ulozi Don Salustia de Bazana u Marchetti-jevoj operi: „Ruy Blas". Tek smo kasnije, kad je Kašman „proslavio Hrvatsku i svoj Lošinj na pozornici od Petrograda do Madrida" upravo uvidjeli, tko i što je on bio, te smo malo prekasno pravo upoznali, da je on bio „ponos i dika naše pozornice". Za Kašmanom otišli su Grbić, Novak i Neugebauerova, pa za nas na žalost uzalud piše „Vijenac" u br. 24. od god. 1875.: „G. Grbiću i Kašmanu želimo svaku sreću, želimo i nadamo se, da će se povratit." jer se Kašman nije više mogao u Zagreb povratiti do ljetos.

Tjesnogrudnost i rekli bismo škrtost tadanje uprave donijela je sreću i slavu našem bogodanom pjevaču Kašmanu. Odbivši se od Zagreba pošao je u Turin, gdje je godine 1786. pjevao pokus u Donizetti-jevoj operi: „Favorita" („Milosnica"), te bude smjesta angažovan. Iza Turina pjevao je u Mletcima u operama: „Forza del destino" („Moć sudbine" od Verdi-a), „Gioconda" (od Ponchielli-a) i „Don Juan" (od Mozarta). Iza Turina i Mletaka pjevao je u Rimu i po ostaloj Italiji. U to doba počela je već svijetliti Kašmanova zvijezda na talijanskom kazališnom nebu.

Našeg Kašmana zatekla je u Italiji godine 1878. i okupacija Bosne i Hercegovine po Austro-Ugarskoj monarkiji. Kašman bude pozvan pod pušku, nu on se nije pozivu odazvao. Volio je postati vojnim bjeguncem, nego li da uništi svoju karijeru, jer možemo ustvrditi gotovo sigurno, da bi on vojnoj dužnosti za volju u mukotrpnoj okupaciji, gdje je toliko naše vojske nastradalo više od nevremena, vlage i napora, nego li od puščanih zrna, izgubio svoj divni glas i time uništio svoju budućnost i svoju slavu.

Stekavši Kašman u Italiji odlično ime medju pjevačima u brzo se njegovo ime pročulo i izvan Italije i strjelimice pronijela se njegova slava širom svijeta. Iza Italije gostovao je najprije u Španjolskoj i Portugalskoj, a navlastito u Madridu, Lisabonu i Barceloni. Gostovao je na talijanskoj operi u Petrogradu i Moskvi. Kad se njegova slava pronijela po Petrogradu, zaželio je i ruski car Nikola II., da ga čuje, a pošto po starinskom običaju ruski car ne polazi drugih kazališta osim carskih, to je Kašman na naročitu želju carevu pjevao mnoge večeri u petrogradskoj carskoj operi, kojom ga je zgodom Nikola II. na razne načine odlikovao. Nije mjesta, da ovdje istaknemo sve zemlje i gradove, gdje je sve Kašman gostovao, nit bi to našoj svrsi odgovaralo, već ćemo navesti, da je gostovao po čitavoj Evropi u malo ne svakom iole znamenitijem kazalištu. U glasovitom Milanskom kazalištu „Scala" go-

stovao je pet puta, a dvaputa u Wagnerovom kazalištu u Bayreuthu, gdje se osobito istakao u operama: „Tannhäuser" i „Parsifal". Kao što u Evropi, tako je gostovao malo ne u svakom većem gradu novog svijeta, te je četiri puta gostujući proputovao sjevernu i južnu Ameriku.

Nije ovdje mjesto, da navedemo opsežni repertoire Kašmanov, nu toliko možemo reći, da si cijenjeni čitatelji „Prosvjete" uzmognu stvoriti njegovu veličinu i raznolikost u opernim smjerovima, da je on pjevao uvijek sa najvećim uspjehom u operama svih mogućih smjerova i škola, pa ćemo ovdje navesti samo imena nekojih skladatelja: Donizetti, Rosini, Verdi, Franchetti, Massenet, Puccini, Mascagni, Wagner, Gounod, Thomas, Bizet itd. Na ovom mjestu valja da spomenemo, da je talijanski skladatelj Franchetti specijalno za njega skladao svoju krasnu operu „Krištof Kolumbo". Važno je, da istaknemo, da je Kašman do sada pjevao sve Wagnerove opere osim „Rienzi". Spomenuti nam je takodjer ovom zgodom poimence opere, koje on najvoli pjevati, a te su: „Don Carlos", „Aida", „Othelo" (Verdi), „Tannhäuser" i „Walküre" (Wagner), „Hamlet" (Thomas), „Tais" (Massenet), „Krištof Kolumbo" (Franchetti), „Toska" (Puccini), „Ivan Krstitelj (Don Giocondo Fino) i mnoge druge.

Ne samo da je Kašman bio svagdje u Evropi i Americi miljenikom kazališnog općinstva, nego su ga malo ne svi evropski vladari odlikovali visokim redovima i skupocjenim darovima, a ljubimcem je španjolske kraljiceudove Marije Kristine. Medju ostalim odlikovanjima spomenut ćemo, da je španjolski dvorski pjevač i vitez nekolikih španjolskih redova, da, vitez visokog portugalskog reda St. Jago; itd.

Kašman oženio se sa Emom, kćerkom odlične gradjanske kuće Vicenti iz Gorice, čiji je sada već pokojni otac bio zastupnikom na carevinskom vijeću u Beču. Dvije sestre Kašmanove supruge udale se za otmjene članove mletačke aristokracije. Kašmanova supruga je izvanredno naobražena gospodja, te je i glazbeno naobražena. I ona je vrstna pjevačica-diletantica, no nije nikada kao pjevačica stupila na pozornicu, kako je pometnjom jedan zagrebački dnevnik pisao. U sretnom i blagoslovljenom braku rodila se je kašmanu jedinica kćerka Bianca, koja se udala za grofa Guida, jednog od članova stare, veoma bogate i odlične talijanske grofovske obitelji Chigi-Saracini, koje je sijelo Siena u Toscani. Jedan ogranak porodice Chigi dapače nosi i kneževski naslov.

Makar je Kašman kroz 34 godine pjevačkog djelovanja u velikom svijetu brao najveću slavu, bio obasipan sa strane raznih vladara i najvećim počastima, to ni u času sjajnih lovorika i slave nije mogao zaboraviti svoje kolijevke, svoje matere domovine Hrvatske, te mu se u tim velebnim momentima znalo čelo tugom zastrti i oči mu se suzama zaliti od tuge i boli, što kao bjegunac ne smije u svoju Hrvatsku, u svoj Zagreb, gdje je započeo karijeru, kojom se uspeo do svjetske slave, do naslova „kralja baritona". Više puta je Kašman molio našeg kralja za pomilovanje, a njegove je molbe zagovarala i njegova velika štovateljica i zaštitnica, španjolska kraljica-mati Marija Kristina, ali je sve bilo uzalud. Što nije mogla Marija Kristina, to je isposlovao sadanji Papa Pio X., koji je osobni prijatelj njegov, dok je još bio patriarhom u Mletcima. Nakon izbora Pape PijaX. i njegovog ustoličenja pozvao je našeg Josipa, da pjeva u Perosijevim oratorijima u Sikstinskoj kapeli, kojem se časnom pozivu Kašman rado i spremno odazvao. Tom zgodom pozvao je Papa našeg dičnog pjevača na razgovor, te ga osobito radi prekrasnog pjevanja pohvalio i upitao ga svojom poznatom blagošću i milotom u mletačkom narječju, koje Papa toliko voli: „Kako možeš, sinko držati tako dugo dah?", Kašman mu odgovori: „Milost Božja, Sveti Oče!" Na ovo mu Pio X. svojim ljupkim i milim smiješkom — pogledavši ga ljubezno — odvratio: „Pluća, pluća, moj dragane! (Polmoni, polmoni, mio caro!)." Papa, oduševljen pjevanjem Kašmanovim, i znajući za njegovu bol još iz Mletaka, nagovorio ga, da mu donese molbu za pomilovanje. Papa poslao je molbu za pomilovanje sa toplom preporukom našem sijedom vladaru, koju je molbu podastro na previšnjem mjestu osobno bečki nuncij Granito di Belmonte, a naš kralj je još isti dan potpisao pomilovanje. To je bilo godine 1907., godinu dana prije šezdesetgodišnjeg jubileja našeg vladara.

Sam Kašman veli, kad je primio vijest o pomilovanju, da je uskliknuo: „To je najradosniji dan mog života". Nakon pune 32 godine progonstva mogao se sad slobodno povratiti na rodjenu grudu. Prvi mu je korak bio, da posjeti svoju domaju: Mali Lošinj, da se pomoli na grobu svojih već davno preminulih roditelja. Ponovno je u svom rodnom gradu bio nedavno, da zakopa svoju milu sestru, te je tom zgodom dao otvoriti i lijesove roditelja, da im još jednom vidi draga lica, ali našao je samo prah i pepeo.

Nakon 34 godine pružila se Kašmanu zgoda, da posjeti i svoj mili Zagreb, a želio je da ga pozdravi svojim pjevanjem. Ta mu se zgoda pružila ove godine, kad ga je odbor zagrebačkih gospodja za Strossmayerov spomenik pozvao, da pjeva Ivana Krstitelja u istoimenom svetom činu u četiri slike talijanskog skladatelja Don Giocondа Fina. Nit smo zvani, a nit je zadaća našeg članka, da tu operu podvrgnemo glazbenoj kritici, nu možemo reći, da je to vrlo lijepo moderno glazbeno djelo, kojeg je baš Kašman uzdigao na svjetski glas. Ta se opera pjevala prvi put u Bologni g. 1906., ali sa slabim uspjehom. Uslijed toga pozvali su u Bolognu Kašmana sa molbom, da bi on pjevao u toj operi. Pregledavši partituru, Kašman je pristao, a Fino je obzirom na pozornicu uslijed Kašmanovih opazaka preradio neka mjesta u svom „Krstitelju". Naravno moramo osobito naglasiti, da ovim riječima ne bismo nikako htjeli osporavati Finu skladateljskih sposobnosti, ali kao svećeniku nije mu bila poznata pozornica i njeni zahtjevi. Ne upuštamo se u ocjenu Kašmanove pjevačke sposobnosti, jer je to učinila u velikoj mjeri dnevna štampa, a i sama najmjerodavnija ovogodišnja talijanska glazbena kritika nazivlje još uvijek našeg Josipa „kraljem baritona" i time je sve rečeno.

Dani 22., 24. i 26. svibnja ove godine bili su za nas dani velikog oduševljenja i slavlja. „Kašman", to je bila magična riječ za sve Zagrebčane. Primio je srebrni lovor vijenac od zagrebačkih gospodja, te vijenaca od kazališne uprave i inih štovatelja. Kašman bio je sve tri večeri burno i frenetički pozdravljen od zagrebačkog općinstva, a oduševljenje došlo je do vrhunca, kad je zahvaljujući na ovacijama medju inim rekao: „Hvala, lijepa Vam hvala, mili moji Hrvati, stari i mladi prijatelji."

Na koncu spomenuti ćemo, da će naš Zajc, čim mu dozvoli zdravlje, skladati novu operu za Kašmana, „Galilejac", koju će njemu i posvetiti.

Završujući ovaj naš prikaz o našoj dici i ponosu želimo Kašmanu: „Do što skorijeg vidjenja", a to će biti to laglje, što se uslijed neumornog nastojanja našeg Fallera ozbiljno radi o uspostavi hrvatske opere.

Labud i žaba.

Milan Pavelić.

Trudom sloml,en labud bj'eli
na poljanu pustu pao
i za svojim sinjim morem
potihano tugovao.
Iz kaljuže kreketuša
mudru glavu holo pruži:
„Aj ,labude, budalašu,
ni za čim ti srce tuži!
Moj se otac ovdje ukro
iz škatulje profesoru:
taj učenjak ponio ga
sa obala tvojem moru.
Od oca sam posl'je čula,
da je more, no, — široko,
ali uz to tako plitko,
da ga odmah progre oko.
Nesnošljivom jasnoćom je
još jasnije od vedrâca,
ne podnosi blata krasnog,
trunak svaki kraju baca.
Već promotri našu lokvu,
pa veselo u nju zadji!
Nije l' puna svilna mulja?
Ded pogledom dno joj nadji!"
Zasramljen je labud slušo
I ko za se reko ti'o:
„Dà, plitko je žabi more
vidjela ga — pedalj cio!
Mudrost taku slušah davno
od nalična tebi stvora,
da imade dubljih voda
od velikog divnog mora
I uporan prezreh boli
majke svoje; krila mlada
odoh lomit širom sv'jeta, —
svega toga stid me sada.
O kaljuži i o moru
svak po svoju neka sudi:
ukusi su različni nam,
što tko hoće, to mu budi!"
Vinuo se labud b'jeli
u visine novom snagom,
žarka čežnja odn'jela ga
k veličajnom moru dragom.

Kad sunce zalazi.

Teodor Jeske-Choinski.

11.

Kad je Publij Kvinktilij Varo navijestio rimskome puku igre, kojima je kanio platiti svoju pretorsku čast, umirio se je narod mnogo više, nego li, kad je začuo za silne čete, koje su sa svih strana u Rim povukli.

Već nekoliko dana prije svečanosti stajale su guste hrpe naroda oko javnih zgrada i spomenika, da čitaju oglase, koje su bili na nje napisali. Koliko vrsti gladijatora i zvjeradi će u tim strašnim igrama nastupiti, koliko će se ljudi za zabavu plemenitoga rimskoga puka baciti pred lavove i tigre, da li će arena predstavljati šumu ili more — ta su pitanja bila za rimsku svjetinu mnogo važnija, nego li strašna glad, koja je na sva vrata prodirala u grad. Nevoljnici zaboravili su na svoje prnje, svoj glad i na lješine svoje braće, kojima je Publij osuo rimski Forum. „Ubojica" od jučer bio je danas samo darežljivi patricij: obećavao je veoma sjajne igre: pet stotina gladijatora, koji će se medjusobno poklati, deset slonova, koji će gaziti po krščanima, lava, koji je bio uvježban za lov na ljude, i mnogo, mnogo drugih lijepih i ugodnih utisaka očekivali su od tih igara. Pa kad je tako darežljiv, velèdušan, tko da mu ne oprosti ono nasilje, koje je zapravo kod hrabroga junaka i nekud naravna stvar? Ta to mu je zanat.

Tako i slično mišljaše fukara, kad je čitala oglase; unaprijed govorilo se je o borbi gladijatora i o skokovima bijesne zvjeradi; narod se je kladio, prepirao se o tome, što će biti najljepše, čitave stranke su nastale, koje su prianjale uz jedan ili drugi nazor, dolazilo je i do tučnjave — a vojnici, koji su imali paziti na red, bili su veoma mirni i strpljivi. Oni su se dapače smiješili toj uzrujanosti, jer su znali, da ona nije pogibeljna.

Na trgovima i glavnim ulicama, u krčmama i kupalištima vrvila je svjetina od rane zore do kasne noći. Zanatlije ostavljahu svoje radionice, a trgovci svoje dućane; sve je išlo van s ostalim slobodnim gradjanima, da se razgovori o tim veličajnim prizorima, koje su toli neustrpljivo očekivali. „Najslobodniji" od njih, nebrojena ona lijena i razuzdana fukara, gledala je da zasiti svoj glad sa nekoliko glavica luka ili glavom češnjaka, tvrdom koricom kruha, koju je našla gdjegod na putu ili isprosjačila, ili otpacima bogataških kuhinja, koje su im robovi dobacivali na vratima svojih gospodara. Ta i na isti glad su tijednici zaboravljali, kad su na to mislili, da ih igre stavljaju u isti red sa najvećim mogućnicima. Za njega, za rimskoga gradjana, morao je prkosni patricij spremati te igre, pred njim morao se je klanjati, njegovu je dobrohotnost morao steći, na njega je morao misliti.

Kroz škulje njegove poderane tunike virilo je doduše golo meso, a sa njegovih su nogu visjeli tek ostanci nekadašnjih cipela, pa ipak gleda on, potomak nekadašnjih osvojitelja svijeta i naslijednik njihovih zasluga, u cirkusu i amfiteatru iste igre, kojima se zabavljaju vitezovi, senatori i cezari. On može baš tako, kao i ovi, iskazivati gladijatorima milost ili nemilost, može im štediti život, ili ih dati bodežem probosti ili mačem posjeći, može dovikivati pobjednicima, borce sokoliti i borbu kritizovati; u kratko: on može vikati, pljeskati on može sve, što mogu i najveći mogućnici. Da, on može i više, nego li oni. I isti imperator mora mirno snositi njegovu javnu i glasnu kritiku, njegove otrovne opaske, njegove uvrjedljive usklike. I takovi tirani, kao što su bili Kaligula, Nero i Dolmicijan, rijetko kad su zamjerali fukari, kad je u cirkusu ili kazalištu bila odviše drska.

Zato se i veseli rimska prostota, što će i opet kroz

čitava dva dana predstavljati gospodare svijeta, a kako joj je želudac prazan, veseli se to više, što je novi pretor Publij Kvinktilij Varo oglasio, da će svoje goste iza borbe gladijatora podvoriti obilnim doručkom. Po tome se u istinu pozna, tko je otmen! — tako govoraše svjetina, kad je to začula.

Pa doista, „novi“ senatori, potomci prostih ljudi ili čak unuci oslobodjenih robova smatrali su igre kao veoma neugodnu dužnost, koja se je nemilo znala kosnuti njihove isto tako nove kese. Kako su bili škrti i sebični, držali su se strogo carskih naredaba, te nisu običnome programu nikada ništa dodavali. Donosili su u arenu pozajmljene gladijatore, konje i zvjerad, koju je narod već toliko puta vidio, a na to da svoje gostove podvore, nisu ni mislili. Oni nisu na to pazili, da igre budu čim sjajnije, nego samo na to, da budu čim jetinije.

Pod Agripinim Portikusom na Martovu polju, u dućanima Široke ulice i na rimskom Forumu bila je neprestana vreva i jagma. Rimljanke kupovale su latke za odijelo, pogadjale se, zabavljale i govorile o važnim dogadjajima, kojima su se nadale. Trgovci su si ruke trli; ta vreva i to brbljanje za njih je bila prava glazba.

I pod arkadama amfiteatra već je nekoliko dana prije igara sve oživjelo. Tamo su bili razni astrologi i vrači, koji su za malu plaću proricali, kakove će biti oklade, sretne ili nesretne. To im je donosilo mnogo novaca.

Ali nije se na svečanost spremao samo prosti narod, nego i gospoda. Kadgod bi se najavila kakova nova senzacija, pozdravili su ju Rimljani onom boležljivom uzrujanošću, koja se svagda javlja, kad su ljudi tih senzacija već siti i presiti. Rim je već mnogo toga vidio, ali nikada jošte nije vidio lava, koji bi bio izvježban, da lovi i ubija

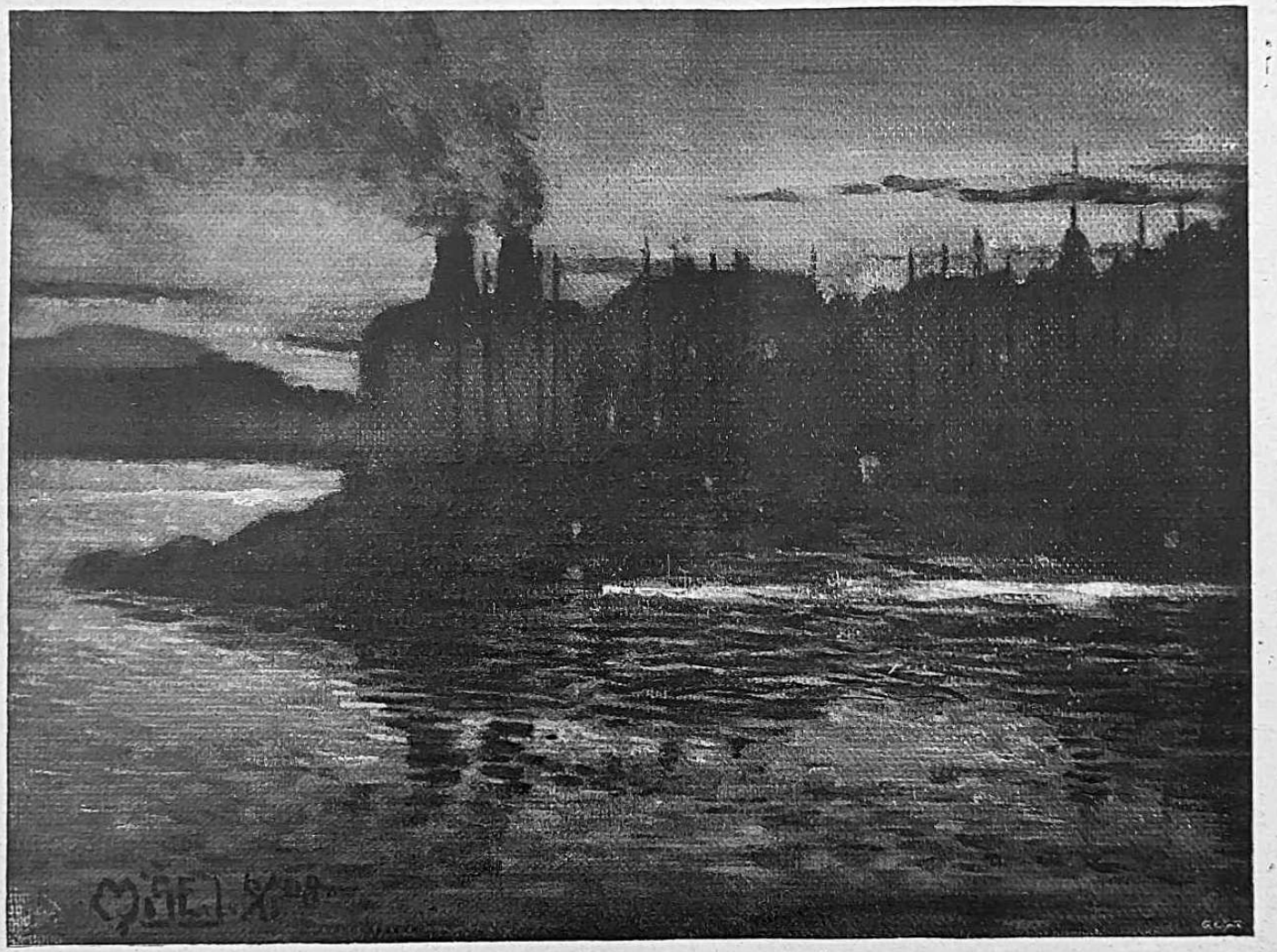

Miše: Suton. (Po uljenoj škici.)

Kvinktilac je stvar dakako posve drugačije shvaćao! On je iz Afrike dobavio slonova i izvježbanih lavova, što je bila velika rijetkost. On dapače misli na vječito gladni želudac gledalaca; da, fukara je jošte više očekivala, te se je nadala, da će toga dana otvoriti svoje sanduke s novcima, što je njegov rodjak, pretor Marko Kvinktilij platio svoju novu čast ne samo sjajnim igrama, nego dapače i sa pol milijuna sesteraca.

Tako su se „gospodari svijeta“ nadali ne samo zabavi, nego i novcu, te su sve, što su vrijednoga u kući imali, nosili staretinarima i lihvarima. Ta žene i kćerke klijenata i malih činovnika htjele su na taj dan upravo tako, kao i žene vitezova i senatora, obući novo, bijelo odjelo i sjedjeti na mekim dušecima. Ta i one su bile slobodne gradjanke, ako i nisu na odori imale grimiznoga ruba.

ljude. Taj lav je bio za onih dana jedina senzacija u Rimu, ne samo kod fukare, nego i u gospodskim kućama. O drugom se nije gotovo ni govorilo. Tako je sav Rim ključao i čekao na Publijeve igre.

*

Napokon dodje taj željno očekivani dan.

Lijeno prosinačko sunce jošte je krzmalo, te se skrivalo u zimskim maglama, sav se je Rim već probudio, a kad su prvi njegovi traci zasjali na istočnom obzorju, valjale su se već nepregledne množine ljudi prema ogromnom Flavijskom amfiteatru, koji je imao prostora za sto hiljada gledalaca. S triju strana, s Eskvilina, s Kapitola i Palatina vrvilo je nepregledno mnoštvo ljudi preko onih istih trgova i ulica, po kojima je pred osam dana

protekla krv ustaška, a to je mnoštvo šumilo i zujilo kao daleka morska pijavica. Danas nisu više „gospodari svijeta“ dizali svojih šaka prema Palatinu, danas nisu u prljavim i razderanim togama tražili „kruha i igara“. Ta igre će sad na početi, a kruh će pribaviti imperator i senat; to je njihova briga.

I po spoljašnosti svojoj izgledalo je mnoštvo danas mnogo prijatnije. Toge bile su zakrpljene i lijepo čisto oprane. Mnogi si je stavio lovor-vijenac na glavu, te se ulicom kočio kao kakav imperator. Mnoštvo se je sve to više kupilo, pa ipak je valjalo učiniti prostora za skoroteče, robove i klijente velike gospode, koja su dolazila u svojim nosiljkama. To je bila zadaća gradskoga redarstva i pretorijanaca. A medju onima, koje su sjedile danas u nosiljkama, dakako u najmljenima, bilo je dosta žena i kćeri neznatnih ljudi koje su prijezirno gledale u tu tišmu, te tuj i tamo opazile u njoj svoga muža ili svoju braću. Dakako da će tu raskoš cijela obitelj plaćati gladom i nestašicom, ali to ne smeta: one su se ipak užile.

Pred amfiteatrom samim bila je velika vreva i buka. Tuj je jedan prodavao dušeke, da se „gospoda“ na njih sjednu, drugi voštane tablice s programom igara, a drugi su oglašivali miomirisno pecivo, voće i pilo.

„Lagano! Lagano!“ opominju pretorijanci na vratima, ali se narod na te pazitelje javnoga poretka veoma slabo obazire. Narod, koji nema kao senatori i vitezovi stalnih mjesta u amfiteatru, a ipak bi rado sjedili čim niže dolje, mora si mjesta na juriš osvojiti. Tu odlučuju jaki laktovi, šake, a gdjekad i pomoć jedinoga roba, što ga slobodni gradjanin možda imade. Bezobzirna je ta prostota. Ne čuješ nego kletve, grožnje, jauk od boli ili straha, te porugljivi smijeh, kad se je kome dogodila nepogoda, a sve to daje upravo pakleni štropot, koji ne prestaje čitav sat. Pretorijanci se domala odstrane, te prepuste sve narodu. Samo na onim ulazima, koji vode k sjedalima vitezova i senatora, ostaju dalje i ne uzmiču. Tuj je mir i red.

Malo po malo umiri se svjetina u kazalištu i izvan njega. U amfiteatru samom čekali su samo na carski dvor i na onoga, koji je igre davao.

Napokon dodje i ovaj u svečanoj povorci. Nakon što je prinesena žrtva u hramu Jupitra, krene svečana i sjajna povorka sa Kapitola Svetom ulicom. Na čelu povorke vidio si cijeli niz kola sa kipovima rimskih bogova i poprsjima careva iz plemena Julijevaca i Klaudijevaca. Tuj je bio genijalni Cezar, mudri Augusto, junački Germanik, veledušna Agripina i prerano umoreni Britanik, a na glavi im zlatni vijenci. Oko njihovih kola stupahu zborovi svećenika u dugačkim, bijelim odorama, a vukli su ih slonovi i mazge, kojima su orme bile zlatom okovane, draguljima urešene, a na glavama tih životinja lelijalo se je veliko i dragocjeno nojevo pero.

Za ovima stupao je dvored djevica, koje su sipale cvijeće; sa čela, pak preko ramena sve do zemlje vijale im se bijele koprene. Za njima dolazila su visoka, bogato pozlaćena triumfalna kola novoga pretora. Na njima je uzdignute glave stajao Publij. Carski rob držao je nad njegovom glavom vijenac od zlatnoga hrastovoga lišća, a s njegovih ramena spuštao se je grimizni plašt triumfatora — jer rimski je puk tako ljubio igre u cirkusu i amfiteatru, da je onome, koji ih je plaćao, rado priznavao triumfatorske časti kao kakovom slavodobitnom pobjeditelju na bojnim poljanama. Veliki čopor klijenata i robova išao je na kraju povorke, koja se je uz zvuk frula lagano micala preko Foruma put amfiteatra.

Kad se je povorka pojavila u srednjim i glavnim vratima amfiteatra, potresoše se zidine ogromne te zgrade od pljeska i urnebesne vike, kojom je narod dočekao Publija.

„Ave! Ave! Zdravo! Zdravo!“ ponavljalo se je neprestano svedjer rastućim oduševljenjem, kad je povorka posve ušla u arenu. Osobito najgornji redovi prepustiše se posve svome paroksizmu. Onaj isti plebs koji je pred osam dana bio tako oštro kažnjen, sad je pružao svoje ruke prema „ubojici“, kao da ga kani u nebo dignuti; vruće mu se zahvaljivao — kao da ga nikada nije proklinjao.

Medjutim je Publij sa svojom povorkom obašao cijelu arenu tik zida, koji ju je lučio od senatorskih sjedala. Nije tajio ravnodušnosti, dapače nekoga osobitoga prijezira, kad se je stao na sve strane klanjati, te poklon naroda primati hladnom učtivosti aristokrata, kome nije ni mrve stalo do odobravanja proste svjetine.

Kad je i to obavljeno, sidje s kola, te podje u svoju ložu, koja se je nalazila povrh srednjega ulaza. Tuj je našao najbliže si rodjake: Marka s Tulijom Kornelijom, Livijom, Fabijem i Mucijom Kornelijom. Sjedne na grimizni dušek Medju Markom i Mucijom.

Malo zatim zamuje iz podzemlja pod arenom mukli nekakav štropot, sličan udaljenoj grmljavini. Rimska je publika poznala majstorije svojih makinista, te je sad nijemo čekala, da ju nečim presenete. Štropot se opetuje, a u isti čas nastade u zemlji otvor, u kom se pojavi ogromno deblo. To je deblo veoma brzo raslo a kad je već bilo više od najviših sjedala, stane se iz njega razvijati široka krošnja. Na granama te krošnje sjedjaše cijeli roj dječaka, odjevenih u bijele tunike, a u rukama im dražesne zlatne kotarice, iz kojih su medju narod bacale smokava, datula, naranča i slastica. Tisuće ruku stale su loviti te darove novoga pretora, a tisuću glava stalo se je sagibati preko onih željeznih motaka, koje su rubile najgornja sjedala, tako da je otmena publika u donjim sjedalima stala sa strahom gore gledati, te se pitati, ne će li željezne motke popustiti pod ovim orijaškim teretom. Ali u taj par stane drvo svoju krošnju opet slagati, te do mala iščezne pod zemljom. S jakim štropotom zatvori se otvor u zemlji. Iz onih niskih i željeznim rešetkama zatvorenih izbica pod redovima klupa skoči sad jato crnačkih dječaka, te opet uredi pijesak u amfiteatru.

I opet nastade mir, jer eto su se otvorila srebrena vrata carske lože, a na njihovom se pragu pojavi dvorski maršal. Svakolika se publika digne na noge, te upre svoje oči na grimizne, zlatnim zvijezdama osute stijene carske lože.

Na jednom zaori iz mnogo tisuća grla usklik: „Ave Caesar! Zdravo Cezare!“ Taj se je usklik jačao i jačao prešao je preko zidina amfiteatra, a jeka je s Palatina odgovarala „Cezar ...“

Marko Aurelij, odjeven grimiznim plaštem, a sa zlatnim vijencem na glavi, pristupi k naslonu lože, te se stane glavom i rukama zahvaljivati. Za njim izadje Lucij Vero; njegov satirski smijeh djelovao je zarazno na gornje redove sjedala, te tamo izazva glasni grohot i gromki pljesak. Za njim dodjoše u ložu Faustina, žena Marka Aurelija, Lucila, njegova kći i žena Lucijeva, te ostala pratnja carske kuće.

Orkestar zasvira ratnu koračnicu, a gladijatori pojave se u areni, poredani u bojni red. Dva po dva koracahu; prvi bili su Samnićani s tako dugačkim štitovima, da su im tek glave iza njih provirivale; za njima koracahu Tračani s malim štitovima, ali duljim i zavinutim sabljama, zatim sekutori sa zatvorenim kacigama, mirmiloni sa galskim oklopima, te recijariji, polugoli, oboružani samo mrežama i trozubima. Na kraju povorke bijahu ratni zarobljenici iz Britanije. S glasnim melodijama glazbe pomiješa se zadovoljno mrmljanje mnoštva. Divili su se ljudi jakim i mišičastim tjelesima gladijatora, njihovom sjajnom odijelu i blještavim oklopima. Imali su na sebi svilene

tunike razne boje, urešene vezivom, vrpcama, a oko vrata zlatne lance — nagrade za hrabrost, koju su pokazivali u areni. Kacige i šljemovi bijahu im okićeni paunovim ili nojevim perjem, a oklopi pozlaćeni. Tko je tu sjajno nakićenu povorku vidio, morao je misliti, da se tuj ne radi nego o lijepoj igri, ne pako o smrti, koja je već na mnoge od tih ljudi vrebala.

Svi narodi moradoše dati meso od svoga mesa i krv od svoje krvi dok se je složila ova vojska gladijatora. Plavi German stupao je uz tamnoputnoga Gala, crni Nubijac uz bijeloga Slavena. Sjever i jug, istok i zapad slali su svoje ratne zarobljenike u Rim, da se gospodari svijeta — koji su se, koliko je samo moguće bilo, klonili bojištu — sa udobnog kazališnog sjedala mogu naužiti krvi i smrtnih trzaja tih žrtava. Tamnice otvorile su svoja vrata, te pustile na polje osuđene zločince, da uzmognu ubijati prije, nego li budnu sami ubijeni. Igračnice i javne kuće poslale su ovamo razuzdanike, rasipnike i sramotne bankrotirce, da na areni amfiteatra traže slavu, žensku milost i zlato. Koliki propali potomci slavnih imena plaćali su svoje dugove ili trpjeli kaznu za svoje grijehe u gladijatorskim igrama krvlju svoga srca.

Svi ti ljudi raznoga porijetla i raznoga staleža, slobodni ili robovi, slavnoga imena il prostoga plemena, sudbeno žigosani ili besprijekorni, nesretni ili posvema propali za ljudsko društvo, ali svi tjelesno zdravi i jaki, hrabri i spretni — svi su oni ozbiljna lica koracali kroz arenu. Nad svojim glavama osjećali su crna krila andjela smrti. Oni su svi znali, da rimski puk imade samo za pobjeditelja simpatija; znali su, da im valja ubijati bez milosrdja, ako hoće ne samo steći pohvalu i odobravanje mnoštva, nego ako hoće do narednih igara na životu ostati. Mračno pred sebe gledajući dodjoše do carske lože.

Pred licem onoga, koji je bio gospodar gospodara svijeta, ustaviše se i povikaše: „Avete, Caesares Imperatores! Morituri vos salutant!" „Da ste zdravo, Cezari Imperatori! Koji će da umru, pozdravljaju vas!"

Oba imperatora sagnuše glavu, a trublja dade znak, da se imade s igrama početi.

Igre započeše općenitom borbom, i to tupim oružjem, kanoti da se kani tim nadražiti živce gledalaca i gladijatora. Štit udari o štit, mač kresne o mač; muklo zatutnjili su oklopi, a mreže recijarija zviždale su zrakom. Gladijatori su se rastresli u manjim skupinama po areni, te su publici pokazivali svoju vještu. Rimski je puk bio tako vješt mačilačkom umijeću, da su dosta često gradjani upravljali tim borbama dovikujući svojim starim ili novim ljubimcima razne savjete. Njihove izvježbane oči do brza su pronašle prave vještake i u najvećoj hrpi gladijatora.

Pozorno pratilo je mnoštvo tu torbu. Cijelom arenom ozvanjao je mrmor; ljudi su se već stali kladiti.

Na jednom zatutnji trublja. Glazba prestade, gladijatori povukoše pod svodovlje amfiteatra, od općinstva nije bilo ni daha čuti, a grobni muk zavlada u tom ogromnom prostoru, kao da ni žive duše u njemu nema.

Po drugi put zaori trublja. Pet sekutora izadje i pet recijarija, koje je kocka izabrala, da počmu s ubojitom igrom. Publij se digne sa svoga sjedala, te podje dolje u arenu, da vidi, jesu li mačevi sekutora u istinu oštri.

Nakon što je dan i treći znak trubljom podjoše gladijatori, koj su do sad stajali nešto razdaleko jedni od drugih, u sredinu arene. Orkestar zaigra koračnicu, publika gornjih sjedala stane se sagibati preko željeznih ograda dočim su senatori i vitezovi za sad ostali jošte posvema mirni.

I opet se sukobi oružje s oružjem, ali je sad već jasnije zvečilo. Nije to više bila pusta igra, nego strašna borba na život i smrt. Deset stasitih, jakih, mačem, trozubom i bodežem oboružanih ljudi tuj se je borilo. Polunagi recijariji, koji su bili navaljujuća stranka, udariše na sekutore, branjene kacigom, oklopom i štitom. Ali ti navalnici imali su strašno oružje — svoju himbenu mrežu. Uspije li recijariju, koji se posve slobodno kreće, jer nema nikakovoga oklopa, da baci svome protivniku preko glave mrežu, da mu u nju zaplete ruke, tad se ne treba bojati njegova mača ni njegova oklopa. Dok se ovaj praćaka u mreži, nabost će ga na trozub i do kraja ubiti svojim bodežem. U početku je ta borba slabo uzrujavala gledaoce; dok su sekutori stajali u čvrstom redu, nisu im recijariji mogli mnogo nahuditi. Publika bila je mirna. Više puta već uzmakoše recijariji, svaki put nešto dalje, dijelom da zavedu sekutore na navalu, dijelom da se bolje na njih zalete. Napokon im uspije rastepsti red sekutora. Sad zače borba pojedinca proti pojedincu, lov čovjeka na čovjeka. Sekutori ugibali su se navalama svojih protivnika povlačeć se brzo natrag, te pazeći na priliku, ne bi li mogli svojim mačem doseći neprijatelja. Recijariji nasuprot progonili su ih oprezno i u skoku; kad je trebalo, sagnuli su se , da se ugnu ubojitome maču, ili su se spustili na koljena, da jače zamaknu mrežom.

Čim živahnije se je razvila borba, tim većim zanimanjem pratila ju je publika. U početku čuli su se samo iz najgornjih redova sjedala pojedini usklici i opaske. Jedan vikne „Navali s desne!" drugi: ‚Sad udri!" treći „Udri odozgo!". Tih usklika bivalo sve to više, dok na koncu nije rikala sva ta fukara: „Drž ga!... Dolje s njim! Udri!..., Nabodi ga!... Ubij ga!"

Potaknuti i nadraženi tom divljom vikom naviše gladijatori ko bijesni jedni na druge; znoj ih je oblijevao, oči su im se sjajile ko u divlje zvjeradi, a promukli se glasovi čuli iz osušenih grla. A to bjesnilo njete neprestano svi, koji su u amfiteatru bili, jer sad su se razigrala i najdonja sjedala. Senatori i vitezovi zajedno sa svojim ženama i kćerima vikali su upravo tako, kao i najprostija svjetina. I sam imperator Lucij Vero sagibao se je preko naslona svoje lože, vikao kao pomaman i lomatao rukama po zraku kao najprostiji plebejac.

U cijelom amfiteatru bila su samo tri gledaoca, koji su sačuvali svoj mir. Marko Aurelij sjedio je tako, da je okretao ledja areni, te je na voštenim tablicama pisao svoje naloge za manje vladarske stvari Pretor Publij naslonio je glavu o dlan, te mračno zurio preda se. Mucija zatvorila je oči, te je duhom veoma daleko bila od tih surovih prizora. Filozof na carskom prijestolju slabo je mario za zabave svjetine; hrabri vojnik priznavao je potrebu i pravo ubijanja samo na bojištu, kad se radi o državi; mlada patricijka, u koje duši je milosrdni nauk kršćanskoga Boga i onako već izazvao dvojbu, žalila je surovost i okrutnost rimskih gradjana. Da joj nije bilo toliko stalo do sudbine njene robinjice Mimut, ne bi je ovdje ni bilo. Hotjela se je sama uvjeriti, kako će Publij održati zadanu riječ.

Iznenada zaori amfiteatrom prvo slavodobitno klicanje.

„Taj ga ima!... Tome je dosta!... Taj je već pao! Krasna li udarca!" Tako i slično su vikali ljudi, razigrani krvlju.

Mladi germanski recijarij ležao je na bijelome pijesku; oborio ga je mač sekutora. Iz velike rane na lijevoj strani potokom je tekla krv. Nije ga trebalo više ubijati.

Zaglušni pljesak nagradi pobjednika, ali ujedno zahtijevaše da se borba nastavi. Sad je bilo više sekutora. Brzo su se opetovali slavodobitni usklici: sedam ljudi valjalo se je u svojoj krvi; samo jošte jedan recijarij stajao je na nogama, a proti njemu dva sekutora. Sva troica gledahu prema publici: možda je već sita okrutne te igre. Možda će im gledaoci dozvoliti, da dokrajče to ubijanje. Ta svaki od ovih, koji još nisu pali, već je obilato izvršio svoju dužnost.

Da, onaj stasiti, plećati Slaven jakih prsiju, komu su modre oči tako blago u svijet gledale, već je tri sekutora imao na duši. On digne glavu, baci svoje dugačke plave kose preko zatiljka, te stane očima tražiti po nepreglednom mnoštvu gledaoca, dočim mu je pogled pitao i govorio: Ta smilujte mi se! Ta zar ga je zato otac mu u šumama na obali Tise učio jašiti i oružjem vladati, da ovdje svojom vještinom i hrabrošću zabavlja rimske lijenčine? Hotio je sa svojom braćom braniti onu grudu slavenske zemlje proti neprestanim rimskim navalama. Ali rimski su ga legionaši na bojištu svladali, u okove sapeli i u Rim dovukli, da besposlicama Rima bude strašnom igračkom. Trojicu sam već umorio, neka bude dosta! — tako mu je molio blagi pogled.

Ali rimska se je fukara razjarila, što se barbarin usudio biti sit borbe. Ta takav pas morao je biti sretan, ako je smio veselo i hrabro umrijeti, te tim razveseliti gospodare svijeta. To neka bude njegova hvala za odlikovanje, kojim su ga tako počastili; jer samo najhrabrije i najljepše zarobljenike kupovali su za gladijatorske paleštre. Skroz omekopućeni rimski patuljci hotjeli su u areni vidjeti samo divove, pune života i jakosti.

Razjaren bjesnom krikom baci se recijarij s takovom silom na bližnjega mu sekutora, da ga je na jednom oborio u pijesak, ali u isti čas potegne ga drugi sekutor tako svojim mačem preko glave, da je krvlju obliven klonuo na zemlju. Tuj se spusti na koljeno i digne ruku u znak da moli milost ili nemilost gledalaca.

Ta ovi bi bili morali štedit život čovjeka, koji ih je gotovo čitav sat zabavljao svojim junačtvom i svojom vještinom. Ali rimska prostota nije osjećala nikakove milosti za barbarina, koji je bio tako drzovit, te im nije priuštio, da se nagledaju njegovih trzajućih uda. Iznova zaori divlja vika; narod je grčio pijesti, te pružao palce prema dolje — znak, da onaj, koji je podlegao, mora umrijeti.

Sad se dogodi nešto neočekivana. Slavenski se recijarij digne poput munje sa zemlje, te ošine onoga sekutora, koji je za njim stajao takovom silom svojim trozubom preko glave, da mu je sgnječio prozirku na kacigi, a kad se je ovaj srušio, rine mu trozub u grlo. Isto tako munjevitom brzinom rine bodež u vrat drugoga sekutora, koji se nije takovoj navali ni nadao.

Začudjeni „Ah“ zaori gledalištem, a onda zagrmi urnebesni pljesak i odobravanje. Muškarci razmahivali su se togama, žene lepezama, a glazba zasvira triumfalnu koračnicu. Pobjeditelju prikuči se rob Publijev, te mu preda malenu srebrenu posudicu, punu zlatnih novaca.

Slavenski je gladiator stajao u sredini arene, okružen od devet što već ukočenih a što jošte toplih lješina, te si brisao vrelu krv, koja mu je curila iz rane na glavi. Veselo primi dar, koji mu je rob predao, te sa zanimanjem pogleda u posudu, ni ne misleći na to, da se zahvali onome, koji mu je to dao, a da ni ne pogleda prema loži imperatora. Kako je tuj stajao, te svoje poglede upirao u zlato, što se je domala omastilo njegovom krvlju, moglo se je lako čitati na njegovom blijedom licu pitanje: Je li je to dosta, da se iskupim? Jesam li si već izvojštio slobodu? I opet si predje podlakticom preko obraza, jer ruka mu je bila sva krvava, a na licu si mu sad mogao čitati i odgovor na ono pitanje: Ne ne, jošte nije dosta! Jošte ću se morati boriti!

Zvuk trublje trgne ga iz razmišljanja. Sad se istom nakloni imperatoru i Publiju, te podje teturajući iz arene.

Sad izadje hrpa crnaca ispod svodova. Jedni su željeznim kukama izvukli lješine mrtvih gladijatora, drugi su lopatama prekopali krvlju natopljeni pijesak, treći su ga grabljama ravnali i svježim, suhim pijeskom posuli, tako da je domala nestalo i zadnjega traga pokolja.

Medjutim brujio je čitav amfiteatar od glasna razgovora. Sve se je razgovaralo o tom prvom prizoru i njegovom koncu. I inače se je pokazivala već neka uzrujanost, jer su se prve oklade u gornjim redovima sjedala, gdje se je radilo samo o neznatnim svotama, u gotovu plaćale, dok su ih u donjim redovima, gdje su igrali za velike svote, pisali na voštene tablice. Tamo gore zavadili su se neki radi jednoga ili radi pola sesterca, ili radi jednoga para sandala, za koje se je nesretnik kladio, a sad, kad ih je izgubio, nije ih hotio dat. Pretorijanci, koji su bili rasporedani u publici, morali su često posredovati, osobito kad su zazvonile zaušnice. Bili su mirni, odlučni, smješljivi, te je pred njima obično s mjesta kavga prestala. Gdje ni to nije pomoglo, upućivali su parce, neka podju k sudu, a kako je u Rimljana bio razvijen smisao za pravo i pravicu, to je uvijek pomagalo.

Ako li se je pako dogodilo, da je i to sredstvo zatajilo, tad je sigurno pomogao zvuk trublje, koji je i opet pozvao u arenu deset gladijatora, i opet deset jakih, zdravih i lijepih ljudi.

Gluhi mir zavlada i opet u gledalištu. Trublja se i opet javi, glazba joj se pridruži, a borba otpoče. Sve jedan gladijator za drugim padao je u pijesak i prolio svoju krv; Rim je pako vikao i odobravao, Rim je pljeskao i urlikao od bjesnila, sve to jače i jače, čim više se je osjećao miris krvi.

Tako je dolazio na poprište jedan odio gladijatora za drugim; svi su oni dolazili pred lice tih „gospodara svijeta“; jedni su bili lijepi i stasiti kao i drugi, jedni su bili sjajno odjeveni, kao i drugi — ali svi su bili jednaki tužnom sudbinom: imali su poginuti proti svojoj volji, a tek za zabavu rimske fukare.

*

Mirno i bez ikakovoga interesa sjedio je Publij u svojoj loži. Samo tuj i tamo, kad je razigrano mnoštvo osobito bučno vikalo i deralo se, dobacio mu je pogled mržnje i prezira. Ni on nije imao smilovanja za gladijatore; ta bio je rimski aristokrat, a takovoga se zdvojenje i očaj jednostavnoga roba nisu mogli dojmiti. Ali on je bio ujedno i vojnik, te nije nikako mogao smoći priznanja za gladijatore ni onda, kad su se najbolje i najhrabrije borili. Ako je obdario pobjeditelja, tad je to samo zato činio, što je tako običaj zahtijevao.

Nije se ljutio radi okrutne sudbine boraca, niti ih je zato prezirao, ali se je ljutio radi vike rimskoga općinstva, koje se je sklonulo u sigurne klupe gledališta, te odatle hinilo neku ljubav za ratne vrline. On, tribun legija, znao je najbolje, kako je iskvareno stanovništvo glavnoga grada. Nitko nije toliko izbjegavao vojne službe na bojištu, koliko su to činili oni Rimljani, koji su u istinu služili u vojsci! Kad su čuli, da se možda radi o kakovom dušmanu, već su drhtali, a nikoga nisu toliko mrzili, koliko onoga vojskovodju, koji je od njih zahtijevao hrabrosti i zapta. Kukavni ti vojnici voljeli su pijanke i kazališne predstave, neprestano se rotili i zahtijevali, da im se povisi plaća, a osim toga su hotjeli kratku službu i nezaslužene nagrade. Rimski proletarac, kad je bio u legiji, nije hotio nositi prtljage, mrmljao je proti vježbama u taboru i tužio se na lošu hranu. Ali ovdje, u amfiteatru, huckao je bjesnilo gladijatora, te se držao baš tako, kao da u njegovim prsima jošte uvijek bije srce nekadašnjih osvojitelja svijeta. Samo pogrješke i zloće svojih predaka, žedju za krvlju i za užitkom, sačuvala je rimska prostota; krjeposti i vrline već je davno nestalo.

Ali nije samo fukara bila tako iskvarena. Kraj Publija sjedio je Marko, a i taj se je tako vladao, kao da će sad na skočiti u arenu i baciti se u borbu; on, koji je netom uzeo kćer kukavnoga trgovca s robljem, a sve to

zato, da polaska svojim strastima i navikama, koje nisu nipošto bile bojovne naravi.

A istom imperator Lucij Vero! Kako su mu se sjajile oči! Kako su mu nozdrve drhtale! Ta rekao bi, ne može se više držati, te će sad na skočiti u arenu i pojaviti se u njoj u gvozdenom oklopu . . . ! ! Kad ga je Marko Aurelij poslao u rat pro ti Parčanima, da ga malo makne iz grada i očuva od vječnih razbluda, živio je tako razuzdano u ratnom taboru, da je jošte za rata teško obolio. Okružio se je čitavom legijom grčkih pjevačica i istočnjačkih plesačica, dnevice se je opijao teškim vinom, darivao je glumcima zlatne lance i visoke časti, dok napokon ne ostavi čitavu vojsku na cjedilu, te se ustavi negdje u provinciji, a da nije vidio niti jedne jedine bitke.

Nisu dakle ni mogle biti ugodne misli, koje su se rojile u Publijevoj glavi. Kad bi barbari, kojih hrabri sinovi su ovdje u areni krvarili, tako poznavali svu kukavštinu i i slaboću Rima, kako ju on pozna!

Nehotice se ogleda, kao da se boji, da bi tko mogao pogoditi njegove tužne misli. Na jednom problijedi, jer u istinu opazi barbarina, koji je doista znao, kako slab je Rim. Bio je to Servij, koji se je približavao njegovoj loži. Od više nedjelja nije više vidio Germana. Kad ga je tako nenadano opazio baš u onaj čas, gdje su se njegove misli bavile slaboćom Rima, zadrhta sujevjerni Rimljanin. Da se Servij stavi na čelo germanskh naroda zadrhtao bi od njega i njegova gnijeva Rim, kao što je ono drhtao pred genijem jednoga Hanibala.

„Ti pa u Rimu!“ usklikne Publij.

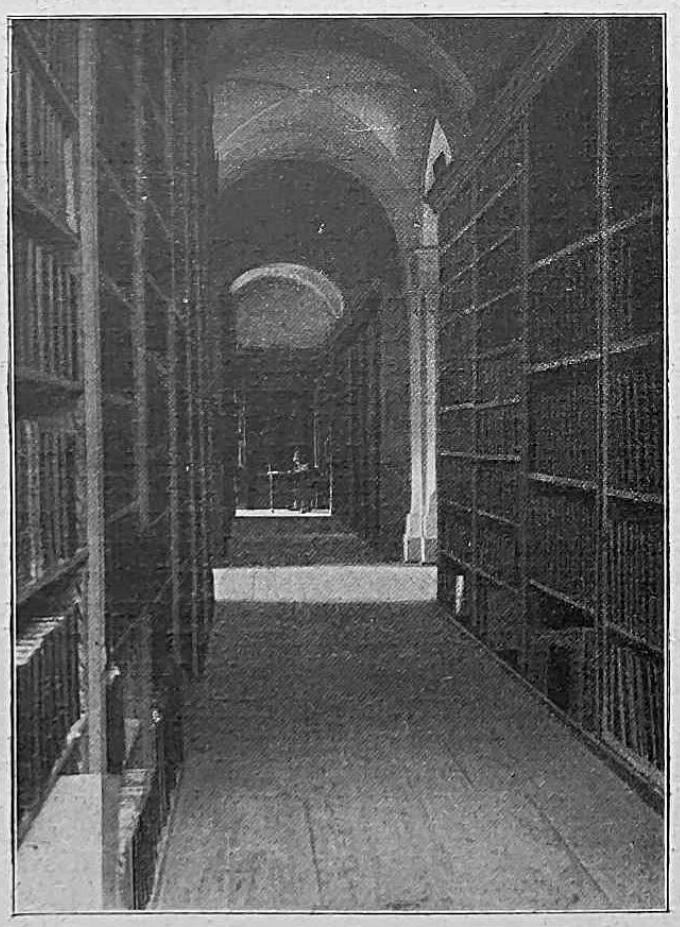

Kr. sveuč. biblioteka: Jedan od hodnika.

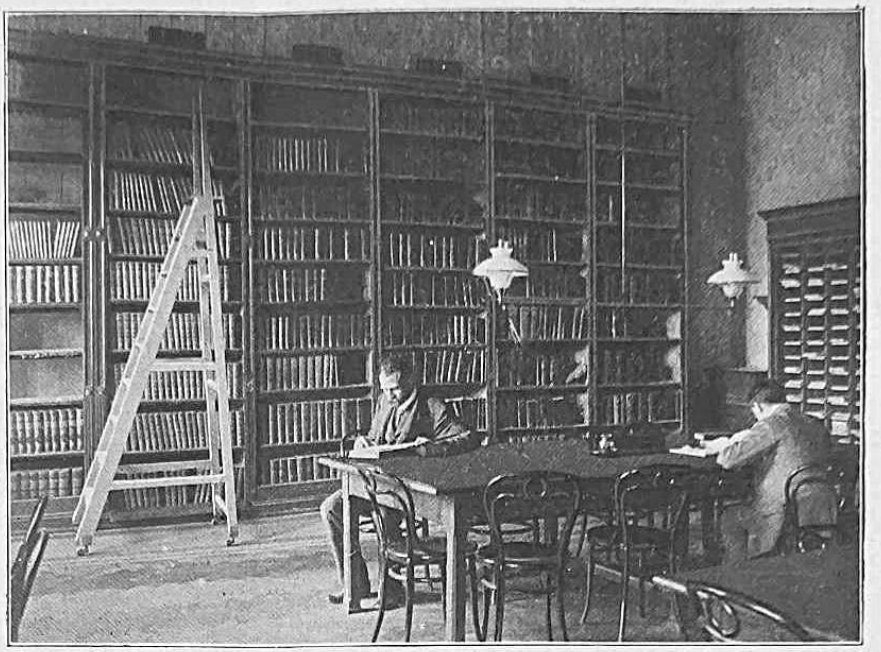

Kr. sveuč. biblioteka: Čitaonica profesora.

„Nema nego sat, što sam se vratio u prijestolnicu,“ odvrati Servij, te sjedne na mjesto iza Publija, „a jer sam čuo, da se danas slave tvoje igre, došao sam u amfiteatar da te pozdravim.“

„Sretan bih bio, kad bi na sam dan svojih svečanosti mogao čuti, da si što poučio.“

„Ušao sam Tusneldi u trag.“

„Bozi te miluju!“ srdačno progovori Publij.

„Kasnije ću te izvijestiti . . . Na areni se nešto čudna dogadja“, opazi Servij.

Pa doista, tamo dolje začeo je novi prizor. Nekoliko stotina gladijatora raznih vrsti, pješaka, boraca na konju i u kolima, spremalo se je na borbu. Razvrstani u razne skupine čekali su na znak, da otpočnu borbu.

Trublja zaori, a skupine se sukobiše strašnom tutnjavom, recijariji sa sekutorima, tračani sa samnićanima, konjanici s onim, koji su bili u kolima. Domala bilo je dosta mrtvih i teško ranjenih, a tim je nestalo onoga prividnoga reda, koji je do sad vladao u borbi. Sve se je stopilo u jednu orijašku, gibivu masu, koja se je valjala poput ranjenog orijaša. Nastade opći, neuredni pokolj, koji je bio tim bjesniji, što i u širokoj areni nije bilo dosta prostora za tolke borce, te što je neprestana rika općinstva borce i njihovu strast dražila i uckala, te što je svaki pred sobom, kraj sebe i iza sebe vidio gotovu smrt, ako mu ne podje za rukom, da sve poubija.

Pogled na zdvojnost i bjesnilo boraca, ratna vreva i buka, vrisak konja, ratna glazba i zvjerska rika publike — sve se je to Servija, koji je sad prvi put sjedio u amfiteatru, tako dojmilo, da je drhtao na cijelom tijelu.

Ta rat i pokolj nisu bili ništa nova za prefekta konjaništva; ali na bojištu nije imao kada, da se boji, ili da razmatra. Kad se je na čelu svojih germanskih konjanika bacio na barbare — ma da su mu bili i zemljaci — tad mu je znala vojnička krv poplaviti i oči i moždjane. Ali ovi jadnici od gladijatora, za koga i zašto se oni bore, ubijaju jedan drugoga? Ta oni nisu jedan drugome dušmani, a nisu ni Cezarovim orlovima prisegli vjernost. Ta istina je, ponositi Rimljani, koji se nazivahu kraljevima naroda, sapeli su ih u okove, ali u taj par bile su im mišice slobodne od sramotna gvoždja. Ta tuj imade pet stotina izvrsnih boraca — zašto se ne bace složno na one nitkove od svojih ugnjetivača, koji su ih ovamo doveli, da budu istodobno

i mesari i žrtve? Ta prije nego li dodje dovoljan broj pretorijanaca, potukli bi polovicu te gamadi. Da, oni bi pali, ali bi svoju smrt već unaprijed junački osvetli.

Servij nikako nije mogao shvatiti, kako ti gladijatori mirno umiru. Psi su to, tako mišljaše a ne ljudi! Da, kukavniji su od pasa, jer ovi barem grizu ruku, koja ih muči.

A kako ogavni su bili ti vlastodršci u svojoj okrutnosti! Ni on, barbarin, nije našao nijedne suze radi odsječenih glava ili iznakaženih lješina; nije padao u nesvijest, gledajući one mlake od ljudske krvi. Ta koliko puta je vidio, kako polovica njegova konjaništva pogiba na razboju. Ali njegovoj je duši bila ogavna svaka nepravda, ogorčivala ga je svaka krivična okrutnost. A ti Rimljani pomahnitali su od naslade..

Ali ipak ne svi. Servijeve oči, koje su bludile po gledalištu, svrnuše se i opet na skupinu, kojoj je i sam pripadao. Eto ti pred njim Publija: sjedio je nepomično i zamišljeno, akoprem je njemu na desno Marko mahnitao. S lijeve mu je sjedjela Mucija; sagnula se je naprijed i rukom pokrila oči, dočim je Tulija sva usplahirena, žarkih očiju i zažarena lica gledala pokolj, te teškom mukom glumila ulogu časne matrone. Servij zadubi se u crte Mucijinoga obraza, koje su odavale veliku duševnu bol. Najednom zaori glas trublje a mačevi se gladijatora spuste.

Jedva polovica od njih stajala je na nogama; većina ležala je u pijesku. Praćeni od urnebesnog pljeska odoše oni, koji su preostali, kao pobjednici iz arene, te se zaputiše u svoje kasarne.

Odma za njima pojaviše se crni gavranovi bojišta. Dva pazitelja dovedoše čopor crnaca.

Jedan od tih pazitelja bio je odjeven kao pakleni pas Cerber te je u rukama nosio dugačku željeznu motku, kojoj je šiljasti kraj bio užaren. Drugi je prestavljao Merkura, te je nosio teški bat. Cerber turao je ranjenim gladijatorima ražareno gvoždje u rane, da se uvjeri, jesu li posve spremni na „put u podzemni svijet"; ako se koji od gladijatora jošte trgnuo, dotukao ga je Merkur svojim batom. Crnci su pako odvukli mrtvace, te i opet uredili i pripravili pijesak za novi prizor.

Kr. sveučilištna biblioteka u Zagrebu, njezin postanak i razvitak.

M. Šp.

Kad je naše hrvatsko sveučilište otvoreno, bila je jedna od najvećih i najprešnijih briga da se ujedno utemelji i dolična knjižnica, jer bez nje nema nikakovoga nauka ni znanstvenoga rada. Ta briga bila je tim veća, što nisu na raspolaganje bila ona znatna sredstva, koja se redovito upotrebljuju, kad se osnivaju tako važni znanstveni zavodi, kao što su sveučilišta. Mlada univerza zatekla je knjižnicu nekadašnje pravoslovne akademije sa 23.645 svezaka, te je to imao biti temelj sveučilišne knjižnice, jer osim ove biblioteke opstojale su u Zagrebu samo knjižnica prvostolne crkve, knjižnica jugoslavenske Akademije, te napokon teško pristupna muzealna knjižnica. Od ovih nije nijedna mogla doći ni u kombinaciju, kad se je radilo o sveučlišnoj knjižnici.

Pravi početak naše sveučilišne knjižnice ima se tražiti jošte u XVIII. vijeku, kad je — god. 1777. — hrvatski povjesničar i zagrebački kanonik A. B. Krčelić još za života darovao svoju knjižnicu i zbirku rukopisa tadanjoj arhigmnaziji i akademiji zagrebačkoj. Tadanji kralj Josip II. primio je ovaj dar „singulari cum placentia", a darovatelju je poklonio dragocjeni prsten. Akademija je predala knjige učenome svijetu na javnu porabu. Godine 1778. otvorila se je u akademiji čitaonica, kojom je upravljao koji akademijski profesor kao bibliotekar.

Biblioteka imala je tiekom vremena većih i manjih dobrotvora. God. 1818. odlikovala se je grofica E. Patačić, koja je posebnom darovnicom akademiji darovala svoju veliku obiteljsku knjižnicu, a iste godine je i zagrebački biskup M. Vrhovac darovao veliki broj knjiga iz svoje knjižnice. Ovako je biblioteka postajala uz koji to prigodni prirast sve do godine 1850., kad je podijeljena medju novo uredjenu pravoslovnu akademiju i zagrebačku višu gimnaziju. Prirast se je ograničio na časopise i knjige pravničkoga sadržaja, a dotacija knjižnice nije iznosila više od 400 do 600 K na godinu. Od sad, pa do otvorenja sveučilišta slabo je knjižnica napredovala. Godine 1874. pritekla je u pomoć vlada ovećom svotom, a od toga je doba rasao svake godine prirast ne samo kupnjom, nego i tako zvanim dužnim egzemplarima svakoga tiskopisa, koji na području naše domovine ugleda svjetlo.

Kad je otvoreno sveučilište, obdarili su mu knjižnicu mnogi učenjaci i ine uvažene osobe svojim djelima, a i razna učena društva rado su joj davala svoje publikacije. Tako su darovali: kardinal i knez-primas ugarski I. Simor, ministar T. Pauler, F. Romer, čuvar madžarskoga muzeja, sveučilište u Kološvaru, češko matematičko društvo, Matica Slovačka, njezin tajnik F. Sasnik, P. Ivanović, Gj. Daničić, i čuvar narodnoga muzeja S. Ljubić. Medju inim darovateljima nalazimo i ove: Carska akademija u Beču, madžarska akademija u Pešti, ministarstva u Beču i u Pešti, c. kr. glavno i vojno zapovjedničtvo u Zagrebu, dalmatinski zemaljski odbor, sveučilište u Pešti, Pizi, Rimu, kanonik Pavao Gugler, Iv. Kukuljević, županijski vidar I. Havranka, major I. Vučković, Vl. Antonović, M. Dragomanov, N. Vinogradov, P. Eller. Dični rodoljub dr. Vl. pl. Čačković ostavio je sveučilišnoj biblioteci oporukom sve svoje medicinske knjige, časopise i bilješke. Isto tako je oporučno ostavio svu svoju knjižnicu pokojni Antun Albely, koji je bio negda profesorom zagrebačke akademije. Tako je knjižnica narasla u toliko, da je koncem godine 1874. brojila 23.645 svezaka. Od toga je najveći broj otpadao na nauke filozofskoga fakulteta. U isto je doba izašla vladina naredba, da se sveučilišnoj biblioteci imade pripojiti i muzejska knjižnica koja je onda iznosila oko 16.000 svezaka, ali se je od toga moralo za neko vrijeme odustati, jer se je prostor morao odstupiti knjižnici velike gimnazije.

Sada (god. 1875.) dodje sveučilišna, prije akademska knjižnica, oko koje se tolike godine brinuo neumornim trudom i vanrednom požrtvovnošću prof. dr. Matija Smodek, po njegovom odstupu u revne i vanredno vješte ruke još sada živa g. Ivana Kostrenčića, prije amanuensisa carske knjižnice u Beču, a od 20. srpnja 1875. sveučilišnoga knjižničara, kome su dali u pomoć takodjer jošte živa g. Virgila Dikovića kao knjižničarskoga kancelistu. Da ne moramo kasnije kod svake godine nabrajati prirast

knjiga, eto ovdje kratkoga prijegleda, kako se je biblioteka obzirom na broj knjiga razvijala.

Od godine 1874. pa sve do konca godine 1879. narasao je broj knjiga na 52.055 svezaka. Na koncu narednih godina bio je broj knjiga ovaj:

1880.	53.547	svezaka	1894.	90.857	svezaka
1881.	54.892	„	1895.	97.341	„
1882.	61.127	„	1896.	98.124	„
1883.	64.268	„	1897.	99.048	„
1884.	66.775	„	1898.	100.511	„
1885.	68.983	„	1899.	103.895	„
1886.	70.819	„	1900.	106.594	„
1887.	72.493	„	1901.	109.473	„
1888.	73.926	„	1902.	111.020	„
1889.	75.240	„	1903.	113.509	„
1890.	77.282	„	1904.	116.589	„
1891.	80.447	„	1905.	117.619	„
1892.	83.181	„	1906.	118.622	„
1893.	87.085	„			

Dakle danas broji biblioteka sigurno preko 120.000 svezaka.

Jednako, kako se je knjižnica razvijala pogledom na broj knjiga, tako je napredovala i unutrašnjom organizacijom. I tuj nam valja, da slika bude potpuna, nabrojiti nekoliko važnih etapa njezinoga razvitka.

Od epokalne je važnosti za knjižnicu vladina naredba od 15. ožujka 1876. br. 541., kojom se propisuju njezina pravila. Uprava knjižnice je sada iz ruku rektorovih posve prešla u ruke bibliotekara, koji na svoju odgovornost obavlja sve poslove. Nadalje je uredjeno upotrebljavanje biblioteke u zgradi samoj i kod kuće. Ustanovljen je i način, pod kojim smiju slušači knjige pozajmljivati, a tim je udovoljeno golemoj potrebi. Po vremenu pridružiše se gore spomenutim darovateljima jošte i drugi, kao c. k. ministarstvo za bogoštovlje i nastavu u Beču ministarstvo rata u Beču, vojno-geografski zavod u Beču, te sveučilišta u Moskvi, Leidenu, Granadi, Coimbri, Rimu, Bolonji, itd. Od privatnih darovatelja valja jošte ove spomenuti: pukovnik Eduard Gregurić, prvi potpredsjednik hrv. sabora Mirko Hrvat, i privatnik N. Nikolić.

Najviše su dakako pripomogle dotacije zem. vlade, koje su prema tadašnjim prilikama bile znatne, te se od kojih 3000 do 4000 K digle na 13.000 K. K tomu dolazi i to, da je predstojnik knjižnice kod nabave umio postupati veoma ekonomski, te na taj način umio i s čednim sredstvima mnogo postići; na taj si je način stekao neprolaznih zasluga za procvat kulturnoga zavoda, koji mu je bio povjeren. Neprestano se brine oko toga, kako bi i s manjim žrtvama pribavio knjižnici što veće koristi. Zato se i jeste stavio u neposredni doticaj s najznatnijim knjižarama monarkije i Njemačke, da postigne što veći popust od dućanskih cijena.

Od 1882. imade biblioteka dvije čitaonice: jednu za profesore i goste, a drugu za djake. Iste je godine zem. vlada imala dva puta zgode, da knjižničaru izrazi svoje priznanje na brizi i točnom vršenju dužnosti. Godine 1883. preselila su se oba svjetovna fakulteta sveučilišta zajedno s knjižnicom u novu zgradu, nekadašnju bolnicu. To se je dogodilo za predstojnika bogoštovlja i nastave Ivana Vončine. Preselenje biblioteke tako se je upravo uzorno obavilo, da poraba biblioteke nije bila niti jedan jedini dan prekinuta. Nove prostorije su za ono vrijeme i za onaj broj knjiga bile dosta velike, te su potpuno odgovarale opravdanim zahtjevima. Tim preseljenjem počima novo razdoblje za biblioteku, koja se je sad istom počela definitivno uredjivati i katalogisati po pojedinim strukama. Godine 1884. su prostorije ukusnije uredjene, te se može reći, da od manjih sveučilišta u monarkiji nije valjda nijedno imalo boljih prostorija. Godine 1888. dovršen je i prepisan u deset folijanata veliki alfabetski katalog, te ujedno i predan uporabi. Tim je udovoljeno najprečoj potrebi knjižnice, dok se ne bude dovršio strukovni katalog. Slijedeće je godine raspisan natječaj za mjesto bibliotečnoga pristava, te je to mjesto i popunjeno, te se i tim doskočilo velikoj potrebi.

Izmedju dobrotvora, koji su se g. 1890. sjetili toga našega zavoda valja spomenuti g. N. Nikolića, posebnika u Trstu, koji je darovao liepi broj knjiga o našoj najnovijoj povijesti, baruna Ljudevita Ožegovića, koi je darovao znatnu količinu knjiga iz raznih područja, te Matu Marušića, čijim posredovanjem je biblioteci darovana ostavina pokojnoga riječkoga župnika i opata Ivana Fiamina. Ove je godine jošte jedna sila dodana bibliotečnomu osoblju. Godine 1891. ostavio je spomenuti jur N. Nikolić knjižnici oporučno svoju biblioteku i zbirku geografskih karata. Još je darovao Papa Leon XIII. prvu sveску „Izvještaja vatikanske zvjezdarne", c. i kr. zajedničko ministarstvo financija dostavilo je u ime bosanske vlade „Hrvojin glagolski misal" i „Zlatnu bullu kralja Stefana Uroša Milutina" (svetostefanski krisovulj). Pored toga su darovali i drugi dobrotvori liepi broj knjiga.

Godine 1892. nabavila je zem. vlada knjiga iz biblioteke sveuč. profesora Springera u Leipzigu, koja je sadržavala najredja i najdragocjenija djela iz povijesti umjetnosti, klasične arheologije i umjetnoga obrta. Vlada je u dva navrata iz ove liepe knjižnice nabavila 589 djela u 1193 sveska troškom od 25.294 njemačke marke. Tim se je porastom popunila biblioteka tako, da će se teško naći i većih sveučilišta, kojih bi se biblioteke mogle podičiti takovim obiljem knjiga iz tih struka. Zatim je vlada kupila poznato veliko djelo „Patrologiae cursus completus" od Migne-a, svega 388 svezaka za 5792 K, i to grčku i latinsku seriju. Nadalje je vlada nabavila od nekoga bečkoga antikvara mnoge knjige i rukopise iz knjižnice grofa Nikole Zrinjskoga, svega 523 sveska i 20 rukopisa. God. 1893. nabavila je vlada biblioteku pokojnoga prof. dra. Gjure Pilara, i to mineraloško-geološki muzej, ali je odredila, da se sve ono, što ne spada strogo na te discipline, preda sveučilišnoj biblioteci. Tim se je ova i opet umnožala za 343 sveska većinom veoma birana sadržaja. Isto je tako po odredbi vlade predao arheološki muzej sveučilišnoj knjižnici 971 svezak raznoga sadržaja, a „Zbor liječnika kraljevine Hrvatske i Slavonije" poklonio je sveučilišnoj biblioteci zbirku od 934 sveska starijih svojih medicinskih djela.

Godine 1894. nabavila je zemaljska vlada i predala sveučilišnoj biblioteci knjižnicu dra. Ljudevita Gaja, a tim je biblioteka ujedno stupila u novu fazu svoga razvoja. Znatnim ovim porastom obogatila je biblioteka osobito starijom hrvatskom tiskanom knjigom i lijepim brojem rukopisa iz hrvatske prošlosti, a ta je struka do sele dosta slabo u njoj bila zastupana. Da ovaj novi, doli dragocjeni materijal bude učenome svijetu, koji će se njime služiti, pristupniji, vlada je na molbu bibliotekarovu doznačila potrebita sredstva, da se uz postojeće dvije čitaonice uredi jošte i treća. Valja jošte spomenuti, da su ove godine po vladinoj odredbi dojakošnjemu osoblju dodane jošte dvije nove sile, te da je utjelovljena biblioteci i zbirka knjiga kanonika Vučetića od 558 svezaka.

Godine 1899. darovala je vlada iz svoje biblioteke 232 sveska, dočim je barun Ožegović iz ostavine grofa Sermage-a poklonio 859 svezaka. Takodjer se je ove godine počelo s katalogisanjem knjiga po strukama. Godine 1900. doznačila je vlada 1000 K za nabavu knjiga za šumarsku akademiju, a k tome je poslano u istu svrhu iz

biblioteke kr. gospodarskog i šumarskog učilišta u Križevcima 758 svezaka. Povrh toga je vlada nabavila i darovala zbirku knjiga Galjuf-Meyerovu sa 262 i Struppijevu sa 301 sveskom. Godine 1901. marljivo se sastavlja

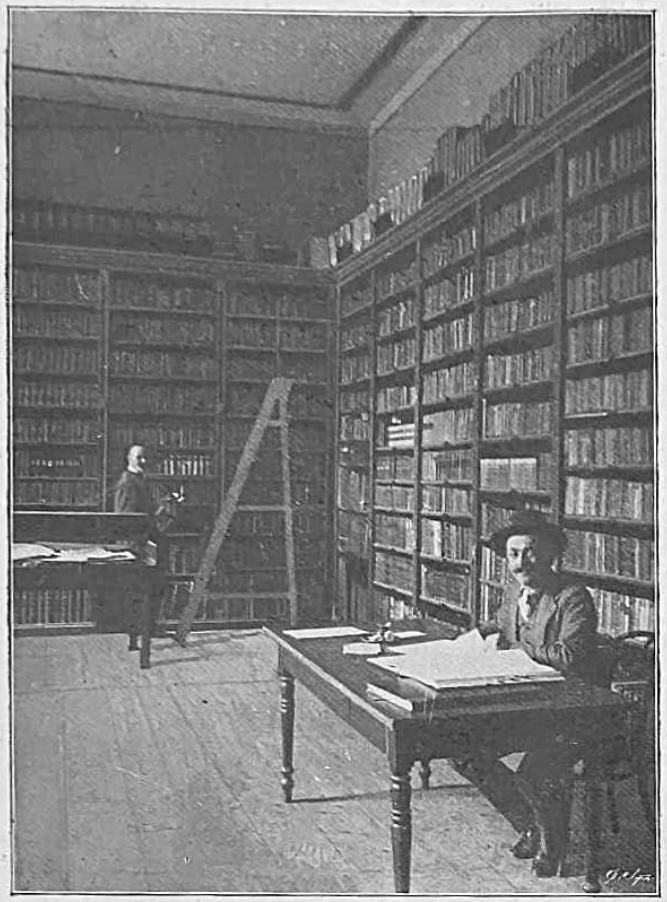

Kr. sveuč. biblioteka: Revizija.

novi alfabetski i realni katalog. Ove je godina vlada i opet poklonila iz Galjufove zbirke 1380 svezaka, a i „Zbor liječnika“ poklonio je lijepi broj knjiga, te je to isto učinio i godine 1906. Te iste godine je i broj dnevnih sati, za kojih je bibliotečna djačka čitaonica otvorena, povišen ljeti od 6 na 7 sati, a zimi od 6 na 8.

To su od prilike najvažnije faze razvitka u našoj sveučilišnoj biblioteci.

U svakoj većoj knjižnici od temeljne su važnosti katalozi. U našoj biblioteci sad su popisi knjiga ovako udešeni:

A. Glavni katalog sadržava sve novo nadošle knjige s naznakom naslova i cijene, te veli, s kojom je signaturom knjiga u biblioteci pohranjena.

C. Lokalni repertorij sadržava knjige poredane po pojedinim ormarima i pretincima, a služi ujedno i kao inventar knjiga.

D. Alfabetski katalog sadržava popis knjiga na ceduljama.

D. Alfabetski katalog u uvezanim knjigama sadržava svake godine sve knjie koje prirastu.

E. Zatim ima djelomični realni katalog i

F. Posebni popis rukopisa i inkunabula s lokalnim repertorijem.

Biblioteka smještena je u sveučilišnoj zgradi u istočnom krilu, i to razizemlje i u prvom spratu, te sada zaprema četrnaest dvorana s hodnicima. Dvorane su već premalene za sve knjige. I velika je dvorana za brojni posjet publike i za mnoge gostove i slušače pretijesna, kraj toga dosta tamna i bez valjane ventilacije. Valja i to spomenuti, da prostorije nisu baš sigurne od vatre, a to bi moglo biti kobno, osobito ako se uzme na um, koli neprocjenjivo i upravo nenadoknadivo blago je tuj spremljeno. Prijeka je dakle nužda da se biblioteka prenese čim prije u nove, bolje, svjetle, zračne i od vatre sigurne prostorije. Zemaljska je vlada, uvidjevši tu potrebu, zatražila već od sveučilišne biblioteke nužne podatke za novu zgradu, a budući, da su joj ovi već podani, to nema sumnje, da će se i toj prijekoj nuždi čim prije udovoljiti. „Prosvjeta“ donosi u ovom broju nekoliko slika iz sveučilišne biblioteke, kakova je sada, a kad jednom bude nova zgrada dogotovljena, te kad biblioteka dodje u prostorije, koje su je u svakom pogledu dostojne, tad će se istom vidjeti, kolika je to razlika, te u kako čednim prilikama se je naša biblioteka tako dugo nalazila.

Zanemarili bismo upravo svetu dužnost, kad ne bismo na koncu ovoga kratkoga pregleda razvitka naše sveučilišne knjižnice jošte jednom istaknuli, da najveća zasluga za razvitak naše knjižnice ide njezinoga neumornoga predstojnika, g. Ivana Kostrenčića, koji je unapredjivanje toga zavoda ne samo smatrao svojom životnom dužnosti, nego i svakom prilikom kroz ovaj dugi niz godina pokazao, da on svoje dužnosti i vrši s najvećom samozatajom i požrtvovnošću. Ako je uz čedna sredstva, kakova su njemu bila na raspolaganje, ipak biblioteku tako visoko podigao, tad je to samo plod njegovoga truda, a on može sa zadovoljstvom gledati na gigantski posao, koji je obavio i na rezultate, koje postignuo.

Kako se iz ovoga svega vidi biblioteka našega sveu-

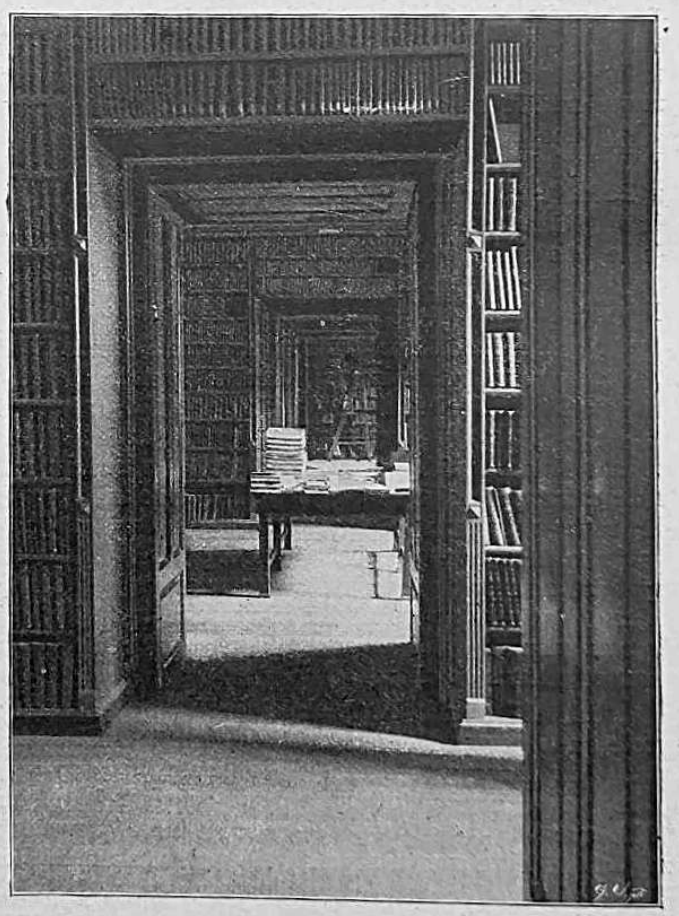

Kr. sveuč. biblioteka: Niz dvorana.

čilišta, kakova je danas, nije nego produkt požrtvovnosti Hrvata, koji su svakom prilikom pokazali, kako je taj zavod pravo mezimče njihove ljubavi i skrbi. Ta svi su se gotovo natjecali, da ju obogate svojim darovima.

Je li u nas?

Don Marko Vežić (Vrpoljac-Šibenik).

Epa što to meni pomaže, da je moja baba umrla, kad je više nije, te i to, što vi znate, da su meni na Božić tri mise za glavom, a tamo su vam ispred vas punu šaku posakrivali?

— A što to, poštenčino moja?

— Evo ti: da mi je prva misa ovdje u selu i ispred vrata, druga u Mirovici, a treća, kad se vratim, opet amo u selu. Da vi to znate, ode mi ko ode muka i spuze se niz nogavice, da je ni ne ćutih, a usput biste jednim hicem svoj posao obavili; barem bi vas bili obznanili i ob onome, što se prigodi meni licem na Božić ujutro rano. „Vita jelo, vini k nebu grane, mili Bože, pokloni mi zdravlje!“ — pa neka bude zdravlja, bit će i obradovanja i evo ću ja kad drugačije ne umijem, sve vam i svaku ispripovijediti po babjem predivu i zaštrcaju.

*

Malo pomalo, pa će doći i na malo, samo se vi ne muvajte, već pamet u čivericu, a oči preda se i čut ćete; svaku ćete gdje ste je usadili, tu i naći.

Ko i ostalih tako i pred tri godine, taman na pomoći,

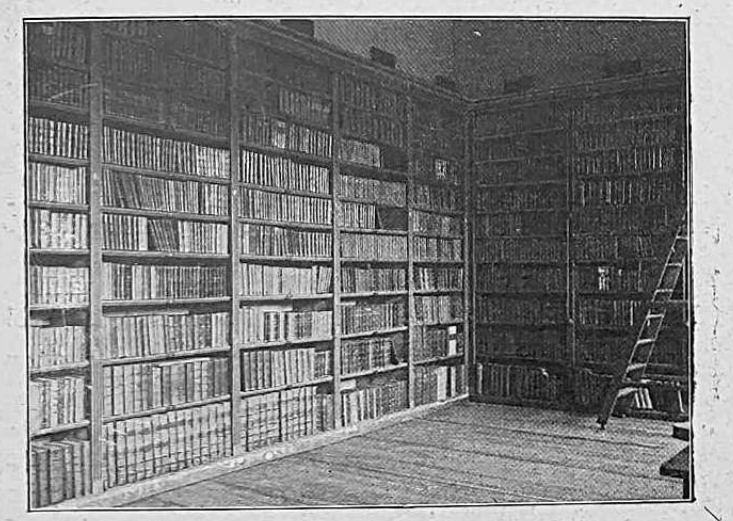

Kr. sveuč. biblioteka: Jedna dvorana.

što je s one zatisli, s ove očepi dan dvadeset i peti mjeseca prosinca, a onda joj se i u glavu zna, da je to prvi dan Boga Božića. Ura je po ponoći, a treći sa crkve sastavi, iznajprije skladnim slavljenjem pa oduljenim zvonjenjem, dok ne zaveza odušenim i tajkavim brecanjem. Puk, radostan puk — ko na Božić! — narupio i naljego u crkvu i tu zaredaše običajni i svakogodišnji veseli obredi. Netom se sve izmijenilo i dovršilo, svijet naglo na vrata iz crkve i pred svjedokom nevinim mjesecem i pred bezazlenom četom krijesnih zvijezda jedno se s drugim mirboži, jedno drugome od svemogućega Boga želi i pita, što to može poželjeti duša, koja je ko na dlanu, utvrdjena i zna, da se na noćašnju noć porodio Bog i na ovu je strnokosnu zemlju sašao, da za istu tu dušu i za njezino otkupljenje prolije svoju krv.

Dok tu obeseljen narod užagorio i uzrakolio i jedno se s drugim na jeziku razmeće, kad je noćas proslavilo, je li u nas prije, ili nas u komšijskome selu pretekli, gdje ih se brojnije izmetnulo i iz kubura izvrglo — ono nevino i bezazleno svojeljublje i ponešenost dike i poštenja svoga sela ispred tudjega, ne dadu nikako, da su ispred nas uhom promakli, već ih, kud to, i na pušci i na opojitu grlu mi nadmašili — drugi to posli tvrdo zaprli za Don Markove grede.

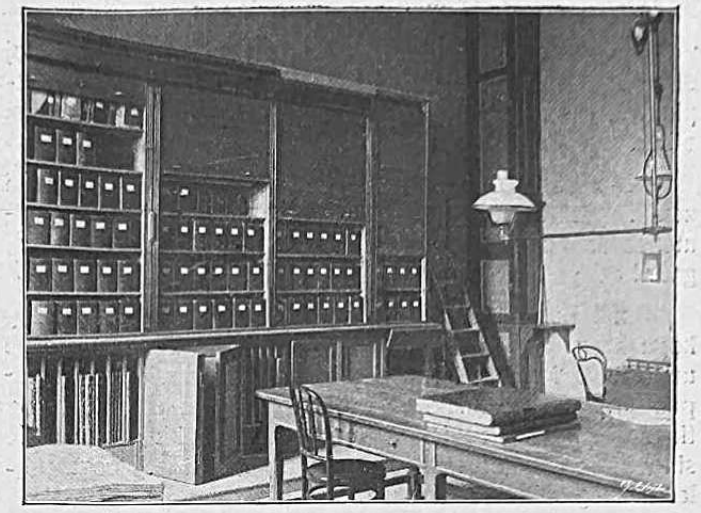

Kr. sveuč. biblioteka: Katalozi.

Vranac o čvrstoj Martinovj ruci iščika uza sopicu, s koje ću se ja jedvimice na nj ispeti, u torbici su svaka rasporedjena, što za misu u Mirovici potrebuje: momčad, čila i vilovita nateže nazuvak, a priteže opanak, netom to dlanom osušila gubicu i sa nje otrala rakiju, kojom je misnikova domaća ponudila, i oni, tko preda mnom tko za mnom, osukalo ih se dvadesetak, pa će svoga popa dopratiti do u drugo selo, nebihotni da ga o gluhoj uri zar na samoćnu vidine ispijuču. Veselje će ih, bi reći, zadušiti, a najskoli kad ovaj i onaj privirkiva i prama mjesecu ispruža, je li mu kremenjača potprašena, da po čemu ne izda i ne fali. Po dva se prisojila i obagrlila prvi ojkne, a drugi prihvati i pjesma se omiče, odjekuje, da jedni oduše, a drugi privežu.

Bi, oni bi koju i upalili, ali se ogledaju na misnika, a još očnije na joguna vranca jer je li i načuo pušku pa iz daljega, vile ga i Ilijini gromovi ne će zaustaviti.

*

Kad vam je pamet u glavi a štap u ruci, njega ne ispuštajte, a nju svrstujte, da ne zaboravi, kako se ono uza me prigodilo dvadesetak bezbrižne i levne seoske mladosti, ja na vrancu a oni pješice. Medju njima je i moj Šimak.

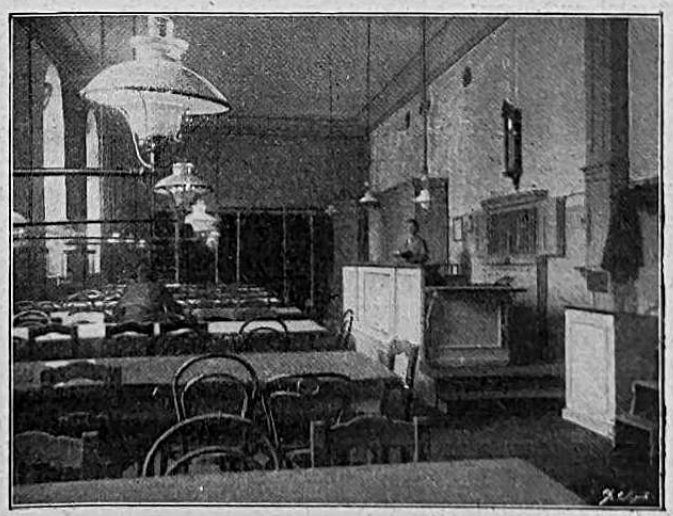

Kr. sveuč. biblioteka: Čitaonica djačka.

— Da otkuda ti to begovo blago, da ga tako očinski po obrazima maziš? Šta li, zar on nije krvav ispod kože, ko i oni drugi, da bi mu zar i svoje dao ispod vrata?

— Neka je toga, dokle da je, ali ti je i opet Šimak moj Šimak. Sirotan je on, majke nema, a otac mu ode pod kupinu. A sastavi, te ne rastavi, da, ako je misnik duhovni otac svega svoga puka pogotoviju je to on siromašku.

Bez poruke a sa kljaste ruke, nekako mu kroz kratki zeman pomriješe i otac i majka, a on osta prepuko ajmenče na golotinji go, na bosotinji bos, a na goletnoj goleti ovoga svijeta.

Isti Bog i sreća po nj, kad nitko ne zna, zašto Bog koga kara, da iza radišnih i štedišnih roditelja našlo se uza Šimka i rušna i krušna; i ovaj noktić vinograda kopao prije otac a osle će mu zakoniti sin Šimak; i onu tkanicu podvornice ispod kuća plužili ćakini, a sad će sinovlji voli, koje Šimak uza svoje jasle veže. Svega prolazna megjer u Šimka i u obilaštini.

Nu toga i bilo i da je s blagosovom, ali na čemu se vanredice ogledalo Šimkovo imuštvo, mila braćo, to je njegova pusta bezazlenost, priprostitost i plemićstvo srca. Ko da se nije ni rodio amo kod nas, na ovome svijetu, gdje je zloće, rgjarije i opačine i preko izma, niti možeš iskazati, jer blag, priljubit i pitom naš Šimak, niti zna ni za sutra ni za danas, već za poštenje i čestito postupanje, ni blizu onoj, što bi rekli, vlaškoj mudroliji, koja muze i muze a nigda domusti, belegijom belegija, a nigda čisto i kako Bog zapovijeda. Isprvice bi, da ga zatečeš i pod njegovom smokvom, promislio, da je pod tugjom, jer šparan i tvrd na riječi i bi reći, da ga je misnik od krštenja zaboravio, šta li — slabije solju obmazao. A to, ja ti velju, nije to tako, jer ga u glavu poznam ko i ovih svojih pet prsta na desnoj ruci, već ga njegova milotna pitomina od drugih vršnjaka odvojila. Gdje ga ne siju, tu ni ne niče, tvoja jeka zateći će i njegovu odjeku, a drugačije ne, niti mu je sijela sa siledžijama, pa hoće sa rasputane uzgoritosti, da s neba taranu dobave i što su razulareniji misle, da su i mudriji.

Izgjiso Šimak do momčića; naočit i skočan oteo se devetnaestoj godini još nekako po Svetoj Kati, a uza dvadesetu se prislonio. Da bude opet i kite i u neke i dike, gornju mu usnicu orusila prvi tanka dlaka. Uza me ga pridragala ciglo srčana ljubav, i da Don Marko okom migne, ne bi zar toga pera ostalo, da ga on ne bi pogubio, neka samo meni povolji, jer ga i djetinstvo i evo sade mladosti snaga čvrstom utvrdila, da se zlato zlatu prilaže, te i mojoj starosti oko njegova napretka istinita i nenatrušena ljubav.

*

U prve se početke držalo jato kako tako, dok se uputili, i dobrim zajedno. Ali netom mladenačka žestina ugrijala oputu oko opanka, već da ih sambiraješ i o maslinu sputane vežeš, ne bi ih zaustavio, ni izdržo, a pogotovu im spomeni, da će na pomolj glaviti izviriti i išetati ozgo, iz Mirovice, puk, da iščeka svoga misnika i uz pjesmu veselja i upopunjene radosti, doprati ga do svoje crkve.

Drži ti i skupi, ako te majka rodila, šaku perušine, što si u vjetar izasuo, pa ću onda i ja njih onoga jutra, jer se ogledam a na broju mi se pogubili, te ih od dvadeset cigli Šimak uza me. Razjatila se momčad, tko će prvi ugledati šišku glavici, da svaki svojom tresne i izmetne, nek i gore znadu, da se amo ne puše na bagrov kamiš, već to majke ječe i odjekuju.

— S ovom sam se ja — proromoni Šimak — još od kuće uputio i znao sam, da će se oni raštrkati, kad niti znadu, za čim su pošli, ni kud će a najskoli, koga bi im bila dužnost pratiti.

— Pa što to mari, moj Šimak, niti se ti žesti, kad će se i bez njih jutros osvanuti, ali se danas oni, ajaj beže, ne naslušaše bez mene mise u Mirovici. Gdje bilo da bilo, oni će nas iščekati ne ćemo mi njih. Što će meni i ovo i ono, kad si ti, moj jablane, uza me! Nek je vuka i hajduka, i nek vije i nek glave sije, dok je ta snaga pored mene, halečem ja i smijem se posred ove gluhi! — ojačom ću ja.

— Znam ja, oče, da nas s te vaše šale ne će glava zaboljeti; ali ću opet reći i svoju — uozbiljen prigovori Šimak. — Ne daj ti, moj Bože i Gospe i tko ih tražio, ne bilo ga; ali da prigode nanesu, osigurali biste se oče, da se Šimak pasom paše a ne tkanicom. — Pri toj jačom udari opankom o vrletniju peču kršine i boljnu korakom.

Što ih mi još dvije, tri u razgovoru prebavili, a to ispred nas pusti narod, moj Bože, da ćeš upitati: je li barem koje u bešici ostalo? Tu je muško, tu je žensko, prisuo se puk iz Mirovice svako u svetačnom ruhu, a netom me zapaziše, stade ih milost pjesme i obradovanja. Uredaše se ispred mene, a ciglo što mlagjarići prikričah, da se mane pucanja i izmećanja, s razloga, što bi vranac po slučaju mogao popa rastovariti, a pri toj ih se i težih vragometnijih poleći, pa i mise ne biti, da se po nesreći on nagrdi.

Mladost ko mladost, razigrana mlagjarija kako je lakom obreče, tako i još lakše poreče, dojedno obeća, da će zmaja ukutriti u zapašnjači, a neki, neka su sigurniji, svijetlu jabuku na dokrajici drška zastriješe čistom maramom. I muško i žensko odjedri ono na lakim krilima mladosti i podalje odmakne, straga klima vranac, na sebi prtlja osamdeset mu dosuđenih popovih oka, a sporeda njima odmijeva muškim korakom vjerni Šimak.

Primakosmo se k prvim kućama u selu, a nasluškujem — bi i prizuj muhe — kako domari istrčali pred božićare i punom ih tikvom nude žežene rakije. Ovi prihvaćaju i nazdravljaju: „Na dobro ti došo Božić i Stjepanje i Ivanje i Mladinci i Nova Godina i Tri Kralja! Zla ne bilo, a dobru se sviječa ne utrnula!" Pjesma se zvonka i skladna izvi na zdravo grlo podobne mirovačke curčadi; a što ti govorio, da govorio, sve to ništa ne pomaže, kad se živa glava dosjeća, da ni ono za zapašnjačom nije zelenikov škrljak, već gdje drekne i rikne i zemlja se trese, neka se zna, da smo živi. A da kad si živ, ako nijesi na Božić? te i mlagjarija poplazi, i ovaj i onaj, ono crna iza pasa, tresnu desnom rukom, da se natrusi, navi, sastavi, sinu, čep izleti, pa javi dragom, da odjavi gorom, i jedna i dvije i tri, — a tko će pobrojiti, kad i amo nasta s nenadne pometanija i bi, i nas dva bi se, da je čime, zagrnuli, jer prožiže kroz kosti.

Netom vranac, a i onako i otprije uzviren, naču taratutnju skoči, sklisi, na nozdrve srknu; kud hoćeš, on će, ali po ovaj šest nigda i nikako. Stiskoh se ja na njemu, a uzdu prilegoh, što jače mogu. U to prispješi i Šimak, da će i on pomoći. Ali koja hvajda, kad se ja prisjetih, da bi i u bijeg ću, jer nek i nije junačan, a ono je barem koristan; i kad očimice brojim, da su dva i dva četri, pa ili se niz sedlo spuštati, da dolje pričekaju, kako ih stežu prilike, ili, tko zna, hoćeš li živu glavu iz pogibije iznijeti — počeh se ja, ako ćeš mi se i rugati, dobrijom spuzati i sa sedla i iščikam, s koje će me i hoće li, Bože, u meko s donjih potpačiti. Kad čudo ovo, čudo ono, u čudu i ja spuzoh, a to na meču.

Što će reći, što ne će, ja velju, da je ovo bilo, a kako, ne znam ni sam. Poda nnom je vajni Šimak; vranac ga nekako zameo, noge mu se zapletoše i on izmjeri zemlju, a čujem, da, ko da si bocom o zid, nešto zveknu o liticu. U to — a pa vidjeli ste — sklizoh s gornjih i ja, i vreća svrh vreće, jedna se složi na drugu, ali naopako po Šimka, jer onu lagašnu i mladom travom našuškanu pričepi s malim sto kili zbijena i čista mesa, prevali se pop na Šimka.

Jeknu Šimak, ko da si tri topa u nj zapalio, a odonuda iz buljuka, gdje ne znadu, nemilo li je to amo pelim piti, jer mjesec utono u morske pučine, jarknu na zdravo grlo: „Oj javore, zelen bore!" — a Šmak će ispod mene, da sastavi: „Ne može mi biti gore." — Turni amo, valjni i amo i tamo ono moje pojate na okamenjini. Šimkove tjelesne snopine, najstrag se ja sa njega svaljah, u što on oduši, a mlad i levan sklisi na noge, pa pridrža i mene, da se ispravim.

Prva mi bi, ko vojskovogji hrabru, da se ogledam po razbojištu bojnu, da se brojimo, koliko mrtvih, koliko ranjenih, a koliko će ih se zdrave nanositi glave.

Oko sebe se opipavam, da, svija li s koje, začepim, a kad se osigurah, da je svaka na svome mjestu, da niotkuda ne kriva, niti se odazivlju — prva mi bi, da okom vrcih na Šimka. I nagledat ću se svega, a žalosti i pogotovu.

Kako ono moj Šimak mrtvimice i plosimice cecno glavom o liticu, rascopao je poviše čela, a iz čiverice šibnu živa i razgrijana krv, ko da i nije njegova. Smete me ova žalost, zbuni i ustravi, a bi, da je i na Mrtvidan, a kud ne će na dan Božića! Nu što ja strašljiviji i spredam, pa od muke hučem, to moj Šimak hrabreniji. Jednom rukom i crljenom maramom muški rascopinu pritisko, da ne krvari, a drugom se dočesa vranca za uzdu, jer se rgja i izdajnik, da se stidi sama sebe, ongje osudio, ko da će sad niz točila zbogu svoje nepodopštine.

— Ne starajte se vi, oče, za Šimka, već uzjahivajte i muški ga stegnite, pa polaško naprijed, a ja ću sobom upraviti. Neka je ciglo, ko da ništa nije ni bilo, niti kome spominjite ni šelo ni ni pelo. Bilo, pa se spominjalo! Neka bude, oče, ona, što prva veli: „Umrijet hoću, nikom kazat ne ću'", a što oni arčali po zlu poarčili, podmirit ću ja.

Bih ja i još bih mu u uzvarenu čorbu koje zrno svoje soli usuo, all ne bi pomoglo, niti bi ga to od njegove naumi odvratilo, već se priklonim, konju uz sedlo pripnem i za božićarima ću, a on popostade, i što se ja ogledah, u to mi ga i noć i pomrka oteše.

*

Sa pukom se svojim u Mirovici po misi i na izlasku iz crkve pozdravim i prikričam mir, sklad, ljubav, pa radost i veselje ovih svetih dana, moji mi izvedoše paripče, pa obrnusmo i udarimo kući istim putem, kojim i došli.

O svemu je razblažena i zadovoljna mlagjarija koracajuć i na mahove popostajkivajuć melje i uzuri, tko hvali u Mirovici i u njihovoj crkvi ovo, tko zasiplje cvijećem i jorgovanom pirleta amo sve u našem selu, dok ih ne poduze i ne podžeže ćeif, da se po glavama broje, jesu li svi i da nije koga amo božićna česmica privabila i zaustavila . . Taj je . . . ti jesi . . . eno njega naprijed ispred sviju . . . evo mene . . . tebe ni ne broim, kad si mi pred očima . . . Oo! Fali jedan. Tko je, tko nije, nema i opet se razgledaj, nema, pa nema Šimka! . . . U Ime Oca i Sina i Duha Svetoga . . . . tko prije, tko poslije, ali svi ispremiješano dokrajčiše sa Aminom i docielo se čudi i u čudu pita, je li to kaderan bio Šimak počiniti?

— Aa! — pociknut će jogunasti i smjehuljavi Toma, po prirodici belegija i šalivgjija. — Eto, oče; Toma ovaki, Nikola onaki, a Šimak, vidim ja danas, nikaki. Kad je puno klanaca na ogradi, mučno će ostati trava nesatrvena; zabicnula Mirovica Šimka, zapelo njemu oko za mladu hajkunu, pa falit ću, a reći ću, ako je večeras ne dovede kući, provrtite mi desno uho za sramotu. Dosada nam on, oče, po vašoj volji, bio mlagjariji dika i za izgled, a kad tamo eto ti ga danas: bakra on, lončine mi, zamlati o zid, pa ne ćeš znati, koje mi, a koje on, kad se krljotine ispremiješale, taman i taman: sav rod u jedan brod.

Tko se gjatrijoj pari ne će nasmijati i to, kad ti on, ne pretužila mu tugja sila, stane gonetati i navijati; pet bi dana mogao zasebice balabrati, a ne bi se nasmijao, ko ni ono suho drvo. Rastegnu se i meni usnice, smjehucnem, ali mi se ne rači, je li i poljaru po smokve na rosnu jutru, već me nekuda slutnje oblijeću, a varnice ispred očiju vrcaju, što je, kako li sa Šimkom.

Ja svoju, ti svoju, opet on svoju, i vrijeme odnese, ali i donese i mi ugazismo u selo, a tko će prvi „Sultanu megju oči crne", koga ću prvoga uglecati, to je Šimak i to ispred crkve.

— Evo ga, evo ga! — stade ih evakanje — evo Šimka, pa ako se nije poajdučio, je začalmio i poturčio!

I uzazbilj Šimak onom prirogjenom bezazlenošću i nevinošću, koja svaku ljubezno naručuje i isporučuje, ko da se jutros nije ništa ni prisperilo, krećuknu rukom u kapu i priklonito pozdravi. — Blagosivajte, oče. Na njemu je svetačno i probrano ruho, niti s koje kriva, niti češ za što okom zapeti, već što je ciglo bijelom jačermom glavu obavio i zaturno, da krv zaustavi, a ranu ne oda.

Zapovrnula ga gjatrija mlagjarija, niti mu da osoliti: i ovo mu i to mu, i gdje si bleno, kako si izosto, gdje li glavu načeo?! A netom se pritišalo njehovo komikanje: kome, ovome, onome — dohvati se i on svoje, kad ga je rednja, pa će čisto i bistro:

— Putem sam se prisjetio, da neki dan nije misnik puku s oltara oznanio, da će danas treća misa biti naša, pa se ja čvrstim hodom vratio natrag i od kuće do kuće svima protelalio, da je u nas treća misa. U jednu, što se mjesec utrno, a opet puti škaljivi i grintuljavi, u mraku mi zape opanak, opuzem i probijem glavu, pa je sad zavezo, a niti sam se poturčio ni poajdučio, već što me majka rodila, to i jesam. Eto ti vam posla.

— A sad ti, moj Šimak, poslušaj ti mene — izvrci čergaški Toma preda nj — svuci ti i sa sebe slandraj to nova ruha i trkni trenom do mora, go se zavrti i u nj zaroni, da okusiš, je li slano. Ne bude li ono slano, ne će ni na Božić biti treća misa kod nas, a od iskona je pa do danas to bivalo.

Rastasmo se i oni svak svojoj kući, da čime zube natrljaju, a onda se spreme na misu, kad je i onako Šimak i cigloga utvrdio, pa i ono dijete u košuljici, da će biti u nas.

*

Božić došo, Božić prošo, a nek i nije amo kod nas, da će tko zajauknuti „Do Božića, Kraljeviću Marko, od Božića, jao, moja majko!" — jest i bez te druga pjesma, jer ti se mome Šimku povrže i nesta u selu njegova krsnog imena, ko da su ga podvodnice vile odnijele, pa s kim zbori, s kime li govori, koga susreće i kraj koga miti, svaki će se u selu njemu javiti, jer Šimak ljucak, pa što starinama starinu, to i ljustvo na ljustvo i svak njega ljubi. Nu njegovo ime zamuknu, već i ovaj i onaj i

svak: „Ej, je li u nas?“ .. Kud ćeš ti: „Je li u nas?“ — Otkuda ti „Je li u nas?“

Teško je to, kad se puk zloj navici navikne i sprdnjom te zaštrcava, a najskoli, počmeš li se osjećati, vrpoljiti, grijati i žestiti. Šimak, svegjer isti Šimrak, bezazlen je, bezazleno svaku prima i smije se. Nu nijesam ja on,

Marcel Prevost.

mazo moja, već me ne diraj, ožeći ću te za nepravicu, a kamo li ne ću zbogu Šimka, koji je kriv, što bi prije dao da mu živi nokti od zdrava mesa otpadaju, nego bi tajnu odao. Još žešće planem i krčki buk me ne bi utrno, kad mi Šimak razotkri otajnost svoga vrućega srca, da bi se ženio i okućio, ni od obijesti i sa prižežene strasti već što samoćom, da mu nema tko ni košulje oprati, a tugji, što donese u kuću, to iz nje i iznese. Pomilujem ja njegovu oduminj, a još srčanije i pripravnije, netom mi očitova, da se nije polaksio ni za blagom ni za zlatom, jer je to sve ledeno, a pogotoviju ne za svadljivom prćijom, neka bi i tu mogao, prema svome žitku i kućnim prilikama, zapitati za lijepo zdravlje, već da bi prosio siromašnu, ali valjatu i poštenu Maru Markovu.

— Pa kad si to, Šimak, odumio, da ti Mara prekorači čestiti kućni prag? — ja ću mu svoju na njegovu.

— Bi ja što prije, ali oče, murtela mi ne mirliše; ne će ona.

— Ma ne prkeljaj i što to bolan govoriš, za taku diku, pa ne će?! A ščega?

— A šta ti ja znam, oče. Kad sam je priupitao za razloge, stidljivo će mi, ali istinito, da joj daje po sramoti, da mi se po selu i ime povrglo i da joj se ne mili porugljivi glas: „Je li u nas?“ Što ću joj na to, već ciglo nadovežem i priuzlam, kako niko nikoga ne obruži, dok se sam ne obružiš, a što sam ono onda onako postupao, znam zašto sam i kako sam, pa se nemam čega sramiti. U druge ja opet ne mogu nikome usta začepiti i zabraniti, da govori.

Da se ne pometnu krosna, kad mi to bi žao čuti, da se o Šimku neistina pronosi, dvoja se sržba u meni raspali i ja ti sutradan, nedjelja sviće, po misi sabranom narodu, vozi, vozi, Bože, pomozi sve i svaku, do tanke dlake iskažem, kako se ono bilo prisperilo prošastih Božića, da je Šimak istinu sakrio, da ne otkriva vijoglavost, a u neke i pajdaštvo i ćulavije svojih drugova, kad sprvice svoga misnika bili medom obmazali, a poslije ga propuštali osi, da ga ona žica, a oni ga zanemarili.

Tu se trevila i Mara. To bilo ove nedjelje, a druge misnik, i to glavom ja, napovjedi Šimka i Maru, a Šimka, kad im po vjenčanju došetao do u raspjevane dvore, priupitah, mirliše li mu murtela?

*

Pravo vele, da je sreća nestalna, i stoga je slikaju na glatkoj i sklizitoj kruglji, a kakva bi meni ovih Božića, eto vam ova, da ni u jednome ni u drugome selu ne bilo mise. Od truda li pri blagosovu kuća čitavo ono od jutra do mraka na Badnjidan, ja što cio dan ne okusio se, ni što valja igle, već na štesrce, pa uveče obilatijom se mašio posna i odvalio, obnoć ti, kumašine moj, nasrnu na me i povali žestoka ognjica, da ni glave ne možeš ispraviti, a kud li se k oltaru primaknuti. Ta nenadna i neiščekivana, otkle bi ona providila drugoga svećenika?

Žao puku, kad saznade, jedno, ali opet se jače zamislio za moje zdravlje i na onaj se dan Božića zar ni kljasto ni bagavo u selu ne našlo, da se ne imijenilo u

Gjuro pl. Neumayer.

mojoj kući, da sazna, na kojoj smo. U koje će me Šimak i Mara na polasku pozdravit, Mara ti milostnim okom blage rose i ljubavi a blagodušna srca pogleda svoga vojna i smjehuljavo će:

— Nije, Šime, danas u nas ni prva a kamo li će treća misa!

ŠIROM SVIJETA.

NAŠE SLIKE.

Veliki i Mali Malovan u Velebitu.

U našem današnjem umjetničkom prilogu donosimo krasni krajobraz sa Velebita. Slika je uzeta iz velikog djela „Zemljopis Hrvatske“, koje izlazi tiskom i nakladom Ant. Scholza, a uredjuje ga zaslužni profesor dr. A. Gavazzi.

E. Miše: Suton.

Danas donosimo i opet lijepu radnju mladjana pregaoca u slikarskom umjeću. U toj škici imade mnogo štimunga, te je samo šteta, što ne možemo reproducirati sve one nianse, koje je na platno stavio kist mladoga umjetnika. Mi imademo jošte nekoliko radova mlada Dalmatinca, koji i kao pjesnik nije bez talenta, te ćemo ih tečajem vremena rado objelodaniti.

Patuljak.

Mališ, kojega naša slika prikazuje, nije viši od 97 centimetara, akoprem je već i 47. godinu navršio. On putuje s nekakovim ciganima po Slavoniji, te se za novce pokazuje. Snimku, po kojoj je naša slika priugotovljena, snimio je g. Franjo Jovanovac, učitelj u Vrbici nedaleko Djakova. Zanimljiva je slika osobito radi onoga izrazito staračkoga lica, koje je karakteristično gotovo za sve patuljke.

Marcel Prévost.

Nema tome dugo, što je francuska akademija na mjesto Victoriena Sardoua izabrala svojim članom Marcela Prévosta. Rodio se Marcel Prevost 1. svibnja 1863. u Parizu, naobrazio se u politehničkoj školi za tehničkoga (duhanskoga) činovnika, ali je domala ostavio to polje, da se posvema posveti beletristici, pošto su mu prva djela („Le scorpion“ 1887. i „Chonchette“ 1888.) prijazno primili. On spada medju naizrazitije „mlade“, a tim je u glavnom izrečen i sud o sadržaju i tendenciji njegovih djela.

Novi šeik-ul-islam Sahib Molah.

Novi šeik-ul-islam Sahib Molah.

Poznato je, da islam nema nikakove hierarkije u smislu kršćanskih crkava. On je već zato nema, jer nema hierantskih radnja, nego samo molitve i nauku t. j. propovijed. Viši činovi njegovih bogoštovnih službenika su muftije, koji i opet nisu po nikakovoj hierarkijskoj ljestvici poredani, nego su medjusobno neodvisni, te za pravo nemaju druge funkcije, nego da po Šerijatu izdavaju t zv. fetve, t. j. mnijenja o pojedinim pravnim slučajevima. Najviši muftija cijeloga carstva, t. j. onaj, koji po svom položaju zauzimlje najvažnije mjesto. jest carigradski muftija, koji se nazivlje i šeik-ul-islam, te stoji po činu u jednakom dostojanstvu sa velikim vezirom i zastupa vjerski zakon u državnom vijeću. U svim važnijim državnim poslovima, koji su sa vjerskim zakonima ma u kakovom savezu, valja ga pitati za mnijenje. On je glava ulema, a sadašnji svoj položaj kao zastupnik vjerskoga zakona, imade od sultana Sulejmana II. (1520. do 1566.) ovamo. Poznato će biti svima, koji dogodjaji su dojakošnjega šeika ponukali, da ode, te da ustupi svoje mjesto novome, kome donosimo evo i sliku.

Fréderic Mistral.

Frédéric Mistral, glasoviti provençalski pjesnik, rodio se je 8. rujna 1830. u Maillaneu (dep. Bouches-du-Rhone), škole je svršio u Avignonu, ali se je do mala povukao u samoću, da živi samo svojim literarnim radovima. Godine 1859. izadje njegova glasovita epska pjesma „Mirèio“, koja mu je za sva vremena slavu osigurala. Spjevao ju je provençalski, ali ujedno i na francuski preveo, te oboje zajedno izdao. Pjesnikovi prijatelji i zemljaci Adolphe Dumas i Ludovic Legré, upozoriše na nj slavnoga Lamartinea, te pozvaše svoga prijatelja u Pariz, da Lamartineu čita nekoliko odlomaka svojega pjesmotvora. Lamartine je bio veoma oduševljen, a još više kasnije, kad je dobio prvi egzemplar netom izašloga djela. Čitav jedan svezak poznate publikacije „Cours familier de litterature“ posvetio je Lamartine tome djelu, te ga u tom broju prispodobio sa nenadano procvalom provençalskom agavom, a na koncu rekao: „Miomiris toga djela ne će ni za hiljadu godina proći“. U istinu je pjesmotvor prodro u narod, kao malo koji drugi, preveden je u petnaest jezika, a sam pjesnik je po njemu postao najobljubljeniji i najslavniji stihotvorac svoje uže domovine. Ljetos slavili su pedesetgodišnjicu djela, koje je tako na juriš osvojilo ne samo znamenite pjesnike svoga doba, nego i srce samoga naroda.

KRONIKA.

Utorak, 11. svibnja.

Svečani doček bečkih gostova u Mostaru. — Na mariborskom kolodvoru zbiva se velika željeznička nesreća. — U Petrogradu počima parnica proti bivšemu državnom nadodvjetniku Lopuhinu. — 5000 pariških brzojavnih i poštanskih činovnika zaključuje u noćnoj skupštini, da će stupiti u štrajk. — Kod francuskih parobrodarskih pruga stupa veliki dio namještenika u štrajk. — Medju maročkim sultanom i španjolskim poslanikom dolazi do konflikta, jer je sultan otklonio španjolske zahtjeve.

Srijeda, 12. svibnja.

Sarajevo dočeka sjajno bečke gostove. — U aneksijonom odboru bečkog parlamenta predlažu jugoslovjeni rezoluciju, kojom se osudjuje utemeljenje madžarske agrarne banke za Hercegbosnu. — U Brindisiu sastaje se nje-

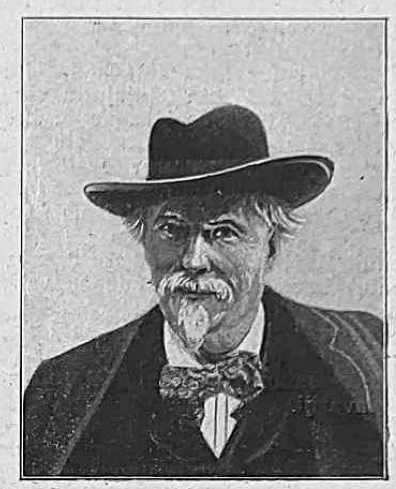

Frédéric Mistral.

mački car s talijanskim kraljem i kraljicom. — U Parizu odluče poštanski i brzojavni činovnici ponovno, da će štupiti u štrajk, te ovaj i u istinu i bukne. — Münchenska akademija umjetnosti slavi svoju stogodišnjicu.

Četvrtak, 13. svibnja.

U Ilidži kraj Sarajeva sjajni banket u počast bečkih gostova — Car Vilim dolazi na svom povratku iz Italije u Pulu. — Bivši državni nadodvjetnik Lopuhin osudjen je na 5 godina robije, jer mu se je dokazalo, da je pripadao tajnom zločinačkom udruženju. — Iz Tirola javljaju jake potrese. — Pariški poštanski i brzojavni štrajk napreduje slabo; služba se obavlja uslijed velike vladine energije normalno. Poslije velike debate izjavljuje komora vladi svoje povjerenje.

Petak, 14. svibnja.

Zastupnici na carevinskom vijeću dr. Šusteršić, dr. Laginja, Vuković i dr. predavaju u parlamentu prešni predlog proti utemeljenju madžarske agrarne banke za Herceg-Bosnu. — Prof. Masaryk obrazlaže u carevinskom vijeću svoj prešni predlog proti zagrebačkom veleizdajničkom procesu — Njemački car i carica dolaze u Beč. — U Perziji imenovano je povjerenstvo, da izradi novi ustav.

Subota, 15. svibnja.

Car i kralj povjerava ministru predsjedniku dru. Wekerleu sastav novoga kabineta, koji bi bio za slogu sa Austrijom. — Njemački car odilazi iz Beču u Wiesbaden. — Francuski prometni štrajk popušta; mnogi činovnici u Parizu i u provinciji povraćaju se na rad. — Francuska vlada otpušta i opet tri stotine štrajkaša. Akoprem se očekuje, da će se i svi radnici priključiti štrajku, to ovaj ipak ne napreduje.

Nedjelja, 16. svibnja.

Prometni štrajk u Franceskoj je gotovo posve prestao. Akoprem su na mnogim prugama prerezali brzjavne i telefonske žice, ipak je promet normalan, a većina činovnika je pri poslu. Sindikati gradjevnih i vrtljarskih radni-

ka i namještenici živežarske struke odlučuju također stupiti u štrajk.

Ponedjeljak, 17. svibnja.

Bečki gradski zastupnici dolaze na svojem putovanju u Zagreb, gdje su svečano dočekani. — Štajerski Slovenci postizavaju u saborskim izborima znamenitu pobjedu. — Francusko ministarstvo vijeća o novom činovničkom statutu, koji državnim činovnicima priznaje pravo, da se skupljaju u sindikate. Usprkos toga uspjeha ne će štrajk da posve prestane. Opći radnički savez zaključuje, da se imade pridružiti štrajku, nasuprot izjavljuje sindikat željezničarskih namještenika, da otklanja štrajk. — Iz Carigrada javljaju, da je uspjelo sklonuti Abdul-Hamida, da svoj privatni imetak, koji je deponovan u raznim vanjskim bankama, preda mladoturcima. — Iz Perzije dolaze glasovi o žestokom proturuskom pokretu; pokrajinski sabori prosvjeduju proti ruskoj invaziji.

Utorak, 18. svibnja.

Prof. Masaryk nastavlja svoj govor u carevinskom vijeću. — Ruska duma počima vijećati o zakonskim osnovama, koje se protežu na slobodu vjeroispovijesti. — Njemački se reichstag odgadja do 15. lipnja, a da financijalne reforme nije provco. — Iz Carigrada javljaju, da će Goltz-paši povjeriti reorganizaciju vojske. — Mahmud-Šeket-paša imenovan je generalnim inšpektorom carigradskog, drinopoljskog i solunskog vojnog zbora.

Srijeda, 19. svibnja.

Pedeseta obljetnica smrti bana Jelačića. — U Sarajevu vijećaju pročelnici muhamedovskih i pravoslavnih stranaka o ustavu. — U Pragu je instalovan načelnik dr. Groš. — U Mariboru umro je pisac i političar Bartol Carneri. — U Londonu umro George Meredit.

Četvrtak, 20. svibnja.

Josip Kašman dolazi u Zagreb. — U Gospiću odkriven spomenik Jelačića bana. — U Beču umro podmaršal Ivan pl. Tomičić od Gorice. — Sultan Mahmud V. zaklinje se pred parlamentom na ustav, a onda prisižu zastupnici, da će ostati sultanu vjerni, dok se drži ustava.

Petak, 21. svibnja

Danas i sutra stogodišnjica bitke kod Asperna. — Francuska vlada javlja službeno, da je štrajk na cijeloj liniji prestao.

Subota, 22. svibnja

Kašman gostuje na zagrebačkoj pozornici kao Ivan Krstitelj. — Haaško mirovno sudište proglašuje presudu u razmirici radi upadice u Casablanci, a presuda se drži sredine izmedju francuskoga i njemačkoga shvaćanja. — Perzijski šah proglašuje, da je novi ustav identičan sa starim, koji je ukinut njegovim nastupom na priestolje. Tim je dovršena perzijska borba za ustav.

Nedjelja, 23. svibnja.

Na pariskom groblju Père Lachaise dolazi kod proslave ondje pokopanih komunarda do velikih izgreda i do sukoba s redarstvom.

Ponedjeljak, 24. svibnja.

U Brestu je kod spuštanja s dilja nastradao ratni brod „Danton"; radi se po svoj prilici o atentatu. — Marsiljski mornari stupaju u obći štrajk. — Turska vlada podastire parlamentu program, koji ovaj poslije burne debate prima. — U Neustadtu na H. umro znameniti geofizičar prof. dr. Gjuro pl. Neumayer. — Na otoku Haiti bukne nova revolucija.

Utorak, 25. svibnja.

Na lavovskom sveučilištu počima trodnevni demonstracijoni štrajk — Ruski poklisar u Carigradu, Sinovjev, opozvan je; na njegovo bi mjesto imao doći Carikov. — Njemački bundesrat odgodjen. — Švedski parlamenat i grčka komora zaključeni su.

UMRLI.

Podmaršal Ivan pl. Tomičić od Gorice.

Podmaršal Ivan pl. Tomičić, koji je u „Prosvjeti" dosta toga napisao o hrvatskim junacima i znatnim vojnicima, te kome ćemo u narednom broju donijeti opširniju biografiju, rodio se je 1835. u selu Ričice u kršnoj Lici. Za rana poslaše ga roditelji u vojničku školu, koju je izvrsnim uspjehom svršio, te brzo dotjerao do kapetana. Godine 1859. dopade francuskoga sužanjstva, u kome je čitave dvije godine ostao. U Lici si je kao časnik stekao velikih zasluga za upravu, a osobito za javnu sigurnost, a za okupacije odlikovao se je osobito kod Spreče nedaleko Dolnje Tuzle. Kasnije postao je pročelnikom bosansko- hercegovačkoga oružništva, koje je digao na znatnu visinu. Za te svoje zasluge odlikovan je visokim redovima. Zadnjih deset godina živio je kao umirovljeni podmaršal u Beču, ali ni tamo nije zaboravio, da je Hrvat, te je i perom i rječju radio za svoje stare ideale.

Algernon A. Swinburne i George Meredit.

Danas donosimo svojim štiocima slike dvaju glasovitih engleskih pisaca, A. A. Swinburnea, koji je ono dobio zadnji puta Nobelovu nagradu, te o kome je „Prosvjeta" već opširnije pisala, i G. Meredita. Obojica su nedavno umrla, te nam valja o ovom potonjem nekoliko riječi progovoriti. George Meredit rodio se je god. 1828. u Hampshireu, te je prvi put izašao na glas svojim burleskno-satiričkim pripovijestima „The shaving of Shagpat, an Arabian enterteiment" i „Farina, a legend of Cologne". Znamenitiji su dakako njegovi romani, po kojima je postao najznamenitiji savremeni engleski romancier. Predaleko bi nas vodilo, kad bismo ovdje ma i najznamenitije radove veoma plodnoga pripovijedača nabrojili. O Mereditu se je ne bez povoda reklo, da je dosta težak, da ga — osobito čitači, koji nisu i sami Englezi — teško razumiju. a on je sam o sebi ustvrdio, da piše za „časnu i pronicavu manjinu". U istinu je Meredit pisac, kojega si čitač mora tekar osvojiti. On imade mnogo analogije s Thackerayem, ali ni najmanje od one brutalne sile, koju nalazimo kod Dickensa ili Kiplinga. Nu zato je psihološku analizu tjerao na vrhunac, a delikatne nianse raspoloženja i polutonove osjećaja jedva je itko tako majstorski predstavio, kao on.

Gjuro pl. Neumayer.

Nedavno je znanost pretrpjela veoma znatni gubitak smrću poznatoga i zaslužnoga geofizičara Gjure pl. Neumayera. Rodio se je godine 1826., učio u Münchenu, a onda pošao na more, te stekao i patenat pomorskoga kapetana. Poznate su njegove radnje oko geomagnetizma u Australiji, gdje je — u Melbourneu — utemeljio i geofizikalni opservatorij. Najznamenitiji odsjek njegove djelatnosti počima godine 1875., kad je imenovan ravnateljem njemačkoga pomorskoga opservatorija, kojim zavodom je upravljao sve do godine 1903. Te godine pošao je u mir. ali se je i nadalje vrlo marljivo bavio znanstvenim problemima.

Bartol Carneri.

Bartol Carneri rodio se je 3. studenoga 1821. u Trentu, svršio je u Beču juridičke i filozofske nauke, preuzeo je g. 1857. upravu dobra Wildhaus u Štajerskoj, te je tim imanjem upravljao sve do godine 1883. Već od godine 1861. bio je član štajerskoga sabora, a od 1870. do 1890. bio je članom zastupničke kuće, u kojoj je uvijek bio oštri protivnik grofa Taaffea. Objelodanio je više spisa političkoga, filozofskoga i poetskoga sadržaja. Kao pisac bio je kruti monista.

UMJETNOST.

Japansko kazalište.

Glasoviti japanski dramatski pisac Ossada boravio je početkom mjeseca svibnja u Parizu. Prema njegovom kazivanju opisuje u pariškom „Journalu" jedan suradnik kazališne prilike u Japanu: Japanci upravo fanatički ljube kazalište. U samom Tokiju imade do dvadeset kazališta, a u cijelom Japanu preko tisuću. Prikazuju se ponajviše historijske tragedije i melodrami, dok za vesele igre nemaju Japanci mnogo smisla. Isto tako nepoznate su opere i operete, a kultiviraju se samo pjevo-igre, neka vrst vaudevillea, koje se u japanskom jeziku zovu „Nos". Značajno je, da nemaju baleta niti u opće plesa na pozornici. Pleše se samo u javnim lokalima i u porodici. Glazba se u opće u Japanu slabo goji, pa zato nema ondje koncerata, niti glazbenih dvorana. Pozorišni komadi traju strašno dugo. Još pred kratko vrijeme bilo je drama, koje su trajale punih dvadeset sati. Za naše pojmove upravo nedokučivo. Svakako dokaz o neobičnoj žilavosti živaca i mirnoći temperamenta. Predstava sa takovim komadom počela bi u četiri sata u jutro, a svršila tek oko ponoći. Za vrijeme medjučina dao je kazališni ravnatelj podvoriti gledaoce pićem, jelom i duhanom. Nu ni sami japanski živci ne mogoše izdržati te torture, pa se tek u najnovije doba stalo misliti, da se pišu kraći komadi ili da ih kazališna cenzura prikraćuje. Sada traje obično jedna predstava od četiri sata po podne pa do polnoći. Za evropejske pojmove još uvijek udivljenja vrijedna strpljivost. Nu zato se i nadalje po staroj navadi u japanskom kazalištu jede, pije i puši. Ali upliv civilizacije pokazuje i na tom polju očit uspjeh. U glavnom gradu Tokiju zida se sada prvo kazalište, u kojem ne će pored duševnog biti i kulinarskog užitka, već će za okrjepu i pušenje prema evropskom sustavu biti posebne prostorije. — Kazališna umjetnost je u Japanu starog datuma. Ondje postojahu već kazališta pred dvije tisuće godina. Osim gledališta ima i pozornica, a prostor,

koji ih razdvaja, zove se „ulica“. Zanimljivo je to, da je dugo vremena glumačko osoblje sastojalo od samih žena. Radi čudorednih razloga zamijeniše poslije žene muškarcima i puna tri stoljeća poznavalo je japansko kazalište samo glumce. Tek pred kojih dvadeset godina uvedoše opet žene na pozornicu i tako je sada glumačko osoblje mješovito. Neko vrijeme prije toga bijahu za sebe muška, a za sebe ženska kazališta. Čuvena umjetnica Sada Yacco, koja je pred nekoliko godina i na zagrebačkom kazalištu gostovala, bila je prva žena, koja je smjela sa muškarcima igrati. Ona je osnovala sada u Tokiju glumačku školu, ali se tomu zvanju posvećuju većinom mladi ljudi iz najnižih društvenih slojeva, dapače zapušteni individui, pa zato nije glumački stališ uživao u Japanu nikakovog ugleda. Još je gore bilo sa dramatskim piscima, jer su ih glumci držali za svoje tajnike, dapače služnike. — U najnovije doba ove su se prilike znatno promijenile. Jedan komad prikazuje se obično dvadeset i pet puta zaredice, bez obzira na uspjeh. Onda se skine sa repertoira, pa ako je uspio, dodje opet neko vrijeme na red. Honorari su stalni, a obzirom na naše domaće prilike, gotovo povoljni. Svaki pisac dobije za dvadeset i pet predstava stalnu nagradu od tisuću franaka. Time je sasvim isplaćen, a djelo postane svojinom kazališta. U Japanu nema zakona o autorskom pravu, niti o zaštiti književnog vlasništva. Dramatičar Ossada jedini je pisac, koji participira stalnim postotkom na kazališnim prihodima, pa mu je zato sam prijevod Dumasove „Gospodje sa kamelijama“, donio prihod od osam tisuća franaka. Ta je drama u opće doživjela u Japanu izvanredan uspjeh, jer je njezin sujet sasvim u skladu sa mišljenjem i osjećajem japanskog naroda. Glumačke su plaće u Japanu vrlo slabe. Nu sa svim tim ima i rijetkih iznimaka. Neki glumac Danzuro, koji je uživao velik glas i bio veoma obljubljen, dobivao je dnevno tisuću franaka plaće. Cijene loža su različite, ima ih i po sto kruna, a mala sjedala stoje dvije do tri krune. Skupa mjesta davaju pravo na jela i pića. Sva su japanska kazališta privatni tečevni pothvati, te ne uživaju nikakovih subvencija. Dvorskih i državnih kazališta nema. Japanski car ne polazi nikad kazališta, ali za to dade katkad u svojoj palači prirediti po koju svečanu predstavu. Premda su japanski glumci već gostovali u Evropi, ipak još nije ni jedno evropsko kazališno društvo posjetilo Japan. Medjutim neumorna Sarah Bernhardt, koja u prkos neuspjeha nedavne turneje nije još napustila ideju gostovanja, obećala je japanskom dramatičaru Ossadi, da će doskora doći sa svojim društvom u Tokio. Cenzura kazališnih komada u Japanu vrlo je stroga, jer ondje drže mnogo do javnog i privatnog morala. Tako nije htjela cenzura dozvoliti prikazivanje Dumasove „Gospodje sa kamelijama“, dok nije uprava razjasnila, da ta drama nije nećudorednija od japanskog romana „Kosan Kingoro“, koji je izašao četrdeset godina prije Dumasova djela. Dramatičar Ossada bavi se osnovom o reformi japanskog kazališta, pa u tu svrhu proučava sada u Parizu sustav i organizaciju modernog kazališta. To će biti posljednja etapa u razvitku onog nastojanja, kojim je provedena asimilacija evropske kulture u Japanu.

Iz početka Massanetove karijere.

Nedavno je prikazana u Parizu najnovija Massenetova opera „Bacchus“. U pariškom „Tempsu“ pripovijeda tim povodom jedan francuski novinar zanimljive podatke iz prvog početka karijere toga glasovitog glazbenika. Svršivši nauke u Saint-Etienneu došao je Massenet kao mlad dječak u Pariz, da uči glazbu na konzervatoriju. U to je vrijeme boravio već u Parizu njegov stariji brat, koji bijaše slikar. On se nastani kod njega, namjesti svoj glasovir u njegovu atelieru i svako jutro vježbao bi na njemu vrlo marljivo i savjesno. Onda mu je bilo tek petnaest godina, duga plava kosa odavala je umjetničkog pregaoca. Ne imajući od kuće sredstva za uzdržavanje, morao se već rano pobrinuti za vlastitu zaradu. Tri puta u tjednu sudjelovao je u orkestru kazališta „Theâtre Lyrique“, gdje je udarao u bubanj i dobivao za svaku večer dva franka i pedeset centima nagrade. Ostale večeri učestvovao je u kapeli „Cafée Charles“ takodjer uz čednu zaslužbu. U ostalom Massenet nije bio jedini, koji je svoju karijeru započeo kod tako čednog društva, u kojem bijaše svakojakih glazbenika, većinom iz najnižih muzikantskih slojeva. Upravitelj toga orkestra bijaše neki stari glazbenik Père Marié, koji je imao tri kćeri pjevačice. I poznati glazbenik Victorien Joncières, komponista opere „Chevalier Jean“, bio je neko vrijeme član toga orkestra. On sam pripovijeda zanimljivim načinom, kako je dospio k tomu orkestru. Jedne večeri za vrijeme koncerta u kavani, pristupi k dirigentu Mariéu, te ga plaho i uzbudjeno zamoli, da ga primi u svoju kapelu. On mu prijazno odgovori: „Mi sviramo ovdje samo glazbena remek-djela. Sad nam je potreba jednoga umjetnika, koji bi na stanovite večeri udarao na veliki i mali bubanj. Sjednite kraj gospodina Masseneta, pa ako budete dorasli svojoj zadaći, možda ćemo moći svirati i koju vašu stvar“. Ja pristupim k Massenetu, koji mi uslužno ustupi mjesto i započnem svoju ulogu. Orkestar je sastojao od jednostavnih glazbenika iz okolice, koji bijahu većinom trgovčići i kramari. Svi bijahu veoma revni i častoljubni. Svoga dirigenta upravo su obožavali. Svi su guslači imali ambiciju, da gude prve gusle. U orkestru bijahu četiri frule. Ali nijedan nije hotio da svira drugu frulu, pa su tako sva četvorica unisono sviran prvu frulu. Iza odužeg parlamentiranja započesmo napokon Lestocqovu ouverturu. Nu kakova to bijaše kakofonija! Gusle su cvilile i stenjale, frule cvrkutale poput kosova, a rog je jedan brujio pod zaglušnom bukom trubalja. Dobri Père Marié gestikulirao je na svom pultu žestoko rukama poput kakova krotioca zvjeradi i svom mukom nastojao, da ukroti tu podivljalu menažeriju, dok sam ja udarao u bubanj onako na sreću i po miloj volji, da je siromah dirigent morao poluditi od očajnosti. U vrijeme pauze pristupi k meni i reče mi prijazno: „U vas ima dosta snage, ali vi ne brojite svoje pauze.“ Iza toga dodje na red ouvertura Donizettijeve „Kradljive svrake“. („La gazza ladra“). Tu sam udarao u mali bubanj nedostižnom vještinom. Moj susjed, mali Massenet, gledao me zapanjeno, divei se mojoj umjeći. Poslije mi reče ozbiljno i sa najvećim uvjerenjem: „Duše mi, u tebe je divan talenat za bubanj“. Ovo priznanje laskalo mi je osobito i pobudilo moje častohleplje i tako postadoh doskora umjetnikom.

IZ ZNANSTVENOGA SVIJETA.

Gibanje zemaljske kore.

Od vajkada su ljudi smatrali zemlju za nešto tako stalna i nepomična, da je uvijek trebalo velikoga napora, dok su se dali uvjeriti, da se bilo kako giblje. To pokazuje povijest astronomije. Ali i onda, kad su poteškoće spoznaje bile svladane, uporito su ljudi zahtijevali za zemlju bar neku relativnu nepomičnost, te tvrdili, da se barem zemaljska kora kao takova ne giblje. Zato su i vijesti, koje su gdjekad dolazile, te koje su tvrdile, da se kora zemaljska perijodički giblje, našli veoma malo ljudi, koji su im vjerovali. Od pedeset godina ovamo su mnogi učenjaci pravili pokuse, da dokažu to gibanje, koje za pravo teorija zahtijeva: d'Abbadie u Francuskoj, Zollner u Njemačkoj, lord Kelvin u Engleskoj, pa onda Darwin, de la Gry i Wolf u Grenwichu i Parizu, svi su se oko toga mučili. Ali rezultati bili su tako neznatni i medjusobno tako protuslovni, da se iz njih nije moglo ništa zaključiti. Napokon je uspjelo Heckeru u Postdamu, da pomoću posebne sprave, sastojeće od čitavoga sustava poluga i njihalka, te koja se nalazi 25 metara izpod zemaljske razi u konstantnoj temperaturi (11,7 ° C) i konstatnoj vlagi, dokaže, da se zemaljska kora u istinu perijodički giblje. Dakle zemaljska kora nije nipošto nepomična, nego se dnevno diže, pa onda spušta za 20 centimetara, baš kao što se diže i spušta more za plime i osjeke. Dakako da se to gibanje ne opaža, jer se s korom zemaljskom giblje sve, što je na njoj, te treba zbilja najfinijih strojeva, da se to uzmogne konstatovati. Heckerovo otkriće će bez dvojbe mnogo djelovati na čitavu abisodinamiku i na teoriju o sastavu kore zemaljske.

Nova nalazišta radija.

Javljaju iz Stockholma, da su u Švedskoj otkrili znatne naslage ruda, u kojima imade radija. U alaunskom škriljevcu Västergötlanda imade neka rudača kolm, koja u svakoj toni sadržaje 4 miligrama radijeva bromida, a to je radijev spoj, koji dolazi u trgovinu. Na jednom jedinom mjestu našli su 100.000 tona kolma. Kao u Engleskoj, tako se je sad i u Švedskoj konstituovalo društvo za eksploataciju radija, koje će po svoj prilici i onda jošte silna dobitka imati, kad radiju pane cijena, kao što se to može očekivati.

Katalog i atlas od 30 milijuna zviezda

Nedavno se je po šesti put sastao medjunarodni kongres za nebesku kartu. Sa svih strana svijeta pohitili su u Pariz astronomi, da se dogovore o svom dosadašnjem radu i o tome, kako se taj rad imade nastaviti. Ogromno to djelo, da se što više zvijezda uhvati na fotografskoj ploči, te da se opredijeli njihovo mjesto na nebeskoj kruglji, vec se 22 godine izvodi najvećom pomnjom. Ono, što sad kane astronomi postići modernom fotografskom tehnikom i najfinijim spravama, zadavalo je muke njihovim predjima već pred hiljadu godina. Sto godina pred porodjenjem Isusovim kušao je glasoviti grčki astronom Hiparh, ne bi li sastavio katalog svih zvijezda, koje se nalaze na nebeskom svodu. Na jednom se je posve nova zvijezda

na nebu pojavila, te je tako Hiparh uvidio, od kolike je vrijednosti točni katalog. Hiparh nabraja medjutim samo 1025 zvijezda u svom katalogu. Taj nam je katalog sačuvan u glasovitom djelu „Almagestu" astronoma Ptolemeja, koje je djelo medjutim napisano puna tri stoljeća iza Hiparha. Oko godine 1400. utemeljio je tatarski knez Ulugh Beigh u svojoj prijestolnici Samarkandu zvijezdarnicu, te na njoj motrio 1018 zvijezda, koje sačinjavaju posebni katalog. U početku 17. vijeka sastavio je veliki danski astronom Tycho de Brache katalog od 1005 zvijezda, a veliki katalog gradonačelnika Hevela u Danzigu nije takodjer imao više od 1553 zvijezde. Sva ta motrenja obavljena su jednostavno prostim okom, pa ipak su bila za čudo točna. Kad je izumljen dalekozor, stao se je množiti broj kataloga, a s njima i broj točno opredijeljenih zvijezda. Flamsteedov katalog imade ih već 3310, a onaj od La Caillea 9766. Godine 1800. izašlo je veliko djelo od Lalandea, koje imade 47.390, a 62 godine kasnije glasoviti katalog Argelanderov sa 457.847 zvijezda. To su doista ogromna djela, te čovjek jedva vjeruje, da je jedan čovječji život dovoljan, da se obave. Dalje se dakako s onim sredstvima nije moglo poći. U ono doba počeli su već prve pokuse s fotografijom. Neumornim radom i pokusima uspjelo je napokon, te su sredstva tako usavršili, da se je moglo misliti na veliku opću kartu nebesa. Trebalo je pozvati sve zvjezdarne čitave zemaljske kruglje, koje imadu dovoljno sredstava, da se slože na zajednički rad. Prvi kongres sastao se je godine 1887. u Parizu, te je svaka zvjezdarna dobila svoje posve odredjeno područje, koje joj je valjalo obraditi. Godine 1900. izdala je pariška zvjezdarna prvih dvadeset karata novoga atlasa, a u isto doba obielodanila je zjezdarna u Postdamu prvi dio svoga kataloga, koji sadrži 20.700 zvijezda. Ali što je to, ako se pomisli, da se imadu fotografovati sve zvijezde do 15 veličine, a tih imade oko 30 milijuna! Od toga dana napreduje posao veoma lijepo, te je i dosta novih stvari obreteno. Najmarljivije su zvjezdarne u Parizu, Potsdamu, Greenwichu, Oxfordu i u Porthu u Australiji, te su ti zavodi sa svojim radnjama najdalje doprli. Neke su zvjezdarne u svom poslu dosta zaostale, a neke miruju, kao n. pr. zvjezdarnica u gradu Santiago de Chile, koja svoga posla nije jošte pravo ni počela. Sad je samo stvar ovih zavoda, da se požure, te da tako čitavu velebnu stvar svojim neradom ne zategnu.

TEHNIKA.

Najbrži željeznički vlakovi.

U Americi, medju New-Yorkom i Pennsylvanijom, kane urediti električni promet i to takovom brzinom, da jošte preteku najveću željezničku brzinu, koju su do sad u Evropi postignuli. Kako je možda komu od naših štioca poznato, postigli su Prusi na pokusnoj vožnji vojničkom željeznicom medju Berlinom i Zossenom brzinu od 200 kilometara za sat, a i tu kane Američani sada prestići. Ali, kako se tuj ne radi o vožnjama pojedinih vagona, nego o teškim i velikih vlakovima, sve je prilika, da će jošte malo počekati, dok to postignu. Običnim parnim lokomotivama postizavaju se i danas u redovitom prometu veoma velike brzine, koje su daleko veće, nego li bi čovjek mislio, kad pogleda samo vozni red. Često valja putem ono nadoknaditi, što se je izgubilo budi na postajama, budi kod prelaza sa jednih tračnica na druge, kod raskršća ili na prugama, koje vodji nisu dovoljno poznate. O tome se može svatko uvjeriti, ako, putujući danju, s urom u ruci pazi na kilometarske i hektometarske stupove, koji su namješteni duž pruge. Često se tuj dodje i do brzine od 120 kilometara. Moderne velike brzovozne lokomotive su tome posve lako dorasle. Ali dakako, popriječna brzina, kako ju vidimo u voznom redu, mnogo je manja. Mnogo se je u svoje doba govorilo o brzovlaku medju Bruseljem i Anverzom, koji čitavi taj put prevaljuje, a da nigdje ne stane. Mjestimice mu je brzina veoma velika, ali u svemu nije baš osobita, jer udaljenost iznosi samo 44 kilometra, a za taj put treba vlak 36 minuta, dakle ide samo brzinom od 70.6 kilometara. Najveće brzine na parnim željeznicama naći ćemo jošte uvijek u Americi. Tako pokazuju neki vlaci medju Camdenom (Philadelphia) i Atlantic Cityom popriječne brzine od 101.8, 105.6, 107.2 i 109.6 kilometara, a odatle slijedi dakako, da su faktične brzine na pojedinim mjestima pruge kud i kamo veće. Iza Amerike dolazi Engleska. Medju Darlingtonom i Yorkom, medju Forfarom i Perthom opće vlaci sa poprječnom brzinom od 99 kilometara za sat. Zatim slijedi Francuska. Brzovlak izmedju Pariza i Bruselja prevali čitavu prugu od 181 kilometra za 112 minuta, dakle s poprječnom brzinom od 96.9 kilometara, a to je tim znatnije, što baš na toj pruzi imade mnogo postaja i kolodvora s veoma živahnim prometom. Iza ovih država dolaze druge s mnogo manjom brzinom.

Što kad nestane ugljena?

Nedavno smo o tome govorili, ali je stvar tako zanimljiva i tako važna, da je vrijedno jošte koju o njoj reći. To je pitanje tim važnije, što za sad nema nitko ni pojma o tome, kako će se energija kamenoga ugljena nadoknaditi, kad ga jednom posvema nestane. Ako se pravo uzme, tad ugljen za nas nije drugo, nego nagomilana energija sunčanih zraka, koje su svojim svjetlom i svojom toplinom nekoć omogućile, da su šume rasle i uspijevale. Zatim su te šume propale, a rastline pretvorile su se u ugljen. Sunce i sad šalje na zemlju neizmjerne količine energije, ali čovjek danas jošte ne pozna metode, kojom bi svu tu energiju mogao dobiti u takovoj formi, da se tehnika i industrija može njom poslužiti, te tako nadomjestiti ugljen. Zato jeste i zanimljivo znati, kako dugo će naslage kamenoga ugljena jošte dotjecati. O opskrbi Engleske ugljenom progovorio je, nema tomu davno, glasoviti kemičar sir William Ramsay. Po izvještaju povjerenstva, koje je imalo tu stvar ispitati, ne će Engleska za pet do osam stoljeća imati ni komadića ugljena. Ali mnogo prije, već za 200 godina, postat će ugljen tako skup, da bi odatle štetovala sveukupna tehnika, industrija i promet. „Imadu dva načina, kako bi se dalo pomoći", reče znameniti učenjak. „Jedno sredstvo sastojalo bi se u tome, da se iskopa okomiti rov, kao kakav bunar, ali dubok deset kilometara. U tom rovu pretvarala bi se voda u paru zemaljskom toplinom, te se tako gomilala energija. Kakogod se taj predlog čini pustolovnim, ipak je poznati izumitelj parne turbine, Parson, već na to mislio, da se praktički izvede, te je dapače proračunao i troškove cijeloga pothvata. Po njegovim računima trebalo bi raditi osamdeset godina, a sve skupa stajalo bi malenkost od 120 milijuna kruna. Jedini drugi izvor energije, koji bi se dao upotrijebiti, bila bi energija etera, te je veoma vjerojatno, da će se jednoć naći sredstvo, kojim bi se energija mogla iz etera dobivati." Tuj je veliki kemičar očevidno mislio na energiju sunčanih zraka.

NARODNO GOSPODARSTVO.

Medjunarodna izložba u Turinu.

Godine 1911. upriličuju u Turinu, nekadašnjoj prijestolnici savoyske dinastije, medjunarodnu izložbu na uspomenu proklamacije kraljevine Italije od godine 1861. U početku su mislili tu izložbu pripraviti u Rimu, ali su se kasnije ipak odlučili za industrijalniji Piemont i Lombardiju, te za bližnje susjedstvo Francuske u nadi, da će ovako izložba biti i bolje posjećena. Svakako valja priznati, da se je tim olakotilo onim državama da dodju, koje su jošte katoličke, te koje bi u rimskoj izložbi mogle ili morale nazrijeti protupapinsku demonstraciju, te se s toga mogle i nečkati. Izložbu priredit će na krasnom zemljištu s obiju strana Pada poviše mosta „Ponte Umberto" i u istoj duljini, koju imade „Corso Massimo d' Azeglio". To zemljište opsiže kojih 250.000 četvornih metara. Preko Pada vodit će pet mostova, koje valja djelomice istom sagraditi. Sama izložba biti će razdijeljena na 26 skupina. Posebna skupina rezervirano je za novine i knjigotisak, a k njoj spadaju i nuzgredne grane, kao što je n. pr. fabrikacija boja i papira. Tvorenje papira je naime u Italiji upravo historička i u novije doba znatno podignuta grana tvorničarstva. S tom skupinom bit će spojena i neka vrst Plantinskog muzeja, t. j. bibliografska i tipografska zbirka. Protektor izložbe je kralj.

MEDICINA I HIGIJENA.

Moderna ženska nošnja.

Pitanje o praktičnom načinu odijevanja ženskoga spola u posljednjim je godinama neprekidno na dnevnom redu. Ovo pitanje stupa uporedo sa pitanjem emancipacije i modernog feminizma. Ovim problemom bave se ne samo pobornice za ženska prava, već se za taj predmet zanimaju i liječnički učenjaci, stručnjaci i umjetnici. Svi teže solidarno za istim ciljem, da se pronadje takova vrst nošnje, koja bi najviše odgovarala tjelesnom ustroju i biću žene, a da bi ujedno zadovoljavala i estetskim zahtjevima. U prvom redu svraća se pažnja na zahtjeve higijene, koja u opće u životu modernog čovjeka igra veliku ulogu. Sva liječnička znanost složna je u tome, da je dosadašnja ženska nošnja bila izravno na štetu zdravlja, jer se nije ni malo obazirala na zdravstvene potrebe. Sada se nastoji oko toga, da se taj nedostatak otkloni, naročito da odjeća u struku ne bude odviše stegnuta. Teške posljedice steznika za žensko zdravlje sveopće su poznate, jer ga liječnička znanost smatra uzrokom poraznom pojavu slabokrvnosti i živčane bolesti, koje su u tolikoj mjeri preotele mah kod ženskog spola.

Iz ove uvidjavnosti nastala je težnja, da se stane na kraj bezrazložnomu i protunaravnom stezanju ženskoga tijela, te da se dosljedno ženskoj nošnji poda slobodniji i prostraniji oblik. Nu kao obično, pošlo se je u tom nastojanju do skrajnosti, koja je smetnula s uma estetske zahtjeve ljepote. Njemačka „reformna oprava" bila je u tom pogledu zabluda, koja nije mogla steći odobravanje zanimanih faktora. Ta nošnja bila je negacija najprimitivnijeg ukusa, koji u svakom slučaju mora biti ipak mjerilom za oblik ženskoga odijela. Ali ne samo to; već ta nošnja uza svu pretjeranu slobodu struka nije udovoljavala niti higijenskim zahtjevima. Sav teret odjeće spao je na ramena, a posljedica bijaše, da se je gornje tijelo sagnulo napred i da je cijeli struk žene postao nelijep i bez oblika i one gracije, kojoj smo od vajkada navikli u ženskoga spola. Može se bez pretjeravanja reći, da je ekstremna „reformna haljina" bila prava karikatura ženske nošnje i tjelesnog oblika. U tom nazoru bijaše složan sav ženski i mužki svijet, premda se inače u pitanju mode nazori obajuh spolova često bitno razlikuju. Ovaj neuspjeh reforme pokvario je malo ne čitavu razumnu akciju, jer se je bilo bojati, da će očiti fiasko uskrisiti opet vladavinu izagnanog stezника. Nu oni razboriti krugovi, koji su uvidjali štetnost dojakošnjeg načina odijevanja i priznavali apsolutnu potrebu racijonalne reforme, nisu se dali uplašiti prvim promašenim pokušajem, već su neprestance o tom snovali, kako bi se kod preobrazbe ženske odjeće pitanje higijene dalo dovesti u razmjeran sklad sa zahtjevima ukusa i ljepote. U tom nastojanju dobivahu stručni čimbenici izdašnu potporu od liječničkih krugova. Nedavno je izdao neki holandijski ženski liječnik Th. van de Velde zanimljivo dijelce pod naslovom „Ženska odjeća", u kojem je sabrao rezultat svoga proučavanja. On tvrdi,

Patuljak. (Po snimci g. Franje Jovanovca.)

da je glavno težište ženske odjeće u položaju bokova te preporuča nošnju posebnoga, naročito konstruiranoga „bočnoga pojasa", koji imade točno struku pristajati i lučiti odjeću gornjega i donjega tijela. On potanko razlaže i upućuje, kako se imade izraditi taj pojas i u opće izvesti ta nova vrst nošnje, koja zahtijeva vrlo pomnu i preciznu izradbu. Prema njegovu sustavu sastoji takodjer gornje odijelo od suknje i struka te sa nekoliko primjera i slika opisuje, kako se imade ta odjeća krojiti, šivati, te uopće izraditi i nakititi. Premda je ta radnja dosta zamršena i mučna, ipak veli, da je praktično provediva i da je uspjeh zajamčen. Pitanje je, da li će ova pomodna osnova, koja ne potječe iz krojačkog i umjetničkog, već strogo učenjačkog kruga, naići na odziv u ženskom svijetu. Njezina sudbina zavisit će u prvom redu od toga, da li će ova reforma zadovoljavati zahtjevima ženske taštine i pravilima estetike.

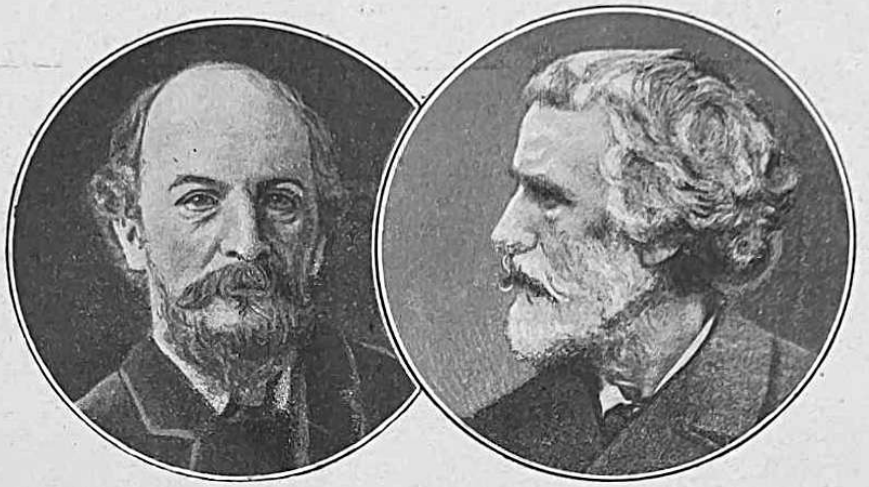

Alg. A. Swinburne. **George Meredith.**

Kupelji u sijenu.

Tko je tako sretan, te može ljeto proborativi u prekrasnom južnom Tirolu, osobito uz obalu Ečave, taj će u manjim gradovima i po selima često naći oglas, da se je tuj ili tamo otvorila „kupelj u sijenu". To nije šala, nego kruta zbilja, jer u Tirolu drže „kupanje u sijenu" veoma zdravim i ljekovitim sredstvom. Sijeno donose s brda jošte vlažno, te ga nasteru po sjenicima ili štagljevima, a onda nogama dobro zgaze. Dodje li tad tkogod, da se u sijenu „okupa", tad otvore u toplome i od pare zadimljenome sijenu škulju, u koju se valja leći. Tuj ga sve do glave pokriju sijenom. Temperatura, koja je u početku samo mlaka, raste sve to više, te postane na koncu veoma visoka. Znoj udari na sve šupljenice, a gost se znoji sve dotle, dok — može tu temperaturu izdržati. Kad izadje, tad postupaju s njim upravo tako, kao u parnoj kupelji, a ako mu četrnaestdnevno „kupanje" ne izliječi reumatizma, tad mu i onako nema više pomoći; tako barem vele onuda. U ostalom je neuspjeh dosta rijedak.

Naravno liečenje.

Opće je poznato, da pored medikamentarnog liječenja postoji i sustav naravnog liječenja, prema kojemu se sve vrsti bolesti liječe samo naravnim liječitbenim sredstvima kao vodom, zrakom, svjetlom, suncem itd. Nu sada se javlja u liječničkoj znanosti nova struja, koja zagovara, da se liječenje bolesti u opće prepusti prirodi, te da zato ne treba nikakove metode, nikakvih liječnika i lječilišta, već da svaki čovjek bude sam sebi liječnikom. Ustanovljeno je naime statistično, da u Egiptu nema ni pet po sto bolesnika, koji boluju od teške one bolesti paralize, dok u njemačkim ludnicama izmedju svih bolesnika ima 10—20 po sto paralitičara. Isto tako je u Egiptu mnogo rjedja i druga živčana bolest tabes dorsalis (sušica hrptenjače). Ovaj je pojav tim čudnovatiji, što se uzrokom obijuh ovih bolesti smatra u liječničkoj znanosti sifilis, a poznato je, da je ova zaraza u Egiptu, kao i na cijelom istoku, izvanredno rasprostranjena. Sa svim tim nema ova bolest ondje tako akutnog karaktera, te se pojavljuje više u ublaženom i umjerenom obliku. Ovaj neobični pojav tumači se raznim načinom. Nekoji drže, da tomu pomažu mnogo jake sumporne kupelji u Heluanu kod Kaira i druge tamošnje akratotherme. Nu vjerojatnije je, da se ovaj povoljni rezultat imade pripisati činjenici, što muhamedansko pučanstvo u Egiptu po propisu korana ne uživa alkoholičnih pića, a njihov običaj djeluje blagotvorno i na žitelje ostalih vjeroispovijesti. Nepobitna je maksima, da u Evropi najveći postotak duševnih bolesti otpada na užitak alkohola. U Egiptu je u tom pogledu daleko povoljniji razmjer, jer samo 2—4 po sto dolazi na habituelne alkoholičare. Nu zato se opaža, da je alkohol ponajglavniji uzrok bolesti kod onog neznatnog broja paralitičkih bolesnika, što ih ima u Egiptu. Pučanstvo u Egiptu ne traži redovno liječničke pomoći za liječenje sifilisa, već tu ulogu prepušta ponajviše naravi i njezinim liječitbenim čimbenicima. Povoljno će djelovati i ta okolnost, što je žiteljstvo u Egiptu i na istoku u intelektualnom pogledu mnogo indolentnije od Evropejaca, te ne trpi od duševnih napora. Njihov se način života odlikuje tipičnom značajkom tjelesne lijenosti i duševne tromosti, koja ne donosi one živčane uzbudjenosti i nemira, koja razara živčani ustroj naših naraštaja. Prema tomu nisu tamošnji žitelji niti nasljedno opterećeni, pa zato nema kod njih prirodjene dispozicije za paralizu, koja je zapravo glavni izvor ove teške živčane bolesti. Proučavanjem ovoga pojava ustanovljeno je, da sifilitični virus nije jednak u svim zemljama i zonama i da mu je snaga u Egiptu mnogo neznatnija. Nu u liječenju sifilisa najvažniji je faktor suho, toplo i sunčano podneblje.

SOCIJALNE VIJESTI.

Finske žene u saboru.

Za prošloga zasijedanja finskoga sabora dakle u godini 1908. bilo je u finskom saboru 25 žena, dočim ih je godinu dana prije bilo samo 19. Od ovih 35 bilo je 13 socijalistkinja, dočim je njih 16 pripadalo starofinskoj stranci, 2 mladofinskoj, 3 švedskoj, a jedna agrarskoj stranci. Kršćanska radnička stranka nije u saboru bila zastupana po nijednoj ženi, akoprem je kod izbora postavila 5 kandidatkinja. Sve veće stranke postavile su skoro u svakom izbornom kotaru svoju kandidatkinju, svega njih 62. Socijaliste nisu samo u jednom kotaru postavili žensku za kandidata, mladofinci u dva kotara, a starofinci u četiri. U Nyland Lehnu su četiri stranke postavile 8 kandidatkinja, a u južnom Abo Lehnu 5 stranaka 7 kandidatkinja. Izabrane žene iznose 16% socijalne demokracije, 12% švedske stranke, 11 starofinske, a 75% mladofinske stranke. Tri bračna para sjedila su u saboru, a i jedan brat zajedno sa sestrom. Jedan ženski list donio je popis peticija i predloga, što su ih stavili ženski članovi sabora. Tiču se ti predlozi većinom humanitarnih podhvata, a prije svega emancipacije žena. Medju ostalim bave se ti predlozi i promjenama bračnoga zakona, revizijom zakona o pravu muža na djecu; zatim slijede: punoljetnost udatih žena, proširenje prava matere na djecu, položaj vanbračne djece, pravna zaštita djece proti izrabljivanju njihove radne snage i proti zlostavljanju, utemeljenje kolonija za mladjane zločince, prelaz finskih mješovitih škola u vlasništvo države, utemeljenje središnjega zavoda za posredovanje posla itd. Vlastite politike žene nisu u saboru imale.

Jedan milijun kao nuzgredni prihod.

Nedavno je newjorški redarstveni povjerenik general Bingham u javnom interviewu podao nekoliko potankosti o podmitljivosti američkih redarstvenih oblasti, koje potankosti pokazuju, kako si tamošnji redarstveni organi na lahak način mogu pribaviti upravo ogromne nuzgredne prihode. Po tome, što je visoki taj činovnik saopćio, nije teško, da si čovjek stvori jasnu sliku o tome, kako su za onih „starih dobrih vremena", dok je američko činovništvo jošte užívalo dvojbenu slavu neograničene podmitljivosti, poglavari newjorške policije imali masne i unosne službe. Poznato je mnogo slučajeva, gdje je kakav „poštenjak" izdavao silne svote za mito, samo da se dokopa mjesta kod redarstva, ma da je to mjesto bilo skopčano s veoma malenom plaćom. Pa ipak je taj isti čovjek poslije malo godina to mjesto napustio, jer je medjutim postao bogatašem. „Graft-system", — tako nazivlje Američanin javnu korupciju — jošte i sad cvate u nekim strukama uprave, ali to je sad uvijek samo na kratko vrijeme, jer „metla reforme" marljivo radi, te svaku nečist brzo odstrani. Komesar Bingham pripovijedio je medju ostalim, da je bio tekar nekoliko mjeseci u službi, kad mu je neki bogataš, poznat u najboljim krugovima newjorškoga društva, ponudio 50.000 dollara mjesečno, ako se odluči na to, da malo kroz prste progleda stanovitim igračnicama. Ali imade čitavih skupina raznih interesenata, koji su veoma rado spremni, šefu policije mnogo hiljada dollara mjesečno davati, ako im progleda kroz prste. Mr. Bingham je izjavio, da bi newjorški šef policije, koji dobiva plaću od 10.000 dollara na godinu, ako je podmitljiv, veoma lako našao „nuzgrednih prihoda" od 1,200.000 dollara. I on sam da je imao prilike zato. Šef policije sve je to onda iznio na javu, kad je gradsko vijeće otklonilo, da se utemelji zaklada od 100.000 dollara, kojom bi se mogla uzdržavati nešto veća tajna policija. On misli, da je gradsko vijeće taj predlog zato otklonilo, jer nije njemu osobno sklono. Kad su mu rekli, da bi mijenjanje gradskoga režima, za kojim je on išao, moglo do toga dovesti, da se gradsko vijeće odstrani, a na njegovo mjesto da dodje općinsko vijeće, kod kojega nijedan član ne bi imao nikakove plaće, odgovorio je mr. Bingham, da bi se dosta ljudi našlo, koji bi veoma rado takove službe i bez plaća primili, te se za njih natjecali, da bi grad mogao dapače dražbom takove službe prodavati, te si stvoriti izdašno vrelo prihoda. Tako raste ondje podmitljivost, osobito kad se ne može kontrolirati. Za čudo je samo to, da do sad nitko nije mr. Binghama pozvao na odgovornost, te od njega zahtijevao, da izadje s imenima na javu. Znak, da ima mnogo onih, koji se toga boje.

Alžirske žene.

Prijatelji stanovite „prosvjete" neprestano pripovijedaju, kako i poligamija imade svojih dobrih strana, a najbolja da je ta, što se njom ćudoredni život izvan harema diže na visoki stepen savršenstva. Oni, koji to pitanje razumiju, već su više puta upozorivali na razorno djelovanje poligamije u obitelji, a i osim toga su živim primjerima dokazivali, kako te tvrdnje modernih prosvjetitelja nisu istinite, a istom nedavno je i opet takav neprijeporni dokaz pružen. Holandijski ministar dr. A. Kuijper je na svojim putovanjima kroz Istok budnim okom pazio na ćudoredne odnose u raznim zemljama i gradovima. Nakon što je kroz dulje vremena u Kahiri uzalud kušao, da se dočepa pouzdanoga materijala, jer mu oblasti ne htjedoše ići na ruku, podje mu napokon za rukom, da od šefa dotičnoga policijskoga departementa u Alžiru dobije potanki izvještaj o stanju javne ćudorednosti u gradu. Ovaj izvještaj, koji polazi od posve nepristrane i vješte ruke, je upravo dragocjena isprava za povjest ćudoredja sjevernoafričkih gradova. Šef policije spominje u svom izvještaju osobito tri okolnosti, koje su prouzrokovale, da je ćudoredje kod domaćih ženskinja u Alžiru tako duboko palo. Kao prvi uzrok navadja tu okolnost, što se ondje djevojke već u nježnoj dobi od 12 godina predavaju zaručniku, ako im plati stanovitu svotu. „C' est le mariage hatif, imperieux, et polygame", veli iskusni taj činovnik, dakle preuranjena, silovita i poligamska udaja. K tome dolazi jošte i to, da se braci isto tako lako raspituju, kao što se i lako sklapaju, tako, da češ u svako doba naći na ulicama mladih žena, koje su tek 14. ili 15. godinu navršile, te koje nemaju kuda da sklone glavu, ako ih otac ne će opet u kuću primiti. Ako je slučajno medjutim i majka pročerana, tad se često dogadja, da obje zajedno najme kakovu sobicu, te žive od prostitucije. U tome nitko ne vidi nikakove sramote, a majke baš zato i navlaš odgajaju svoje kćerke puteno i razmaženo. Ta se neprilika jošte povećava trećom okolnošću: nijedna domaća žena nema nikakovoga zvanja. Ona nije ništa naučila, niti što zna, niti umije. Služiti ne će, jer je razmažena, te si tako na nikakav način ne može privredjivati kruha. Kad jednom dospije na ulicu, ne preostaje joj ništa drugo, nego da se prehranjuje nepoštenim životom. Dakle se može posve mirno reći, da same vjerske i civilne uredbe u onim zemljama, u koliko se tiču braka i raspita, promiču nećudorednost. Najbolje se to i najasnije vidi u nekim gradovima u unutrašnjosti zemlje, kao što su Tangourt, Biskra, el Golea i drugi, u kojima prostitutkinje zauzimaju doneke nekakav oficijelni položaj. Kod svih javnih svečanosti one plešu i igraju, jer ih na to pozivlju i plaćaju, a čudnovato je i to, da bez njih nema pogreba, jer tuj one nariču, te stupaju na čelu povorke. Osobito promiče nećudoredje t. z. fatiha. Fatiha je zakon, po kome svako može uzeti ženu jednostavno tako, da podje s njom i sa dvijema svjedocima do bilježnika, te pred njim izjavi, da je ona njegova žena, a uza to plati ocu stanovitu svotu novaca. Fatiha ustanovljuje nadalje, da se tako sklopljeni brak posve na isti način može i razriješiti. Čovjek podje sa ženom i sa svjedocima do bilježnika, te pred njim izjavi, da ovo nije više njegova žena. To je, kako se vidi, od prilike idejal slobodne ljubavi. Otac njezin još se tome veseli, jer dobiva kćer natrag, te ju može po drugi, a možda i po treći put prodati, jer drugo, nego li prodaja, to i nije. Izvijestitelj upozoruje punim pravom, da na taj način mora nestati svakoga smisla za ćudorednost, a razuzdanost postati od dana u dan sve to veća. O tome ne može dakle biti ni govora, da takovi propisi za brak dižu niveau ćudoredja izvan kuće. Kad se onda jošte u takovom ambijentu pomiješa evropski elemenat sa domaćim, tad se dogadja ono, što se dogoditi mora, t. j. da oba elementa vuku jedan drugoga jošte dublje u blato. Jer napokon i u prostituciji imade, kao i u svakoj drugoj zloći, raznih stepena, a baš ta smjesa istočnjačke putenosti i besramnosu s rafinovanom razuzdanošću naših evropskih velegradova prouzrokuje onda, te oba elementa padnu na niveau živine. Stanovništvo Alžira je doduše maurskog porijetla, te usljed toga stoji na nešto višem stupnju, ali ipak dolazi mnogo pokvarenosti izvana, sa sela, u grad. Na istoku su muškarci veoma strogi i tvrda srca. S jedne strane tjeraju ženu onaj čudni odgoj i putena narav neprestano na zloću i grijeh, a s druge se strane muškarački ponos i uvrijedjena taština upravo nesmiljeno osvećuju. Kako imade te nečovječne osvetljivosti i u Alžiru, dokazuje ono, što pripovijeda general Beyermann u svom djelu „Tri mjeseca u Alžiru". Nedaleko grada Konstantine imade visoka pećina Kaf-Chekora; diže se do kojih 200 metara u zrak, a na njenom vrhu imade klupčica od tri kamena. Prije godine 1837., kad je grad Konstantine dospio u francuske ruke, mogli su ljudi dosta često prije zore opaziti dva čovjeka, kako se šuteć penju uz tu pećinu. Jedan je znao nositi nekakav drveni žlijeb, načinjen od triju dasaka, a drugi vreću, iz koje bi se kadikad čuo plač i jecanje. Kad su dospjeli do one klupe, stavili su žlijeb na kamenje, metnuli u nj vreću, a onda jedan kraj žlijeba dignuli, dok vreća ne ne bi iz njega ispuzla, te se strmoglavila u ponor. Ljudi, koji su to gledali, vidjeli su samo, kako se je nešto bijela u zraku

nekoliko puta okrenulo, a onda se stropoštalo na kamenje i hridine u gorskom potoku. Mučke, kako su došli, vratili bi se ljudi u grad i ponijeli sa sobom prazni žlijeb. Malo za tim došuljalo bi se do vreće nekoliko žena, te iz nje izvadilo iznakaženu lješinu mlade žene, da ju potajice iznesu na groblje i tamo sahrane. Dakako da je francusko redarstvo tu strahotu dokinulo, ali ne može odstraniti svega onoga, što žene moraju da pate u kući. I u Alžiru se bjelodano vidi, da narod, koji je ostavio božansku instituciju jednoženstva, logičkom konzekvencijom udara putem, koji vodi do nečudoredja i moralne propasti.

PROSVJETA.

(Tim, što je koja knjiga primljena u ovaj popis, nije ništa rečeno ni proti njoj, niti u njezin prilog. O knjigama, koje se ne šalju redakciji „Prosvjete", ne će ona ni ništa izvješćivat osim ako bi to javna potreba iziskivala.)

GRUBOR GJURO: Recenzija hrvatske ili srpske gramatike za srednje škole od kr. univerz. prof. dra. A. Maretića (treće izdanje 1906.). Štampa kr. zemaljske štamparije. Zagreb 1909. Osmina. Str. 171. Cijena 4 K.

GAVAZZI ARTUR DR.: Zemljopis Hrvatske. Tisak i naklada Antuna Scholza. Zagreb. Osmina. Knjiga II. Sv. 3. Cijena po svesku 70 fil.

KARLIĆ P. PROF.: Najstarije uredjenje teksta Gundulićeva Osmana. Zadar 1909. Osmina. Str. 36. Cijena 1 K.

ŠIMUNOVIĆ DINKO: Mrkodol. Sabrane pripovijesti. (Sa slikom pišćevom. Savremeni hrvatski pisci.) Redovita izdanja Družtva hrvatskih književnika. Tisak Dioničke tiskare. Zagreb 1909. 12-tina. Str. 160. Cijena 2 K.

MALETIĆ VJEKOSLAV: Hrvatski antisemitski katekizam (Hrvatska antisemitska biblioteka. Sv. 1.) 12-tina. Str. 31. Cijena 10 fil.

Spomenica desetgodišnjeg rada „Uzdanice", družine djaka Jagodinske učiteljske škole. (1899.—1909.) Beograd. „Dositije Obradović". — Štamparija Ace M. Stanojevića. 1909. Osmina. Str. 96. Cijena 60 para.

IVIĆ ALEKSA DR.: Seoba Srba u Hrvatsku i Slavoniju. Prilog ispitivanju srpske prošlosti tokom 16. i 17. veka. Srpska Man. štamparija Srem. Karlovci 1909. Osmina. Str. 101. Cijena 1 K 50 fil.

GAVRILOVIĆ MIH. DR.: Miloš Obrenović. Knjiga druga (1821.—1826.). (Izdanje Zadužbine I. M. Kolarca. 133.). Nova štamparija „Davidović" — Ljub. M. Davidovića. (Knjižara za srpsku i stranu literaturu Gece Kona, Beograd.) Beograd 1909. Osmina. Str. 758. Cijena 6 dinara.

PRINCE ALBERT GHICA: L' Albanie et la question d' Orient. Solution de la question d' Orient. G. Dujarric editeur. Paris 1908. Osmina. Str. 298. Cijena 4 frcs.

P. ANTON PUNTIGAM S. J.: Unsere Zukunft in Bosnien. In Kommission der Verlagsbuchandlung „Styria", Graz und Wien. Druck von Rudolf Brzezowsky u. Söhne in Wien. Wien 1909. 16-ina. Str. 31. Cijena?

Sve ovdje nabrojene knjige dobivaju se u „Knjižari i papirnici u korist kluba Ćirilo-Metodskih Zidara" (Šimunić i drug) Zagreb, Preradovićev trg br 4

PROSLAVA STOGODIŠNJICE Dra. LJUDEVITA GAJA.

Prema zaključku potpisanog odbora od 12. VI. o. g. saopćuje se uljudno, da će se stogodišnjica narodjenja dra. Ljudevita Gaja proslaviti dne 14., 15. i 16. kolovoza 1909.

Program te proslave jest u glavnom slijedeći:

1. dne 13. kolovoza na večer serenada svih domaćih družtava;

2. dne 14. kolovoza doček gostova, te na večer koncert domaćeg pjevačkog družtva „Zagorac" u korist dioničarskog družtva „Gajev dom";

3. dne 15. kolovoza u jutro budnica, zatim doček gostova, koji dolaze posebnim vlakom iz Zagreba.

U 10 sati prije podne služit će se svečana služba Božja, zatim ovjenčavanje spomenika dra. Ljudevita Gaja, a nakon toga akademički dio proslave, kojom prigodom će se govoriti o kulturnim i političkim zaslugama dra. Ljudevita Gaja.

U 1 sat banket u svratištu „Kruna", kojeg pozvanicima priredjuje rodno mjesto svečara.

Poslije podne pučka svečanost.

4. Dne 16. kolovoza odlazak gostova.

Početkom mjeseca srpnja priopćiti će se još točniji program.

Ujedno saopćujemo, da je temeljem zaključka utemeljitelja rok subskripcija dionica za podignuće Gajevog doma produljen do 1. X. o. g., te da se sva ona gospoda i družtva, koja su primila subskripcione arke mole, da potpisanom odboru čim skorije priopće rezultat obavljene supskripcije.

Ujedno saopćujemo, da će dne 9. srpnja o. g. služiti se u 9 sati prije podne svečana služba Božja, a na večer biti će u narodnoj čitaonici, koju je utemeljio dr. Ljudevit Gaj, predavanje o njegovom radu.

Predsjednik: Stjepan Vukovinski v. r.

Tajnik: Barbot v.

SVAŠTICE.

Ustavi i parlamenti.

Što se sad dogadja u Turskoj i u Carigradu, pokazuje najbolje, kako je teško, u nekim zemljama proturati parlamentarizam. A napokon nije to ni nikakovo čudo, dok se mora priznati, da imade dosta malo naroda, koji su zreli za parlamentarni život. Kad je umro ruski car Aleksander I., došlo je u Petrogradu do ustanka, jer je naslijednikom bio proglašen veliki knez Nikola, a ne veliki knez Konstantin. Konstantin je doduše bio stariji brat carev, ali se je radi morganatskoga braka, u koji je bio stupio, morao prijestolja odreći. Već onda je bilo dosta „naprednih" duhova, koji su kanili Rusiju usrećiti parlamentarnim režimom. Ovi su upotrijebili ustanak, da uzrujanu svjetinu jošte više uzvitlaju, te su fukari svjetovali, neka obilazi ulicama vičući: „Da živi veliki knez Konstantin i konstitucija!" Konstitucija! A jadni mužici nisu ni sanjali, što ta riječ u opće znači! Jedan je drugoga pitao, te su se napokon složili u tome, da konstitucija ne može biti nitko drugi, nego Konstantinova žena. Tako su onda vikali iza glasa: „Da živi veliki knez Konstantin i velika kneginja Konstitucija!" — Kad su nekoga lijepoga dana od kralja napuljskoga Ferdinanda II. njegovi vjerni podanici zahtijevali konstituciju, te kad je pod njegovim prozorima bučio pučki ustanak, pokaza se kralj posve mirno na shodu svoje palače, te upita sakupljenu svjetinu: „Djeco, kažite mi, što hoćete za pravo?" — „Mi hoćemo konstituciju!" — „Ništa drugo? No, radi toga ne treba tolike graje! Ja ću vam dati jednu konstituciju, ja ću vam dati dvije, tri, četiri konstitucije, ja ću vam ih dati, koliko sami hoćete!" — „Bravo! Živio naš dobri kralj!" „Živila konstitucija!" A vesela povorka krene pjevajući i vičući dalje, dočim su se prevareni karbonari strašno jedili, jer su uzalud pobunili narod, pak su sad morali gledati, kako se kralj ruga neobrazovanoj svjetini. — Kad je Karlo Alberto, sardinijski kralj i otac potonjega prvoga talijanskoga kralja Viktora Emanuela, pristao na neke reforme, koje su za pravo bile početak kasnijega talijanskoga ustava, pozvali su liberalci turinsko pučanstvo, neka kralju kliče i dovikuje u javnoj manifestaciji. Ali prosta svjetina, koja niti je razumjela riječi, niti njihovoga smisla, vikala je mjesto „Viva le refourme de Carlo-Albert" (u piemonteškom dijalektu „Živjele reforme Karla Alberta!") riječi „Viva les foumme de Carlo-Albert!" (t. j. „Živjele žene Karla Alberta!") Lako si je pomisliti, kakov smijeh je iza toga nastao. — Slični prizori zbivali su se i za velike francuske revolucije, a sigurno toga ni sad u Turskoj ne fali.

Neobična grobnica.

U crkvi s. Maria della Concezione, koja stoji na malom trgu zvanom „Piazza dei Cappuccini" upravo ispod krasnoga Montepincia, imadu četiri grobnice, koje su smještene u krilu pokrajnoga kapucinskoga samostana. U tim grobnicama leže kosti od preko četiri tisuće kapucina. Stražnje stijene ispunjene su sasvim mrtvačkim lubanjama, koje su jedna pored druge poredane od dna sve do svoda. Rubovi stijena sastoje od ručnih i nožnih kostiju, tako da izgleda, kao da sve četiri kapelice imadu tapete od ljudskih kostiju. Ovaj ukras izveden je ukusno i kao u nekom stilu. Na nekojim stijenama i uglovima namješteni su čitavi kosturi, odjeveni redovničkim haljama. Koža na licu ovih kostura suha je i srozana poput pergamenta, a nekojima se vide još na lubanji i bradi vlasi i dlake. Svaki kostur drži u ruci tablicu, na koju je upisano njegovo ime i smrtni dan. U tim grobnicama sahranjena su trupla svih kapucina, koji su za posljednja tri stoljeća u samostanu umrli. Čudnovat je i pod u tim grobnicama. U zemlji su položeni na više mjesta jednostavni križevi na kojima je pribijena cedulja sa imenom. To nije obična zemlja, već

sveta, jer je donesena iz Jerusolima i predana samostanu, da mogu njegovi redovnici počivati u svetoj zemlji. Kad bi umro koji samostanac, sahranili bi se njegovi smrtni ostanci u tim grudama posvećene zemlje. Budući da prostor nije velik, te sav ispunjen lješinama, iskopali bi iz zemlje onog mrtvaca, koji je prema napisu najranije pokopan, a u to mjesto spremili najnovijeg mrtvaca. Iskopanu bi lješinu obukli u halju, a onda ju namjestili uza stijenu. Nu već duže vremena ne pokapaju u samostanu na ovaj način mrtvace, jer su ipak uvidjeli, da se to protivi pijetetu i da ne pokazuje mnogo ljubavi i nježnosti prema umrlim drugovima. Sad pokapaju sve kapucine, koji umru u tom samostanu, na velikom i krasnom groblju „Campo Verano", koje leži na istočnoj strani vječnoga grada kod Porta San Lorenzo. Na dušni dan rasvijetljene su ove četiri grobnice svijećama, koje se upale već u oči spomen-dana iza običajnog blagoslova.

Crne ruže

Od pamtivijeka bave se vrtlјari-umjetnici, da uzgoje crne ruže kao osobitu rijetkost u carstvu flore. Nu činilo se, da sav trud ne će imati uspjeha, jer se je priroda dosele opirala svim pokušajima gojidbe. Sada javljaju napokon iz Petrograda, da je tamošnjemu vrtlјaru Vladimiru P u š k o r i n u pošlo za rukom, da izvede to čudo naravi. U njegovom cvjetnom rasadniku cvalo je ovoga proljeća njekoliko ružinih grmova sa crnim cvjetovima. Ta je novost pobudila veliku pažnju, a zapanjeni gledaoci dive se tomu nevidjenomu pojavu. Te crne ruže po svom obliku i lišću sasvim su nalik ostalim poznatim vrstima, te se odlikuju takodjer prekrasnim i zamamnim mirisom, koji je još snažniji i opojniji, nego li u dosadašnjih kraljica cvijeća. Svi ljubitelji miloduhih plodova božice Cvjetane upravo su ushićeni začarnom ljepotom ove nove vrsti ruže. Latice cvjetova su tamne i prelijevaju se poput baršuna. Naravno je, da svi prvi pokusi nisu odmah uspjeli, te samo njekoji grmovi nose crno cvijeće dok su kod drugih latice izašle tamnocrvene, jer se je ova nova vrst razvila od crvene ruže. Sasvim je pojmljivo, da je ova novost postala najnovijom senzacijom mode, te da se umjetno vrtlјarstvo izvanredno okorišćuje ovim izumom. Elegantni svijet prihvatio je odmah tu apartnu novotu i sada se u najotmenijim krugovima petrogradskog društva smatra najvećim šikom, da se gospodje i gospoda kite crnim ružama. Osobito rado nose ih gospodje na svijetlim proljetnim žaketima. Razumije se samo po sebi, da je taj cvijetni nakit za sada samo povlastica aristokracije i najimućnijih slojeva, jer takova izvanredna ruža stoji stotinu od šestdeset kruna. Društvena taština našla je u toj novosti zahvalan predmet, jer plutokracija uvijek voli, kad se može isticati skupocjenim rijetkostima, koje već same po sebi posvjedočuju, da njihovi sretni posjednici spadaju u krug visoke financije. Naravno je, da se je i industrija odmah pokušala okoristiti ovim obretom, te da je odmah proizvela i umjetne crne ruže. Nu u krugovima „gornjih deset tisuća" smatra se nositi tako umjetno cvijeće isto tako nedoličnim, kao i nakititi se umjetnim draguljima. Ova predrasuda visokoga društva prava je blagodat za sretnog izumioca, komu dakako i ne pada na um, da oda tajnu svoje gojidbe. Potaknut ovim uspjehom, zamislio je vladimir Puškorin, da će nastaviti svoje pokuse i malo po malo uzgojit ruže u svim mogućim bojama. Ove crne ruže, osim krjepčijeg i umilnijeg mirisa, imadu još i tu neprocjenivu vrjednost, da ostanu dulje svježe, nego li druge vrsti. One ne uvenu dapače, ako su i tri do četiri dana bez vode. Jednako svježe, zeleno ostaje im i lišće. Ova vrst ruža nazvana je „žalobnom ružom", ali joj moda nije ustanovila uporabu samo za žalobne svrhe, već je simbolom najveće radosti i užitka.

Čudnovati brojevi.

Pomnožimo li broj 1 osam puta sa brojem 2, te dodamo zbroju tih umnožaka još broj 489, tad dobijemo 1000, kako se vidi iz ovoga prijegleda:

1
2
4
8
16
32
64
128
256
489
1000

Ovi brojevi imadu ali jednu osobitu vlastitost, koja bi mogla za bankire i sve ljude, što mnogo rukuju s novcima, biti od važnosti. Razdijelimo li naime svotu od 1000 kruna tako u deset kesa, da u svaku dodje po jedan od gore spomenutih brojeva kruna, tad se tim kesama može isplatiti svaka svota, a da ne treba otvoriti niti jedne jedine kese. Imamo li n. pr. isplatiti svotu od 777 kruna, tad uzmemo one kese, u kojima se nalazi 489, 256 i 32 krune, jer to čini zajedno 777. Tako i kod drugih brojeva. Na taj pronalaz došao je jedan činovnik njemačke carevinske banke.

Koliko blaga imade na morskom dnu

Nema ni najmanje dvojbe, da na morskom dnu imade mnogo više nepodignutoga blaga, nego li se to ikada čita u raznim romanima. Tako se n. pr. znade posve sigurno, da je nedaleko zapadne obale Škotske godine 1588. propao glavni brod španjolske armade, „Florentia", a na tom brodu je bilo čitavo blago od 72 milijuna kruna. Kad su ono Englezi godine 1702. navalili na španjolsko brodovlje, koje je poglavito srebro iz kolonija kući vozilo, morao je admiral jedan dio brodova u Biskajskom zalivu probušiti, a tim je propao imetak od 108 milijuna kruna, koji se je sastojao iz srebra, zlata i dragoga kamenja. Kokosov otok, maleni otočić od nekoliko kilometara opsega nedaleko Paname, krije blago od 288 milijuna kruna. To je plijen, koji je ondje sakrio glasoviti gusar B e n i t o B o n i t a, koji ga je nešto prije svoje smrti tamo sahranio. Osamnaest ekspedicija je do sad cieli otočić pretražilo, a ipak nije ništa našlo. Nedaleko malenoga i kršević toga otoka Alboran u sredozemnom moru leži blago od 24 milijuna kruna. Taj novac — sve u zlatu — bacili su ondje u more godine 1831. mornari neke engleske jedrenjače, kad su se pobunili. „Crni Princ" zvao se je engleski brod, koji je za krimskoga rata donosio plaću engleskim mornarima, te koga su Rusi uništili. Taj novac leži sada na dnu Crnoga mora, svega preko 14 milijuna kruna. „Grosvenor" veliki istočnoindijski brod potonuo je na obalama Kaplandije sa 24 milijuna kruna. Veli se, da je na otoku Mauritius sahranjeno svega 720 milijuna kruna; i to je plijen raznih gusara, kojima je taj otok dugo bio utočištem. Francuski gusar L a t r o b e, sahranio je svoj imutak od 36 milijuna kruna na nekom malom otoku nedaleko španjolske obale, dočim je plijen jednoga drugoga gusara, 24 milijuna kruna, sahranjen u zalivu sv. Lovrinca. U poznatoj pomorskoj bici kod Navarina uništilo je ujedinjeno engleskofrancusko brodovlje tursku mornaricu od 70 brodova, a i s ovom je propalo 25 milijuna kruna. Uzmemo li jošte k tome, da se na dnu jezera Nemijskoga nalazi ogromno blago rimskih careva Tiberija i Kaligule, tad možemo računati, da se na dnu vode nalazi više od 2500 milijuna kruna.

Da ti prodje vrijeme.

1. Ljeti (šarada).

Franta Burian — „Upitnik".

Vruči dani. Sunce peče, žeže,
s ljute žege 2. 3. duša svaka,
svaki čezne za večernjim hladom
i za daškom lahorića laka.

Hladna 1. 2. u naručje svoje
često, često ljupko mene zove,
a ja u njoj 1. 2. 3. se volim,
ona tijelu sile daje nove.

2. Rodovka.

Franta Burian — „Upitnik".

Kraj naš je ona, u kom bijeda vlada,
jer njiva kršna malo daje hljeba;
tko od vas ima komad vinograda,
u srednjem rodu često, često treba.

3. Četvorina.

B. B. Zvonimirović. — Varaždin.

·	·	·	a
·	·	a	·
·	a	·	·
a	·	·	·

rijeka
grad u Ugarskoj
?
muško ime.

4. Premetaljka.

B. B. Zvonimirović. — Varaždin.

I. II., biljka jedna,
nju mi mora znati svako;
II. I., nepaziš li,
nesreća te snadje lako.

5. Skrivačice.

B. B. Zvonimirović. — Varaždin.

Tast je dao zetu zlato.
Gjuka želi lvu poslati na sajam.
Ja sam tamo bio, no vi nijeste došli.

6. Palindron.

Petar Zderagjin, Požega.

Ili sprijeda, ili straga —
vijek sam otok, braćo draga.

7. Homonim.

Petar Zderagjin — Požega.

Sad sam otok sred jadranskog mora,
sada dika tamburaškog zbora.

8. Rebus.

Božo Petrović — „Upitnik".

S 0·57 ha oči
0·57 ha uši gorila '180 minuta'

9. Konjićev skok.

Božo Petrović „Upitnik".

Po		ja	ra			Ko	ži		ho
de	je	ne	ca,	skom	ru	drom	de,	gu,	no
	zde	vo	sne	de,	lo	ca,	Od	je	
		ko	be	či	mo	Od	kru		
		zvije	lo	vo	Od	na	ko		
				re	ko				
			ca"	ća.	sr	de,	mo	ze	
			Da	„Noć	mlji	ju.	ne	ja	
		smi	dovi	od	ti	da	mlji	u	de:
ra	de,	nih	ze	lz	cu	bi	pro	ko	je
pje		Pre	ho			ca,	ca		bu

10. Umanjivaljka.

Branko K. „Upitnik".

Velike se verat znadu,
mnogo prave kvara;
male jesu bolest grozna —
sad već manje hara.

11. Ugao.

Branko K. „Upitnik"

aa	aa	a a	ac
cd	di	ik	
kk	nu		
vv			

ptica
u Americi
žensko ime
kemijska formula

12. Dopunjalka (lit).

Božo Petrović „Upitnik".

			*	r	*							
		·	*	k	*	·						
		·	*	o	*	·						
		·	*	r	*	·						
			*	a	*							
			*	d	*							
·	v	·	t	·	*	e	*	·	l	·	j	·

naš otok
ptica
otočje
morska riba
liepo mjesto
rijeka

Rješenja iz broja 8.:

1. Čizma, Čazma. — 2. Mostar, tamo star most. — 3. Svratište stratište. — 4. Veliki Malovan (velik i, malo van.) — 5. Omar, Maro, Arad, rado. — 6. **P**ero, **R**oko, **o**kno **s**oko, **v**ino, **J**uro, **E**bro, **T**ajo, **A**rno = Prosvjeta. — 7. Nuto raka, uhvati ga, Maro (n, utorak, au, hvati, gama, ro)! — 8. Visoka politika (vis, oka, pol i tika[n]). — 9. Vila, vilica. — 10. Sarajevo, Požega. — 11. Preradović. (U svakom se retku čita slovo, koji naznačuje broj dana u datumu). — 12. Šaran, jaran, Caran, jarac.

Riješiše: **Karlovac**: Zvonimir Ivanović (1., 2., 3., 5., 7., 8., 9., 10.). — **Požega**: Petar Zderagjin (sve). — **Spljet**: „Peroslav" (sve). — **Sušak**: „Sfinga" (sve). — **Vukovar**: Gjorgje M. Gruborović (sve). — **Zagreb**: Juraj Milković (1., 3., 4., 5., 7., 8., 11., 12.), Franjo Pipinić (1., 2., 3., 4., 7., 8., 9., 10.), „Upitnik" (sve), Slavko Vuković (1., 5., 7., 8., 9., 10., 12.).

Imena onih, koji su zagonetke riješili objelodanit će se samo onda, ako su pretplatnici. Rješenja zagonetke imadu se napisati na posebnom listu, sa naslovom „Rješenja" te poslati uredniku (Jurjevska ulica 7). Ako onaj, koji je riješio koju zagonetku, imade jošte što priopćiti uredništvu, neka to učini na posebnom papiru. —

Privatni

Ženski :: licej ::

trgov. tečaj i škola za kućanstvo škol. sestara

u Trstu.

Prekrasan položaj i krasan izgled na adriju, perivoj sa igralištem, moderno uredjena zgrada, električna razsvjeta, uredjeno kupalište, dvorana za tjelovježbu. Godišnja obskrba 600 K, školarina 160 K za licej, za trgov. školu 100 K za školu za kućanstvo 200 K.

Prospekti na zahtjev

Novom školskom godinom otvorena su četiri prva razreda liceja. Naučni jezik njemački. Osim francezkog, englezkog i talijanskog, tečaj za hrvatski i slovenski jezik

Za obitelji i svakoga Odmah

Zaslužba.

Lahka! Ugodna! Bez predznanja!

PLETENJEM ČARAPA
I RAZNOG PLETIVA

može svatko odmah bez razlike spola i starosti, mjesta stanovanja, osigurati sebi ili obitelji neprekidan dohodak — sjajnu nuzzaslužbu kod kuće.

Brzopletačicu „Hrvatska“ dobavljamo uz mjesečnu otplatu.

Prvo domaće poduzeće za kućnu industriju čarapa i pletiva, Zagreb

Cijenik, Uzkusne upute, saimesce razjašnjenja, daju se besplatno u poslovnici od 11—12 pr. p.

Kućna industrija pletiva u Zagrebu
Nikolićeva ul. 14, I. kat.
najjeftinije
popleta čarape
počamši od
25
novčića jedan par.
Stalno i brzo izrađuje sve vrsti
novih čarapa.
Cijenici badava i franko.

Jeftino češko

perje za krevete!

5 kila: novo čihano K 9·60, bolje K 12.—, bielo poput pahuljica mekano, čihano K 18.—, K 24.—, poput sniega bielo, a kao pahuljice mekano čihano K 30.—, K 36.—. Razašilje se franko pouzećem. Zamienjuje se i natrag prima uz odštetu poštarine.

Benedikt Sachsel,
Lobes br. 191.
kod Pilsena (Češka).

Prva bojadisaona i kemička čistiona odjela

Vilim Ondrušek

Ilica 80 —— ZAGREB, —— Ilica 80

u vlastitoj u tu svrhu novosagradjenoj i moderno uredjenoj radioni preporuča se najtoplije p. n. občinstva za

kemičko čišćenje odjela

svake vrsti, za gospodje i gospodu,

častničke odore, skupocjene haljine za dame od svile i čipaka, vrpca i veziva, zavjesa za prozore itd.

Umjetno bojadisanje

svih gore navedenih predmeta u svakoj i trajnoj boji.

Vanjske narudžbe izvršuje najkulantnije, brzo i točno uz poštarsko pouzeće.

Vrlo umjerene cieno.

Najizvrstnije i najbolje tambure

pravi i razašilje

Prva sisačka tvornica tambura

J. Stjepušin

Sisak (Hrvatska)

Odlikovan na Pariškoj izložbi g. 1900 te na Milenijskoj izložbi 1896.

Osim **tamburah i shiedba za tambure** imade razna glazbala kao: **gusle, citare, gitare, mandoline, harmonike, okarine** itd. za koje se šalje poseban cienik sa slikami.

Veliki ilustrovani cienik šalje svakomu franko badava.

U istoj tvornici izlazi strukovni tamburaški mjesečnik pod naslovom »TAMBURICA« koji donosi uz pouku i krasne tamburaške skladbe stoji za godinu samo **8 kruna.**

Prva i najstarija tvornica tambura

T. Kovačić

Zagreb, Ilica broj 46.

Ksaverska cesta 10.

preporuča svoj vlastiti proizvod

tambura

kano i skladište violina, guitara, mandolina, harmonika, flauta, okarina, itd. i sve vrsti žica.

Briketi

„kraljice Louise“

iz rudokopa u Pruskoj Šleskoj. Ove brikete osobito preporučamo, poradi njihove velike gorive snage. Isti su bez mirisa, a pepela skoro nikakova. Sa sandukom u kuću dostavljamo.

50 komada za K 3·30.

Clara-briketi

nalazeći se u cielim vagonima, kao i na malo počam od 100 komada.

Najbolje i najjeftinije goreće gradivo za sobe i kuhinje. Sa sandukom u kuću dostavljamo

100 komada za K 2.—

Obje vrsti briketa šalju se izvanjskim naručiteljima u sanducima pakovano te franko kolodvor Zagreb. Upute o loženju daju se kod naručbe.

Svjetli ugljen

najbolje vrsti iz vlastitog rudokopa u Krapini bez mirisa, te izvrstne gorive snage, dostavlja se u kuću po

50 kilograma za K 1.50.

Glavni odpremnici i zastupnici ugljena i briketa

L. Mašek i drug

Trg Franje Josipa 11. Starčevićev dom. Telefon br. 524.

Naručbe se primaju takodjer i u papirnici A. Brusine, Mesnička ulica br. 4, u trgovini M. Sirovatka, Kukovićeva ulica 7, telefon br. 644. i u trafici Sofije Weiss, Jurišićeva ulica br. 9.

Ignjat Franz

kipar i klesar

Telefon 39. ZAGREB Rainerova ul. 2.

Proizvodnja klesarskih i kiparskih radnja.

Mramorna industrija.

Najveće skladište
nadgrobnih spomenika
iz svih vrsti mramora, granita, svenita, labradora i t. d.

Kiparske radnje za fasade.

Veliko skladište svih vrsti mramornih ploča.

Milijune ura za gospodu i gospodje točno reguliranih i iskušanih, sa trogodišnjim jamstvom, šalje Wiener Uhrenfabrik Henrich Weiss, Wien XIV. Pilergasse 1. — Švicarska žepna ura od nikla K 6.— izvrstna remontoir gloria srebrna anker ura za gospodu sa tri poklopca K 8.— najmodernija remontoir elektro zlatna ura za gospodu ili gospodje K 10.— Ista sa dvostrukim poklopcem K 14.— k tomu odgovarajući elegantni gospodski ili dugački gospojinski lanac po K 6.— ure budilice po K 2·90, narukvice iz amerikanskog Doublé zlata K 5.— do K 10.— Šalje uz pouzeće. Promjena se dozvoljava.

TISAK ANTUNA SCHOLZA.